

Naisiin kohdistuva sukupuolistunut digitaalinen väkivalta
– esimerkkinä naispoliitikkoihin kohdistuva vihapuhe ja maalittaminen

Helsingin yliopisto

Oikeustieteellinen tiedekunta

Julkinen eurooppaoikeus ja valtiosääntöoikeus

OTM-tutkielma

Tekijä: Aurora Idänpään-Heikkilä

Ohjaajat: Tuomas Ojanen ja Milka Sormunen

Maaliskuu 2022

Tiivistelmä

Tiedekunta: Oikeustieteellinen

Koulutusohjelma: Oikeustieteen maisterin koulutusohjelma

Opintosuunta: Oikeustiede

Tekijä: Aurora Idänpään-Heikkilä

Työn nimi: Naisiin kohdistuva sukupuolistunut digitaalinen väkivalta – esimerkkinä naispoliittikkoihin kohdistuva vihapuhe ja maalittaminen

Työn laji: OTM-tutkielma

Kuukausi ja vuosi: Maaliskuu 2022

Sivumäärä: XVIII + 61

Avainsanat: Valtiosääntöoikeus – Julkinen eurooppaoikeus – Naisoikeus – Digitaalinen väkivalta – Naisiin kohdistuva väkivalta – Sukupuoli – Sananvapaus – Vihapuhe – Maalittaminen – Vihamotiivi

Ohjaaja tai ohjaajat: Tuomas Ojanen ja Milka Sormunen

Säilytyspaikka: Helsingin yliopiston kirjasto

Tiivistelmä:

Naisiin kohdistuva sukupuolistunut digitaalinen väkivalta on maailmanlaajuinen ongelma ja sen uhka kohdistuu erityisesti julkiseen keskusteluun osallistuviin naisiin, kuten toimittajiin ja poliittikkoihin. Keväällä 2020 alkanut Covid-19-pandemia liikkumisrajoituksineen on kasvattanut kaikkea naisiin kohdistuvaa väkivaltaa eksponentiaalisesti ja myös sen digitaalinen ulottuvuus on lisääntynyt, kun pandemian aikaiset rajoitukset ovat siirtäneet rikollista toimintaa verkkoon. Naisiin kohdistuva väkivalta kaikissa muodoissaan on yhä 2020-luvulla merkittävä ihmisoikeus- ja tasa-arvo-ongelma myös Suomessa.

Globaalisti erityisesti naispoliittikkoihin kohdistuu huomattavan paljon väkivallan eri muotoja, ja Naton keväällä 2021 julkaiseman raportin mukaan myös suomalaisiin naisministereihin kohdistui suhteeton määrä sukupuolistunutta verkkovihaa. Tämän kaltainen poliittisiin toimijoihin kohdistuva vihapuhe pyrkii painostamaan ja vaimentamaan eri mieltä olevat. Viimeisimmissä kuntavaaleissa oli jo viitteitä verkon vihamielisen keskustelukulttuurin kielteisistä vaikutuksista puolueiden ehdokashankintaan, ja yhteiskunnallisen monimuotoisen dialogin tukahtuminen onkin yksi digitaalisen väkivallan haitallisimpia vaikutuksia. Näin sukupuolistuneen digitaalisen väkivallan ilmenemismuodot ovat vakava uhka tasa-arvolle ja demokratialle.

Tutkielmassa tarkastellaan naisiin kohdistuvaa sukupuolistunutta digitaalista väkivaltaa osana naisiin kohdistuvan väkivallan jatkumoa. Aluksi luodaan katsaus naisten oikeuksien kehitykseen ja naisiin kohdistuvaan väkivaltaan yhteiskunnallisista valtasuhteista kumpuavana historiallisena ilmiönä. Uudehko digitaalisen väkivallan käsite puolestaan esiintyy Istanbulin sopimusta valvovan Grevio-asiantuntijaryhmän lokakuussa 2021 antamassa suosituksessa, ja se on myös otettu osaksi oikeusministeriön naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmaa vuosille 2020–2023. Tälle kotimaisessa oikeustieteellisessä keskustelussa verrattain tuntemattomalle käsitteelle pyritään tutkielmassa löytämään kattava määritelmä.

Sukupuolistuneella digitaalisella väkivallalla on useita ilmenemismuotoja, joista tutkielma keskittyy etenkin vihapuheen ja maalittamisen erittelyyn. Koska vihapuheelle tai maalittamiselle ei ole määritelmää kirjoitetussa laissa, niiden käsittelemiseksi selostetaan sananvapaussäätelyä, EIT:n oikeuskäytäntöä ja vihapuhetapauksiin soveltuvia rikosnimikkeitä. Tutkielman naisoikeudellisen otteen avulla viimeaikaiseen lainsäädäntökehitykselliseen keskusteluun tuodaan sukupuolinäkökulmaa esimerkiksi käsittelemällä sukupuolen lisäämistä rikoksesta määrättävän rangaistuksen koventamisperusteeksi vihapuhetapauksissa.

Lopuksi tarkastellaan oikeutta sukupuolinäkökulmasta ja arvioidaan sukupuolineutraalin rikosoikeuden ongelmakohtia naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisessa. Suomen vaikeudet Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanossa kuvastuvat Grevion vuoden 2019 maaraportissa, jossa todetaan, että Suomen sukupuolineutraali lainsäädäntö soveltuu huonosti naisiin kohdistuvan väkivallan tehokkaaseen torjumiseen. Näin tutkielmassa punnitaan myös sukupuolen huomioivia keinoja, joilla sukupuolistunutta digitaalista väkivaltaa voitaisiin nykyistä paremmin torjua. Johtopäätöksissä huomioidaan tuleva lainsäädännöllinen muutospaine Euroopan komission maaliskuussa 2022 esittelemän, naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja lähisuhdeväkivaltaa koskevan direktiiviluonnoksen pohjalta.

Sisällys

LÄHDELUETTELO	III
LYHENNELUETTELO.....	XVIII
1. Johdanto	1
1.1 Tutkimusaiheen tausta	1
1.2 Tutkimuskysymykset, tutkielman rakenne ja keskeiset rajaukset	4
1.3 Tutkielman metodi ja lähdeaineisto.....	8
2. Naisiin kohdistuva sukupuolistunut digitaalinen väkivalta.....	9
2.1 Naisiin kohdistuva sukupuolistunut väkivalta historiallisessa kontekstissa.....	9
2.2 Naisten oikeuksien kodifointi.....	12
2.3 Digitaalinen väkivalta naisiin kohdistuvan sukupuolistuneen väkivallan jatkumona	14
3. Perus- ja ihmisoikeudet ja niiden rajoittaminen	18
3.1 Syrjinnän kielto.....	18
3.2 Sananvapaus	19
3.3 Sananvapauden rajoittaminen.....	20
3.3.1 Perusoikeuksien rajoitusperusteet	20
3.3.2 Rikosoikeudelliset periaatteet, sananvapaus ja vihapuheen sääntely.....	22
3.3.3 Sananvapauden rajoittaminen ja vihapuhe EIT:n oikeuskäytännössä.....	24
4. Vihapuheen sääntely Suomessa	27
4.1 Vihapuhe ja viharikokset	27
4.1.1 Rangaistava vihapuhe.....	28
4.1.2 Ovatko naiset kansanryhmä?.....	29
4.1.3 Sukupuolistunut vihapuhe ja sukupuoli koventamisperusteena.....	30
4.2 Yksilöön kohdistuva digitaalinen väkivalta – vihapuheen rikosnimikkeet.....	32
4.2.1 Kunnianloukkaus.....	34
4.2.2 Laiton uhkaus	34
4.2.3 Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen.....	35
4.2.4 Vainoaminen	36
4.2.5 Sotaan yllyttäminen.....	37
4.2.6 Julkinen kehottaminen rikokseen.....	37
4.3 Yhteenveto yksilöön kohdistuvan vihapuheen sääntelystä	38
5. Maalittaminen sukupuolistuneena digitaalisena väkivaltana	39
5.1 Maalittaminen ja sen vaikutukset	39
5.2 Maalittamisen sääntely	40
5.3 Naispoliitikot maalittamisen ja vihapuheen kohteena	42
6. Sukupuolistuneen digitaalisen väkivallan tausta ja torjunta	44

6.1	Sukupuolineutraalin oikeuden harha ja muodollinen tasa-arvo	44
6.2	Naisiin kohdistuvalle väkivallalle sukupuolisokea rikosoikeus	47
6.3	Sukupuolistuneen digitaalisen väkivallan torjunta	51
6.3.1	Valtion positiivinen toimintavelvoite puuttua naisiin kohdistuvaan sukupuolistuneeseen digitaaliseen väkivaltaan	51
6.3.2	Sukupuolen huomioivat keinot.....	52
6.3.3	Näkökulmia maalittamisen torjuntaan	53
7.	Johtopäätökset	54
7.1	Naisvihan ja rasismien yhteydestä	54
7.2	Naispoliitikkojen arvostelun ja digitaalisen väkivallan välisestä rajanvedosta.....	56
7.3	Ylikansallinen muutospainne ja kansallinen tahtotila	59

LÄHDELUETTELO

KIRJALLISUUS

Aaltonen 2018

Aaltonen, Milla, Kartoitus viharikosten ja vihapuheen vastaisista toimista. Oikeusministeriön selvitys, Dnro VN/744/2018-OM-8. 5.10.2018

Aaltonen 2019a

Aaltonen, Milla, Vihapuhe ja journalistit. Oikeusministeriön julkaisut ja raportit 27.5.2019

Aaltonen 2019b

Aaltonen, Milla, Against Hate -hankkeen suositukset viharikosten ja vihapuheen vastaiseen työhön. Oikeusministeriön julkaisut ja raportit 28.11.2019

Aarnio 1997

Aarnio, Aulis, Oikeussäännösten systematisointi ja tulkinta, s. 35–56 teoksessa Häyhä, Juha (toim.), Minun metodini. WSLT 1997.

Attila ym. 2018

Attila, Henna – Pietiläinen, Marjut – Keski-Petäjä, Miina – Hokka, Päivi – Nieminen, Markku, Tasa-arvobarometri 2017. Sosiaali- ja terveysministeriön julkaisuja 8/2018. Sosiaali- ja terveysministeriö 2018.

*Bildjuschkin ym.
2020*

Bildjuschkin, Katriina – Ewalds, Helena – Hietämäki, Johanna – Kettunen, Hanna – Koivula, Tanja – Mäkelä, Jukka – Nipuli, Suvi – October, Martta – Peltonen, Joonas – Siukola, Reetta, Väkivaltakäsitteiden sanasto, THL Työpaperi 1/2020. THL 2020.

Bladini 2017

Bladini, Moa, Hat och hot på nätet. En kartläggning av den rättsliga regleringen i Norden från ett jämställdhetsperspektiv. NIKK 2017.

Bleich 2011

Bleich, Erik, The Freedom to Be Racist? : How the United States and Europe Struggle to Preserve Freedom and Combat Racism. Oxford University Press 2011.

Forss 2018

Forss, Marko, Rangaistava vihapuhe internetissä – miten kansanryhmän suoja eroaa yksilön suojasta? Edilex-artikkeli 2018/23, julkaistu 27.6.2018.

Frände 2005

Frände, Dan, Yleinen rikosoikeus. Suom. Markus Wahlberg. Edita Prima Oy 2005.

*Hakkarainen
2019*

Hakkarainen, Louna, Digitaalinen väkivalta parisuhteessa ja sen jälkeen – opas väkivallan kokijalle, ammattilaiselle ja läheiselle. Naisten Linja Suomessa ry 2019.

Hannula 2015

Hannula, Ilari, Vihapuhe ja sananvapaus rikoslakiin vuonna 2011 tehtyjen muutosten valmistelussa, s. 165–190 teoksessa Neuvonen, Riku (toim.), Vihapuhe Suomessa. Edita 2015.

*Hirvelä –
Heikkilä 2017*

Hirvelä, Päivi – Heikkilä, Satu, Ihmisoikeudet – Käsikirja EIT:n oikeuskäytäntöön. 2., uudistettu painos. AlmaTalent 2017.

Holli 2002

Holli, Anne Maria, Suomalaisen tasa-arvopolitiikan haasteet. s. 12–30 teoksessa Holli, Anne Maria – Saarikoski, Terhi – Sana, Elina (toim.), Tasa-arvopolitiikan haasteet. WSOY 2002.

Holli 2012

Holli, Anne Maria, Kriittisiä näkökulmia tasa-arvon tutkimukseen. s. 73–98 teoksessa Kantola, Johanna – Nousiainen, Kevät – Saari, Milja, Tasa-arvo toisin nähtynä – Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Gaudeamus 2012.

Hong 2017

Hong, Tuuli, Yhteisö, kontrolli ja oikeuden konteksti – suojaako rikoslaki yhteisöllisen väkivallan uhria? Lakimies 3–4/2017, s. 362–386.

Hyttinen 2013

Hyttinen, Tatu, KKO 2012:58 – Kokiko Jussi Halla-aho oikeusmurhan? Defensor Legis N:o 6/2013, s. 940–950.

Hyttinen 2019

Hyttinen, Tatu, Vihapuhe ja oikeuksien väärinkäytön kieltäminen. s. 89–111 teoksessa Frände, Dan – Helenius, Dan – Korkka, Heli – Lahti, Raimo – Lappi-Seppälä, Tapio – Melander, Sakari (toim.), Juhlajulkaisu Kimmo Nuotio 1959 – 18/4 – 2019. Forum Iuris 2019.Hy

*Hyttinen –
Tapani 2018*

Hyttinen, Tatu – Tapani, Jussi, Rikoksen ja rangaistuksen äärellä. Unigrafia 2018.

Iivari 2012

Iivari, Juhani, Feministinen väkivaltatutkimus harharetkillä. Oikeus 4/2012, s. 635–639.

Illman 2012

Illman, Mika, Uudistunut säännös kiihottamisesta kansanryhmää vastaan. Oikeus 2012 (41); 2, s. 208–225.

Illman 2020

Illman, Mika, Järjestelmällinen häirintä ja maalittaminen - Lainsäädännön arviointia. Valtioneuvoston selvityksiä 2020:3, 2020.

*Kantola – Nou-
siainen – Saari
2012*

Kantola, Johanna – Nousiainen, Kevät – Saari, Milja, Tasa-arvo toisin nähtynä – Oikeuden ja politiikan näkökulmia tasa-arvoon ja yhdenvertaisuuteen. Gaudeamus 2012.

*Karkkulainen
2022*

Karkkulainen, Jussi, Milloin rikos on tehty sukupuoleen perustuvasta vaikutuksesta? Defensor Legis 1/2022, s. 40–59.

Kimppimäki 2020

Kimppimäki, Minna, Positiiviset ihmisoikeusvelvoitteet, lähisuhdeväkivalta ja rikosoikeus. Lakimies 3–4/2020, s. 324–347.

*Knuutila ym.
2019*

- Knuutila, Alekski – Kosonen, Heidi – Saresma, Tuija – Haara, Paula – Pöyhtäri, Reeta, Viha vallassa: Vihapuheen vaikutukset yhteiskunnalliseen päätöksentekoon. Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimustoiminnan julkaisusarja 2019:57. Valtioneuvoston kanslia 2019.
- Koivukari 2021*
Koivukari, Kristiina, Voisiko maalittaminen olla rangaistavaa? *Lakimies* 6/2021. s. 963–992.
- Korpisaari 2016*
Korpisaari, Päivi, Johdatus viestintäoikeuteen. Unigrafia 2016.
- Korpisaari 2019*
Korpisaari, Päivi, Sananvapaus verkossa – yksilöön kohdistuva vihapuhe ja verkkoalustan ylläpitäjän vastuu. *Lakimies* 7–8/2019, s. 928–952.
- Korpisaari 2021*
Korpisaari, Päivi, Yksilöön kohdistuvaa vihapuhetta torjumassa: Pitäisikö laitto-
man uhkauksen syyteoikeutta laajentaa? s. 13–29 teoksessa Korpisaari, Päivi
(toim.) Sanan vapauksia ja rajoja – Viestintäoikeuden vuosikirja. Unigrafia 2021.
- Korva-Perämäki
2017*
Korva-Perämäki, Minna, Vainoaja hyödyntää digiteknologiaa leikiten. Rikosuhri-
päivystys RIKU 2/2017, s. 23–25.
- Krook 2017*
Krook, Mona Lena, Violence Against Women in Politics. *Journal of Democracy*
28(2017):1.
- Kumari ym.
2014*
Kumari, Ranjana – Mitra Biswas, Mallika – Das, Udit – Hardefeldt, Sophie –
Khan, Valerie – Singh, Saloni, Violence against women in politics. A Study Con-
ducted in India, Nepal and Pakistan. UN Women 2014.
- Lankinen 2021*
Lankinen, Timo, Valtioneuvoston selvitys- ja tutkimussuunnitelma 2022 tausta-
muistio. Valtioneuvoston kanslia 25.11.2021.
- Leskinen 2020*
Leskinen, Minni, Feministinen oikeusfilosofia – fenomenologisia lähtökohtia oi-
keuden ja sukupuolen tutkimukseen. *Oikeus* 4/2020, s. 447–471.
- Lidman 2015*
Lidman, Satu, Väkivaltakulttuurin perintö – Sukupuoli, asenteet ja historia. Gaude-
amus 2015.
- Lomba –
Navarra –
Fernandes 2021*
Lomba, Niombo – Navarra, Cecilia – Fernandes, Meenakshi, Combating gender-
based violence: Cyber violence. European added value assessment PE 662.621.
European Parliamentary Research Service 2021.
- Mantilla 2013*
Mantilla, Karla, Gendertrolling: Misogyny Adapts to New Media. *Feminist Studies*
Vol. 39/2013, s. 563–570.
- Melander 2008*
Melander, Sakari, Kriminalisointiteoria – rangaistavaksi säätämisen oikeudelliset
rajoitukset. Suomalainen Lakimiesyhdistys 2008.
- Neuvonen 2012*

- Neuvonen 2015* Neuvonen, Riku, Suomalainen sananvapaus. Oikeus 4/2012. s. 597–600.
- Niemi – Kainulainen – Honkatukia 2017* Neuvonen, Riku (toim.), Vihapuhe Suomessa. Edita 2015.
- Niemi-Kiesiläinen 2002* Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi, Sukupuolistunut väkivalta – Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino 2017.
- Niemi-Kiesiläinen 2004* Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Oikeus ja sukupuoli. s. 325–349 teoksessa Ervasti, Kaijus – Meincke, Nina (toim.), Oikeuden tuolla puolen. Kauppakaari Lakimiesliiton Kustannus 2002.
- Nieminen 1992* Niemi-Kiesiläinen, Johanna, Rikosprosessi ja parisuhdeväkivalta. Alma Talent Verkkokirjahylly 2004.
- Nousiainen 1998* Nieminen, Liisa, Objektista subjektiksi – Perus- ja ihmisoikeusjärjestelmän sukupuolisidonnaisuudesta, s. 58–84 teoksessa Turunen, Riitta (toim.), Naisnäkökulmia oikeuteen. Gaudeamus 1992.
- Nousiainen – Pylkkänen 2001* Nousiainen, Kevät, Sukupuolierosta oikeudessa. Lakimies 6–7/1998, s. 1014–1026.
- Nousiainen – Pentikäinen 2013* Nousiainen, Kevät – Pylkkänen, Anu, Sukupuoli ja oikeuden yhdenvertaisuus. Forum Iuris 2001.
- Nousiainen – Pentikäinen 2017* Nousiainen, Kevät – Pentikäinen, Merja, Väkivallan vastaisen sopimuksen kivinen ratifiointi Suomessa. Oikeus 4/2013, s. 455–462.
- Nuotio 2015* Nousiainen, Kevät – Pentikäinen, Merja, Naisiin kohdistuva väkivalta ihmisoikeuskysymyksenä – Suomi alisuorittajana. s. 51–67 teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), Sukupuolistunut väkivalta – Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino 2017.
- Nuotio 2020* Nuotio, Kimmo, Vihapuheen rikosoikeudellinen sääntely, s. 139–164 teoksessa Neuvonen Riku (toim.), Vihapuhe Suomessa. Edita 2015.
- Ojala 2004* Nuotio, Kimmo, Lausuntopyyntö luonnoksesta hallituksen esitykseksi eduskunnalle rikoslain muuttamisesta. Asia VN/18059/2020. 2.10.2020.

- Ojala, Timo, RL 12: Maanpetosrikokset. Teoksessa Hakamies, Kaarlo – Koskinen, Pekka – Lappi-Seppälä, Tapio – Majanen, Martti – Melander, Sakari – Nuotio, Kimmo – Nuutila, Ari-Matti – Ojala, Timo: Rikosoikeus. Alma Talent Fokus 2004 (päivitetty 22.9.2021).
- Ojanen – Scheinin 2005*
- Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin, 2. Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kieltö (PL 6 §). Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka: Perusoikeudet. Alma Talent 2005 (päivitetty 13.1.2010).
- Ojanen 2011*
- Ojanen, Tuomas, Perusoikeuspluralismi kotimaisessa tuomioistuimessa. Defensor Legis N:o 4/2011. s. 442–455.
- Pesonen 2013*
- Pesonen, Pirkko, Sosiaalisen median lait. Lakimiesliiton kustannus 2013.
- Pohjonen 1994*
- Pohjonen, Soile, Parisuhde rikoslainsäädännössä. s. 66–78 teoksessa Heinämaa, Sara – Näre, Sari (toim.), Pahan tyttäret – Sukupuolitettu pelko, viha ja valta. Gaudeamus 1994.
- Pylkkänen 2009*
- Pylkkänen, Anu, Trapped in Equality – Women as Legal Persons in the Modernisation of Finnish Law. Gummerus 2009.
- Pylvänen 2015a*
- Pylvänen, Päivi, Laiton uhkaus ja kiihottaminen kansanryhmää vastaan internetin keskustelupalstoilla vuosina 2013 ja 2014. s. 21–49 teoksessa Korpisaari, Päivi (toim.), Oikeus, tieto ja viesti – Viestintäoikeuden vuosikirja 2015.
- Pylvänen 2015b*
- Pylvänen, Päivi, Arvostelua vai halventamista? Kunnianloukkaus internetissä vuosina 2013 ja 2014. Edilex 29.12.2015.
- Rauta 2021*
- Rauta, Jenita, Poliisin tietoon tullut viharikollisuus Suomessa 2020. Poliisiammattikorkeakoulun raportteja 131. Poliisiammattikorkeakoulu 2021.
- Ronkainen 2017*
- Ronkainen, Suvi, Mitä väkivalta on? Erontekojen tärkeydestä, yhteyksien näkemisestä. s. 27–40 teoksessa Niemi, Johanna – Kainulainen, Heini – Honkatukia, Päivi (toim.), Sukupuolistunut väkivalta – Oikeudellinen ja sosiaalinen ongelma. Vastapaino 2017.
- Ruuskanen 2001*
- Ruuskanen Minna, Kuinka naisen ääni kuuluu oikeusjärjestelmässä? Oikeus 3/2001, s. 373–379.
- Ruuskanen 2020*
- Ruuskanen, Elina, Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma vuosille 2020–2023. Oikeusministeriö 22.10.2020.
- Saresma ym. 2020*
- Saresma, Tuija – Pöyhtäri, Reeta – Kosonen, Heidi – Haara, Paula – Knuutila, Aleks, Poliittisten toimijoiden kokema vihapuhe sukupuolittuneena poliittisena väkivaltana. Sukupuolentutkimus-Genusforskning 33(2020):4, s. 18–38.

*Saresma – Karkulehto – Varis
2020*

Saresma, Tuija – Karkulehto, Sanna – Varis, Piia, Gendered Violence Online: Hate Speech as an Intersection of Misogyny and Racism. Teoksessa Husso, Marita – Karkulehto, Sanna – Saresma, Tuija – Laitila, Aarno – Eilola, Jari – Siltala, Heli (toim.) Violence, gender and affect: Interpersonal, institutional and ideological practices. Springer International Publishing AG 2020.

Soronen 2017

Soronen, Sonja, #EmmeVaikene: Mitä on vihapuhe ja miten se liittyy sukupuoleen? THL, Tasa-arvotiedon keskus, 2017.

*Tasa-arvoal-
tuutettu 2018*

Tasa-arvoal tuutettu, Tasa-arvoal tuutetun kertomus eduskunnalle 2018. K 22/2018 vp. Tasa-arvo julkaisu 2018:4.

*Tasa-arvoal-
tuutettu 2020*

Tasa-arvoal tuutetun vuosikertomus 2019. Tasa-arvo julkaisu 2020:1.

*Tasa-arvoal-
tuutettu 2021*

Tasa-arvoal tuutetun vuosikertomus 2020. Tasa-arvo julkaisu 2021:1.

*Van den Brandt
2021*

Van den Brandt, Ton, Legal Harassment and Abuse of the Judicial System Against the Media. Special Report. Office of the Representative on Freedom of the Media. OSCE 23.11.2021.

*Van der Wilk
2018*

Van der Wilk, Adriane, Cyber violence and hate speech online against women. Study for the FEMM committee PE 604.979. European Parliament 2018.

*Van der Wilk
2021*

Van der Wilk, Adriane, Protecting Women and Girls from Violence in the Digital Age - The relevance of the Istanbul Convention and the Budapest Convention on Cybercrime in addressing online and technology-facilitated violence against women. Council of Europe 2021.

*Van Sant –
Fredheim –
Bergmanis-
Korats 2021*

Van Sant, Kristina – Fredheim, Rolf – Bergmanis-Korats Gundars, Abuse of Power: Coordinated Online Harrasment of Finnish Government Ministers. NATO Strategic Communications Centre of Excellence 2021.

Viljanen P. 2021

Viljanen, Pekka, Maalittamisen kriminalisointiehdotuksen arviointia. Artikkelit 5/2021. Akava Works 15.4.2021.

Viljanen 2001

Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeuksien rajoitusedellytykset. AlmaTalent 2001.

Viljanen 2011

Viljanen, Veli-Pekka, Perusoikeuksien rajoittaminen. Teoksessa Hallberg, Pekka – Karapuu, Heikki – Ojanen, Tuomas – Scheinin, Martin – Tuori, Kaarlo – Viljanen, Veli-Pekka. Perusoikeudet. AlmaTalent verkkokirjahylly. (päivitetty 17.1.2011).

VKSV 2012

Valtakunnansyyttäjänvirasto, Rangaistavan vihapuheen levittäminen Internetissä. Rangaistavan vihapuheen määrittäminen ja rikosoikeudellisen vastuun kohdentuminen erilaisiin Internetissä toimiviin toimijoihin. Työryhmän raportti dnro 17/34/11. 21.12.2012.

Ylöstalo 2019

Ylöstalo, Hanna, Mitä tasa-arvoasenteet kertovat tasa-arvosta? s. 17–32 teoksessa Teräsaho, Mia – Närvi, Johanna (toim.) Näkökulmia sukupuolten tasa-arvoon - Analyysijä tasa-arvobarometrista 2017. THL Raportti 6/2019.

VIRALLISLÄHTEET

Lainvalmisteluaineisto

HE 94/1993 vp
HE 309/1993 vp
HE 6/1997 vp
HE 184/1999 vp
HE 56/2001 vp
HE 44/2002 vp
HE 54/2002 vp
HE 89/2008 vp
HE 317/2010 vp
HE 19/2013 vp
HE 19/2014 vp
HE 226/2020 vp
HE 7/2021 vp
HE 123/2021 vp

PeVM 25/1994 vp
PeVL 23/1997 vp
PeVL 19/1998 vp
PeVM 14/2002 vp
PeVL 48/2002 vp
PeVL 16/2013 vp
PeVL 46/2017 vp
PeVM 21/2020 vp
LaVM 10/2021 vp
PeVL 1/2022 vp

Ministeriöiden ja valtioneuvoston aineisto

Oikeusministeriö 2007

- Oikeusministeriö, Säädosehdotusten vaikutusten arviointi – Ohjeet. Oikeusministeriön julkaisuja 2007:6, 2007.
- Oikeusministeriö 2012*
- Oikeusministeriö, Sananvapausrikkokset, vainoaminen ja viestintärauhan rikkomien. Oikeusministeriön mietintöjä ja lausuntoja. OM 24/2012.
- Oikeusministeriö 2016*
- Oikeusministeriö, ”Usein joutuu miettimään, miten pitäisi olla ja minne olla menemättä” Selvitys vihapuheesta ja häirinnästä ja niiden vaikutuksista eri vähemmistöryhmiin. Oikeusministeriön selvityksiä ja ohjeita. OM 7/2016.
- Oikeusministeriö 2018*
- Oikeusministeriö, Against hate -projekti. OM005:00/2018. Saatavilla osoitteessa <https://oikeusministerio.fi/hanke?tunnus=OM005:00/2018>
- Oikeusministeriö 2021*
- Oikeusministeriö, Oikeusministeri Anna-Maja Henrikssonin puhe ”Digitaalinen maailma ja väkivalta” -seminaarissa 25.11.2021. 25.11.2021. Saatavilla osoitteessa <https://valtioneuvosto.fi/-/1410853/oikeusministeri-anna-maja-henrikssonin-puhe-digitaalinen-maailma-ja-vakivalta-seminaarissa-25.11.2021> (9.2.2022).
- Sisäministeriö 2019*
- Sisäministeriö, Sanat ovat tekoja. Vihapuheen ja nettikiusaamisen vastaisten toimien tehostaminen. Sisäministeriön julkaisuja 2019:23, 8.5.2019.
- Sisäministeriö 2020*
- Sisäministeriö, Väkivaltaisen ekstremismin tilannekatsaus 2020. Arvio väkivaltaisen ekstremismin tilanteesta Suomessa vuonna 2019 ja kehityksen suunta 2020. Sisäministeriön julkaisuja 2020:8, 15.4.2020.
- Sisäministeriö 2021*
- Sisäministeriö, Maalittamisen vastaisten toimien tehostaminen. Työryhmäraportti, sisäministeriön julkaisuja 2021:3, 11.2.2021.
- Valtioneuvosto 2020*
- Selvitys: maalittamisen erillinen kriminalisointi ei ratkaise ongelmaa, someyhtiöille suurempi vastuu. 3.12.2020. Saatavilla osoitteessa <https://valtioneuvosto.fi/-/10616/selvitys-maalittamisen-erillinen-kriminalisointi-ei-ratkaise-ongelmaa-someyhtiöille-suurempi-vastuu> (18.1.2022).

EU:N, YK:N JA EUROOPAN NEUVOSTON AINEISTO SEKÄ SOFT LAW – SÄÄNTELY

CEDAW 1992

CEDAW General Recommendation No. 19. Violence against women. United Nations Committee on the Elimination of Discrimination against Women. A/47/38,

1992. Saatavilla osoitteessa https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=INT/CEDAW/GEC/3731&Lang=en
- CEDAW 2017*
- CEDAW General Recommendation No. 35 on gender-based violence against women, updating general recommendation No. 19. C/GC/35, 2017. Saatavilla osoitteessa https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW/C/GC/35&Lang=en
- DEVAW 1993*
- Yhdistyneiden kansakuntien yleiskokous, Declaration on the Elimination of Violence against Women Proclaimed by General Assembly resolution 48/104. 20.12.1993. Saatavilla osoitteessa https://www.un.org/en/genocideprevention/documents/atrocity-crimes/Doc.21_declaration%20elimination%20vaw.pdf
- FRA 2014*
- Euroopan unionin perusoikeusvirasto, Violence against women: an EU-wide Survey. Main Results. Luxembourg: Publications Office of the European Union 2014. Saatavilla osoitteessa https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2014-vaw-survey-main-results-apr14_en.pdf.
- Grevio 2019*
- GREVIO, Baseline Evaluation Report Finland. Grevio's (Baseline) Evaluation Report on legislative and other measures giving effect to the provisions of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence (Istanbul Convention). GREVIO/Inf(2019)9, 2019. Saatavilla osoitteessa <https://rm.coe.int/grevio-report-on-finland/168097129d>
- Grevio 2021*
- GREVIO General Recommendation No. 1 on the digital dimension of violence against women. Council of Europe 24.11.2021. Saatavilla osoitteessa <https://rm.coe.int/grevio-rec-no-on-digital-violence-against-women/1680a49147>
- ECRI 2016*
- Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI), yleinen politiikkasuositus Nro 15 vihapuheen torjunnasta CRI(2016)15. 21.3.2016 Saatavilla osoitteessa <https://rm.coe.int/ecri-general-policy-recommendation-no-15-on-combating-hate-speech-finn/16808b5b02>
- Euroopan komissio 2016*
- Euroopan komissio, The EU Code of conduct on countering illegal hate speech online. 30.6.2016. Saatavilla osoitteessa https://ec.europa.eu/info/policies/justice-and-fundamental-rights/combating-discrimination/racism-and-xenophobia/eu-code-conduct-countering-illegal-hate-speech-online_fi
- Euroopan komissio, The Digital Services Act Package*
- Euroopan komissio, The Digital Services Act Package. Päivittyvä sivusto, saatavilla osoitteessa <https://digital-strategy.ec.europa.eu/en/policies/digital-services-act-package> (11.2.2022).
- Euroopan komissio 2020*
- Euroopan komissio, Komission tiedonanto Euroopan parlamentille, neuvostolle, Euroopan talous- ja sosiaalikomitealle ja alueiden komitealle - Tasa-arvon unioni: sukupuolten tasa-arvostrategia 2020–2025. COM(2020) 152 final. 5.3.2020.

*yleiskokous
2007*

Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous (PACE), Towards decriminalisation of defamation. Päätöslauselma 1577 (2007). 25.7.2007. Saatavilla osoitteessa <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=17588&lang=en>

*Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous
2017*

Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous (PACE), Ending cyberdiscrimination and online hate. Päätöslauselma 2144 (2017). 25.1.2017. Saatavilla osoitteessa: <http://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp?fileid=23456>

Euroopan neuvoston viestintäosasto 2021

Euroopan neuvoston viestintäosasto, Media release: How two key Council of Europe conventions can tackle online violence against women. Ref. DC 234(2021) Saatavilla osoitteessa https://search.coe.int/directorate_of_communications/Pages/result_details.aspx?ObjectId=0900001680a4cc9b

Euroopan parlamentti 2016

Euroopan parlamentti, EU Accession to the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence Against Women (‘Istanbul Convention’) 2016-03. Päivittyvä sivusto, saatavilla osoitteessa <https://www.europarl.europa.eu/legislative-train/theme-area-of-justice-and-fundamental-rights/file-eu-accession-to-the-istanbul-convention> (4.2.2022).

Euroopan parlamentti 2021a

Euroopan parlamentti, Legislative Observatory, aloite COM(2021)0777. Saatavilla osoitteessa [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=COM\(2021\)0777&l=en](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=COM(2021)0777&l=en) (10.2.2022).

Euroopan parlamentti 2021b

Euroopan parlamentti, päätöslauselma suosituksista komissiolle sukupuolistuneen väkivallan määrittelemisestä uudeksi rikollisuuden alaksi, joka mainitaan SEUT-sopimuksen 83 artiklan 1 kohdassa. 2021/2035(INL) P9TA(2021)0388. 16.9.2021. Saatavilla osoitteessa https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0388_FI.html

Euroopan parlamentti 2021c

Euroopan parlamentti, päätöslauselma suosituksista komissiolle sukupuolistuneen väkivallan torjumisesta: verkkoväkivalta 2020/2035(INL). P9TA(2021)0489. 14.12.2021. Saatavilla osoitteessa https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0489_FI.html

*Euroopan unionin neuvosto
2008*

- Euroopan unionin neuvosto, Neuvoston puitepäättös 2008/913/YOS, 28.11.2008. Saatavilla osoitteessa <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/FI/TXT/PDF/?uri=CELEX:32008F0913&from=FI>
- Istanbulin sopimuksen osapuolten komitea*
2020
- Osapuolten komitea, Euroopan neuvoston yleissopimus naiseen kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (Istanbulin sopimus), Recommendation on the implementation of the Council of Europe Convention on Preventing and Combating Violence against Women and Domestic Violence by Finland. IC-CP/Inf(2020)3. 4.2.2020. Saatavilla osoitteessa <https://rm.coe.int/committee-of-the-parties-recommendations/pdfa/16809a46bc>
- Parlamenttien välinen liitto*
2018
- Parlamenttien välinen liitto, Sexism, harassment and violence against women in parliaments in Europe, 2018. Saatavilla osoitteessa <https://www.ipu.org/resources/publications/issue-briefs/2018-10/sexism-harassment-and-violence-against-women-in-parliaments-in-europe> (9.2.2022).
- Pekingin julistus*
1995
- Yhdistyneiden kansakuntien neljäs naisten asemaa käsittelevä maailmankonferenssi, Pekingin julistus ja toimintaohjelma. 15.9.1995. Suomenkielinen versio saatavilla ulkoministeriön sivuilta osoitteessa https://um.fi/julkaisut/-/asset_publisher/TVOLgBmLyZvu/content/pekingin-julistus-ja-toimintaohjelma
- T-CY-komitea
2018
- T-CY-komitea (Cybercrime Convention Committee T-CY Working Group on cyberbullying and other forms of online violence, especially against women and children), Mapping study on cyberviolence with recommendations adopted by the T-CY on 9 July 2018. T-CY(2017)10. Euroopan neuvosto 2018. Saatavilla osoitteessa <https://rm.coe.int/t-cy-mapping-study-on-cyberviolence-final/1680a1307c>
- UN Women*
2020a
- UN Women, Violence against women and girls: the shadow pandemic. 6.4.2020. Saatavilla osoitteessa <https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/4/state-ment-ed-phumzile-violence-against-women-during-pandemic> (9.2.2020).
- UN Women*
2020b
- UN Women, Online and ICT-facilitated violence against women and girls during COVID-19. 2020. 20.6.2020. Saatavilla osoitteessa [Brief-Online-and-ICT-facilitated-violence-against-women-and-girls-during-COVID-19-en.pdf](https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/6/online-and-ict-facilitated-violence-against-women-and-girls-during-covid-19-en.pdf) (unwomen.org)
- YK 2020*
- United Nations Policy Brief, The impact of COVID-19 on Women. United Nations 9.4.2020. Saatavilla osoitteessa [Policy-brief-The-impact-of-COVID-19-on-women-en.pdf](https://www.unwomen.org/en/news/stories/2020/4/policy-brief-the-impact-of-covid-19-on-women-en.pdf) (unwomen.org)

OIKEUSTAPAUKSET

Euroopan ihmisoikeustuomioistuin

Atamanchuk v. Venäjä nro. 4493/11 (EIT, 11.2.2020)
Bédat v. Sveitsi nro. 56925/08 (EIT, 29.3.2016)
B.H., M.W., H.P. ja G.K. v. Itävalta nro. 12774/87 (EIT, 12.10.1989)
Buturuga v. Romania nro. 56867/15 (EIT, 11.2.2020).
Gündüz v. Turkki nro. 35071/97 (EIT 4.12.2003)
Handyside v Yhdistyneet kuningaskunnat nro. 5493/72 (EIT, 7.12.1976)
Marckx v. Belgia nro. 6833/74 (EIT, 13.6.1979)
M'Bala M'Bala v. Ranska nro. 25239/13 (EIT, 10.11.2015)
Norwood v. Yhdistynyt kuningaskunta nro. 23131/03 (EIT, 16.11.2004)
Paksas v. Liettua nro. 34932/04 (EIT, 6.1.2011)
Pavel Ivanov v. Venäjä nro. 35222/04 (EIT 20.2.2007)
Perincek v. Sveitsi nro. 27510/08 (EIT, 15.10.2015)
Sunday Times v Yhdistyneet kuningaskunnat nro. 6538/74 (EIT, 26.4.1979)
Sürek v. Turkki (no. 1) nro. 26682/95 (EIT, 8.7.1999)
Vejdeland ym. v. Ruotsi nro. 1813/07 (EIT, 9.5.2012)

Korkein oikeus

KKO 2005:137
KKO 2011:71
KKO 2012:58
KKO 2013:50
KKO 2014:89
KKO 2015:70
KKO 2018:51
KKO 2018:81
KKO 2021:7
KKO 2022:1
KKO 2022:8

Alemmat oikeusasteet

Vaasan hovioikeus 7.9.2018, tuomio 18/136863
Itä-Suomen hovioikeus 23.11.2017, tuomio nro. 17/146967
Helsingin hovioikeus 21.5.2021, nro 122157
Etelä-Savon käräjäoikeus 11.9.2018 nro 137640

MUUT LÄHTEET

*Eduskunnan
täysistunto
2022*

Eduskunnan täysistunto 23.2.2022 klo 13.59-21.12. Pöytäkirjan asiakohta PTK 14/2022 vp, Saatavilla osoitteessa https://www.eduskunta.fi/FI/vaski/PoytakirjaAsia-kohta/Sivut/PTK_14+2022+7.aspx

*Lakimiesliitto
2019*

Lakimiesliitto, Oikeusministeriölle osoitettu asiakirja Dnro 63/5/2019. 1.7.2019. Saatavilla osoitteessa https://www.lakimiesliitto.fi/site/assets/files/22382/lains_d_nn_lli-set_muutostarpeet_viranomaisten_maalittamiseen_puuttumiseksi.pdf (18.1.2022).

*Lakimiesliitto
2021*

Lakimiesliitto, Laittomasta uhkauksesta virallisen syytteen alainen rikos – Lakimiesliiton mielestä muutos on riittämätön estämään maalittamista. 1.10.2021. Saatavilla osoitteessa <https://www.lakimiesliitto.fi/uutiset/laittomasta-uhkauksesta-virallisen-syytteen-alainen-rikos-lakimiesliiton-mielesta-muutos-on-riittamaton-estamaan-maalittamista/> (18.1.2022).

*Pohjoismai-
nen yhteistyö
2021*

Pohjoismainen yhteistyö, Digitaalista väkivaltaa torjuttava pohjoismaisella strategialla. 2.11.2021. Saatavilla osoitteessa <https://www.norden.org/fi/news/digitaalista-vakivaltaa-torjuttava-pohjoismaisella-strategialla> (11.2.2022).

*Reinboth –
Vasantola
2019*

Reinboth, Susanna – Vasantola, Satu, Solvaukset syyttäjän pöydällä. Helsingin Sanomat 10.3.2019. Saatavilla osoitteessa <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006028892.html> (11.2.2022).

*Rikksentor-
junta*

Rikksentorjunta, Seksuaalirikokset. Saatavilla osoitteessa <https://rikksentorjunta.fi/seksuaalirikokset> (9.2.2022).

THLa

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, tasa-arvotiedon keskus: tasa-arvosanasto. Päivittyvä sivusto, saatavilla osoitteessa <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/sukupuoli/tasa-arvosanasto> (2.2.2022).

THLb

Terveyden ja hyvinvoinnin laitos, tasa-arvotiedon keskus, Sukupuolistuneen väkivallan yleisyys. Päivittyvä sivusto, saatavilla osoitteessa <https://thl.fi/fi/web/sukupuolten-tasa-arvo/tasa-arvon-tila/vakivalta-ja-hairinta/sukupuolistuneen-vakivallan-yleisyys> (1.2.2022).

*Tilastokeskus
2021a*

Tilastokeskus, Vihapuhe, nettikiusaaminen ja häirintä koskettaa erityisesti nuoria. 9.3.2021. Saatavilla osoitteessa <https://www.stat.fi/tietotrendit/artikkelit/2021/vihapuhe-nettikiusaaminen-ja-hairinta-koskettaa-erityisesti-nuoria/> (11.1.2022).

*Tilastokeskus
2021b*

Tilastokeskus, Tietoon tulleet alaikäisiin kohdistuneet perheväkivaltatapaukset vähenivät 14 prosenttia 1.6.2021. Saatavilla osoitteessa https://tilastokeskus.fi/til/rpk/2020/15/rpk_2020_15_2021-06-01_tie_001_fi.html (9.2.2022).

Yle 2021

Yle Uutiset, Ehdokkaita jättäytynyt pois kuntavaaleista verkon kärjekkään keskustelun ja vihapuheen takia. 17.5.2021. Saatavilla osoitteessa <https://yle.fi/uutiset/3-11933632> (1.2.2022).

LYHENNELUETTELO

CEDAW	Yhdistyneiden kansakuntien kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus
DEVAW	Yhdistyneiden kansakuntien naisiin kohdistuvan väkivallan poistamisesta annettu julistus
ECRI	Euroopan rasismin ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio
EIT	Euroopan ihmisoikeustuomioistuin
EIS	Euroopan ihmisoikeussopimus
EN	Euroopan neuvosto
EU	Euroopan unioni
FRA	Euroopan unionin perusoikeusvirasto
Grevio	Euroopan neuvoston naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä
HE	Hallituksen esitys
Istanbulin sopimus	Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta
Nato	Pohjois-Atlantin puolustusliitto
PL	Suomen perustuslaki (731/1999)
RL	Rikoslaki (39/1889)
SopS	Suomen säädöskokoelman sopimussarja
UN Women	Yhdistyneiden kansakuntien tasa-arvojärjestö
YK	Yhdistyneet kansakunnat

1. Johdanto

1.1 Tutkimusaiheen tausta

”Information and communication technology has enabled the perpetration of violence against women on a scale previously unknown.”¹

Naisiin kohdistuva sukupuolistunut digitaalinen väkivalta on kasvava ongelma maailmanlaajuisesti ja sen uhka kohdistuu erityisesti julkiseen keskusteluun osallistuviin naisiin, kuten toimittajiin ja poliitikkoihin.² 2020-luvun alkupuolen Covid-19-pandemia on kasvattanut kaikkea naisiin kohdistuvaa väkivaltaa eksponentiaalisesti ja myös sen digitaalinen ulottuvuus on lisääntynyt.³ Pandemian aikaiset rajoitukset ja sulkuilat ovat siirtäneet rikollista toimintaa verkkoon, mikä on vauhdittanut entisestään teknologian epätasa-arvoa voimistavaa vaikutusta.⁴ Digitaalisen väkivallan ja offline-väkivallan välillä vallitsee usein erottamaton yhteys,⁵ ja YK:n tasa-arvojärjestö UN Women puhuukin jo naisiin kohdistuvan väkivallan ”varjopandemiasta.”⁶

Naisiin kohdistuva väkivalta kaikissa muodoissaan on yhä 2020-luvulla merkittävä ihmisoikeus- ja tasa-arvo-ongelma myös Suomessa.⁷ Viimeisimmän sosiaali- ja terveysministeriön tasa-arvobarometrin mukaan naisiin kohdistuu digitaalisessa ympäristössä enemmän vähätelyä sekä sukupuolistunutta vihapuhetta kuin miehiin.⁸ Vihapuhe on sukupuolentutkimuksessa määritelty sukupuolistuneeksi verbaaliseksi väkivallaksi,⁹ ja digitaalinen väkivalta on tunnistettu osaksi sukupuolistuneen väkivallan jatkumoa Euroopan parlamentissa.¹⁰ Erityisesti naispoliitikkoihin kohdistuu huomattavan paljon väkivallan eri muotoja,¹¹ eivätkä suomalaisetkaan naisministerit ole säästyneet digitaaliselta väkivallalta – Naton keväällä 2021

¹ Grevion yleissuositus numero 1 koskien naisiin kohdistuvan väkivallan digitaalista ulottuvuutta. Grevio 2021, 10.

² Euroopan neuvoston ihmisoikeusvaltuutettu 2020.

³ Koskien naisiin kohdistuvan väkivallan lisääntymistä Covid-19-pandemian aikana ks. YK 2020. Koskien digitaalisen väkivallan lisääntymistä ks. UN Women 2020b.

⁴ Euroopan neuvoston viestintäosasto 2021.

⁵ Lomba – Navarra – Fernandes 2021, s. I.

⁶ UN Women 2020a.

⁷ HE 123/2021 vp, s. 19.

⁸ Attila ym. 2018, s. 32–47.

⁹ Saresma ym. 2020, s. 18.

¹⁰ Euroopan parlamentti 2021c.

¹¹ Parlamenttienvälisen liiton ja Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen tutkimus vuodelta 2018 osoitti, että 85,2 % naispuolisista kansanedustajista oli kokenut henkistä väkivaltaa ja 58,2 % oli joutunut seksistisen vihapuheen kohteeksi internetissä. Parlamenttienvälinen liitto 2018. ks. myös Kumari ym. 2014.

julkaiseman raportin mukaan suomalaisiin naisministereihin kohdistui suhteeton määrä sukupuoliastunutta verkkovihaa.¹² Myös suomalaisista kuntapäätäjistä naiset ovat seksistisen vihapuheen kohteena miehiä useammin.¹³

Huolestuttavaa on, että kevään 2021 kuntavaaleissa oli jo viitteitä verkon vihapuheen ja vihamielisen keskustelukulttuurin kielteisistä vaikutuksista puolueiden ehdokashankintaan,¹⁴ ja poliittisiin toimijoihin kohdistettavalla vihapuheella pyritäänkin äärimmillään painostamaan kohteet pois politiikasta.¹⁵ Yksi vihapuheen huolestuttavimpia vaikutuksia onkin yhteiskunnallisen dialoginen yksipuolistuminen, kun tiettyjä näkemyksiä edustavat vaikenevat kokonaan vihapuheen pelossa. Ei ole liioiteltua todeta, että sukupuoliastunut digitaalinen väkivalta sen kaikissa ilmenemismuodoissa on vakava uhka tasa-arvolle ja demokratialle.

Naisiin kohdistuvan sukupuoliastuneen digitaalisen väkivallan ollessa osa naisiin kohdistuvan väkivallan historiallista jatkumoa se on myös luonteeltaan valtioiden rajat ylittävää, ja sen kitkeminen peräänkuuluttaa näin ylikansallisia instrumentteja. EU:ssa on jo 2010-luvun alkupuolelta lähtien tunnistettu ongelman laajuus ja vakavuus¹⁶ ja vireillä on useampia unionin tasa-arvostrategiaan kirjattuja lainsäädäntöhankkeita ja toimenpideohjelmiä, jotka pyrkivät naisiin kohdistuvan sukupuoliastuneen väkivallan ja verkkoväkivallan kitkemiseen.¹⁷ Euroopan parlamentin päätöslauselma 14.12.2021 suosituksista komissiolle sukupuoliastuneen väkivallan ja verkkoväkivallan torjumisesta sisältää ehdotuksen määriteltävistä sukupuoliastuneen verkkoväkivallan muodoista, joista eräitä ovat verkkohäirintä ja seksistinen vihapuhe.¹⁸ Päätöslauselman pohjalta on annettu direktiiviluonnos naisiin kohdistuvan väkivallan torjumisesta maaliskuussa 2022.¹⁹ EU:n ulkopuolella esimerkiksi pohjoismaisen yhteistyön puitteissa on suunniteltu yhteispohjoismaista strategiaa digitaalisen väkivallan torjumiseksi.²⁰

Tällä hetkellä ei ole tarpeeksi kattavaa dataa naisiin kohdistuvan sukupuoliastuneen digitaalisen väkivallan yleisyydestä EU-jäsenvaltioissa,²¹ eikä Suomessakaan ole kerätty tilastoitu juuri tätä ilmiötä. Tiedollisen katvealueen poistamiseksi valtioneuvosto on tilannut

¹² Van Sant – Fredheim – Bergmanis-Korats 2021, s. 50–51.

¹³ Knuutila ym. 2019, s. 25.

¹⁴ Yle 2021.

¹⁵ Saresma ym. 2020, s. 18.

¹⁶ FRA 2014, Van der Wilk 2018 ja Lomba – Navarra – Fernandes 2021.

¹⁷ Euroopan parlamentti 2021c ja Euroopan komissio 2021a.

¹⁸ Euroopan parlamentti 2021c.

¹⁹ Euroopan komissio 2022.

²⁰ Pohjoismaisen yhteistyö 2021.

²¹ Lomba – Navarra – Fernandes 2021, s. 7–9.

selvityksen naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan yleisyydestä, käsittelystä ja prosessuaalisista kysymyksistä poliisissa ja syyttäjälaitoksessa,²² ja tämä hanke on määrä toteuttaa vuosina 2022–2023. Tarkan tutkitun tiedon puutteessa viitteitä digitaalisen väkivallan yleisyydestä voidaan kuitenkin hakea suuntaa-antavasti aiemmista selvityksistä.

Eräs digitaaliseksi väkivallaksi luokiteltava rikos on vainoaminen, sillä sen tekotavoissa voidaan hyödyntää erilaista teknologiaa.²³ Suomalaisnaisista lähes joka neljäs on EU:n perusoikeusviraston mukaan tullut vainotuksi 15 vuotta täytettyään.²⁴ Lisäksi Tilastokeskuksen vuonna 2020 tekemän tutkimuksen mukaan nettiahdistelu ja epäasiallinen käytös internetissä kohdistuu erityisesti nuoriin naisiin.²⁵ Myös viimeisimmän tasa-arvobarometrin mukaan sukupuoleen liittyvän vihapuheen kohteena on ollut 15 % naisista verrattuna vain 8 %:iin miehistä.²⁶ Näiden lukujen valossa voidaan todeta, että naisiin kohdistuvalla digitaalisella väkivallalla on useita ilmenemismuotoja, joista yksi näkyvimpiä on sukupuolistunut vihapuhe.

Vihapuhesääntelyn juuret ovat rotusyrjintäsopimuksessa, josta ajan saatossa säännökset ovat kehittyneet suojaamaan myös muita vähemmistöryhmiä ja lopulta yksilöitäkin internetissä tapahtuvaa vihapuhetta vastaan. Vihapuhetta ei kuitenkaan toistaiseksi ole määritelty Suomen lainsäädännössä, vaikka termiä käytetään aktiivisesti julkisessa keskustelussa. Esimerkiksi oikeusministeriön mukaan vihapuhe voidaan määritellä viestinnäksi, joka levittää tai lietsoo vihaa tiettyä ihmisryhmää tai yksilöä kohtaan.²⁷ Suomalaiset toimijat tukeutuvat oikeusministeriön selvityksen mukaan usein Euroopan neuvoston ministerikomitean määritelmään, jonka mukaan ”[v]ihapuhetta ovat kaikki sellaiset ilmaisumuodot, jotka levittävät, lietsovat, edistävät tai oikeuttavat etnistä vihaa, ulkomaalaisvastaisuutta, antisemitismiä tai muuta vihaa, joka pohjautuu suvaitsemattomuuteen.”²⁸ Vähemmistöryhmän tai kansanryhmän käsite ei kuitenkaan sovellu naiskysymyksen tarkasteluun,²⁹ joten tutkimuksessa

²² Lankinen 2021, s. 70–72.

²³ Korva-Perämäki 2017, s. 23.

²⁴ FRA 2014, s. 83.

²⁵ Tilastokeskus 2021.

²⁶ Attila ym. 2018 s. 32.

²⁷ Aaltonen 2019a, s. 2.

²⁸ Aaltonen 2018, s. 11.

²⁹ Kiihottamispykälän ”muun perusteen” arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota suojattavan ryhmän, yleensä vähemmistön, heikompaan yhteiskunnalliseen asemaan ja tästä johtuvaan erityisen suojan tarpeeseen. Vaikka enemmistön suojaaminen kyseisellä pykälällä ei ole täysin poissuljettua, sananvapauden rajoituksen minimoimiseksi pykälän laaveampi tulkinta kattamaan esimerkiksi naiset sukupuolen perusteella rajautuvana ryhmänä ei liene hyväksyttävää, ks. esim. HE 317/2010 vp, s. 42. Tästä myöhemmin tutkielman luvussa 4.1.2.

käsitellään vihapuheen osalta vihapuhesääntelyn nimenomaisesti yksilöön soveltuvia rikosnimikkeitä.

Digitaalisen väkivallan vastaisten toimien kansallinen aikajana lähtee kansainvälisten syrjintäkiellon sisältävien instrumenttien ratifioimisesta ja kulkee kansanryhmää koskevan syrjinnän kriminalisoimisen kautta nykyhetken keskusteluun rangaistavan vihapuheen muodoista ja sisällöstä. Jo vuosikymmen sitten tunnistettiin tietoverkoissa leviävä haitallinen sisältö ihmisoikeuksia ja oikeusvaltion vakautta loukkaaviksi,³⁰ ja vihapuheen alalajina pidetyn maalittamisen kriminalisointitarpeesta on puolestaan käyty keskustelua aivan viime vuosina.³¹ Kansallisella tasolla on lisäksi käynnistetty useita ministeriötason projekteja vihapuhetta ja viharikoksia vastaan, muun muassa oikeusministeriön Against hate -hanke³² ja sisäministeriön vihapuhetta, nettikiusaamista ja maalittamista tutkineet työryhmät.³³ Valtioneuvosto on myös teettänyt OTT käräjätuomari Mika Illmanin johdolla selvityksen koskien järjestelmällistä häirintää ja maalittamista vuonna 2020.³⁴ Oikeusministeriön naisiin kohdistuvan väkivallan kansallinen torjuntaohjelma vuosille 2020-2023 tunnistaa ensi kerran digitaalisen väkivallan naisiin kohdistuvan väkivallan muodoksi, ja torjuntaohjelman toimenpiteistä monet pyrkivät juuri tietoisuuden ja ymmärryksen lisäämisen digitaalisen väkivallan saralla.³⁵

1.2 Tutkimuskysymykset, tutkielman rakenne ja keskeiset rajaukset

Tutkimuksen tarkoituksena on selvittää, millainen on kansallinen oikeustila naispoliitikkoihin kohdistuvan, internetissä tapahtuvan vihapuheen ja maalittamisen osalta osana naisiin kohdistuvan sukupuolistuneen digitaalisen väkivallan ilmiötä ja naisiin kohdistuvan sukupuolistuneen väkivallan historiallista jatkumoa. Sukupuolinäkökulmasta käsin tarkastellaan oikeuden ja erityisesti rikosoikeuden ongelmallisuutta naisiin kohdistuvan sukupuolistuneen väkivallan torjumisessa. Oikeustilan kehitystä on seurattu maaliskuun 2022 alkupuolelle saakka.

³⁰ HE 317/2010 vp, s. 5.

³¹ Kaikkein viimeaikaisimpia kannanottoja mm. Koivukari 2021, Viljanen P. 2021 ja Lakimiesliitto 2021.

³² Oikeusministeriö 2018.

³³ ks. Sisäministeriön julkaisut 2019:23, 2021:3 ja 2021:8.

³⁴ Valtioneuvosto 2020.

³⁵ Ruuskanen 2020, s. 41.

Tutkimuskysymyksiäni ovat ensinnäkin, voidaanko naispolitiikkoihin kohdistuva vihapuhe ja maalittaminen määritellä sukupuolistuneeksi digitaaliseksi väkivallaksi esimerkiksi Gre-vion ja Euroopan parlamentin päätöslauselman tarkoittamalla tavalla. Toisekseen kysyn, kykeneekö kansallinen lainsäädäntö nykyisellään takaamaan riittävää oikeusturvaa naisille, jotka kohtaavat sukupuolistunutta digitaalista väkivaltaa. Näihin pääkysymyksiin vastatakseni tarkastelen erinäisiä alakysymyksiä, kuten millaisia ilmenemismuotoja digitaalisella väkivallalla on ja mitä puolestaan on naisiin kohdistuva sukupuolistunut digitaalinen väkivalta. Näiden kysymysten taustoittamiseksi selostetaan myös naisiin kohdistuvan sukupuolistuneen väkivallan historiallista kontekstia. Lisäksi luon katsauksen niihin kansainvälisiin ja EU-oikeudellisiin säännöksiin, jotka velvoittavat Suomea puuttumaan paitsi naisiin kohdistuvaan sukupuolistuneeseen digitaaliseen väkivaltaan yläkäsitteenä, myös vihapuheeseen ja mahdollisesti maalittamiseen digitaalisen väkivallan muotoina. Tästä on luonteva jatkaa kansallisen sääntelyn läpikäyntiin ja tarkastelenkin sitä, kuinka vihapuhetta ja maalittamista säännellään nykyisellään Suomessa legaalmääritelmän puuttuessa. Tutkielman sukupuolinäkökulman vuoksi tarkastelen myös tutkielman loppupuolella oikeutta ja sukupuolta sekä rikosoikeutta ja sukupuolta. Loppuluvuissa punnitaan sukupuolen huomioivia keinoja digitaalisen väkivallan torjunnassa, etsitään rajaa naispolitiikkojen arvostelun ja digitaalisen väkivallan välillä sekä arvioidaan tulevaa lainsäädännöllistä kehityskulkua.

Tutkielman rajausten osalta on selostettava ja määriteltävä tiettyjä keskeisiä käsitteitä. Euroopan neuvoston yleissopimus naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan ehkäisemisestä ja torjumisesta (SopS 52-53/2015; jäljempänä *Istanbulin sopimus*) määrittelee sukupuolen niiksi ”yhteiskunnallisesti rakentuneiksi rooleiksi, käyttäytymismuodoiksi, toiminoiksi ja ominaisuuksiksi, joita tietty yhteiskunta pitää sopivina naisille ja vastaavasti miehille.”³⁶ Tämä stereotyyppioista ja sukupuolen performatiivisuudesta³⁷ kumpuava määritelmä on luonteva ottaa osaksi tutkielmaa, jossa tarkastellaan vallitsevaa oikeustilaa binäärisistä lähtökohdista käsin ja rajataan sukupuolivähemmistöt tarkastelun ulkopuolelle. Tutkielman kirjoitushetkellä Suomessa tunnustetaan juridisesti edelleen vain kaksi henkilötunnuksesta ilmenevää sukupuolta,³⁸ vaikka biologinen sukupuoli voidaan nähdä sosiaalisesti

³⁶ SopS 52–53/2015, 3 artikla.

³⁷ Lidman 2015 s. 18.

³⁸ Binääristä sukupuolikäsitystä ei ole eksplisiittisesti kirjattu kansalliseen lakiin, mutta se on johdettavissa mm. väestötietolain (661/2009) 11 §:stä, joka koskee henkilötunnuksen antamista. Henkilötunnus sisältää pykälän mukaan mm. yksilönumeron, joka puolestaan sisältää tiedon henkilön sukupuolesta. Viitaten henkilötunnuksen yksilönumeron määräytymiseen naisilla ja miehillä ks. HE 56/2001 vp s. 2.

määräytyvänä ja kaksijakoinen sukupuolen järjestelmä on altis kritiikille.³⁹ Tutkimuksessa ei oteta kantaa sukupuolikäsitteeseen tarkemmin. Jatkotutkimuksen kannalta olisikin erityisen suositeltavaa tutkia juuri sukupuolivähemmistöjen kohtaamaa digitaalista väkivaltaa⁴⁰ tai lähestyä aihetta intersektionaalisesta näkökulmasta.⁴¹

THL:n mukaan sukupuolistuneella väkivallalla (*gender-based violence*) tarkoitetaan väkivaltaa, jonka muodot, käytännöt ja merkitykset eroavat sukupuolesta riippuen.⁴² ”Sukupuolistunut”-sanalla kuvataan eri tavoin eri sukupuoliin vaikuttavaa prosessia, kun taas ”sukupuolittunut” viittaa ilmiön erilaisia sukupuolivaikutuksia sisältävään lopputulokseen.⁴³ Naisoikeudellisessa tutkimuksessa puolestaan on käytetty ”sukupuolistunut” -termiä kuvaamaan väkivallan seksuaalista luonnetta.⁴⁴ Käsitteiden vivahde-erosta huolimatta niitä käytetään melko synonyymisesti ja esimerkiksi Euroopan parlamentti on käyttänyt komissiolle joulukuussa 2021 antamassaan suosituksessa ”sukupuolistunut verkkoväkivalta” -termiä.⁴⁵ Koska tämän lisäksi tutkimuksessa tarkastelemani naisiin kohdistuva sukupuolistunut digitaalinen väkivalta on pääsääntöisesti myös seksuaalissävytteistä, käytän itse ”sukupuolistunut” -sanaa johdonmukaisuuden vuoksi näkemättä kuitenkaan merkittävää eroa käsitteiden välillä ilmiön ymmärrettävyyden kannalta.

Kun väkivaltaa tarkastellaan sukupuolinäkökulmasta voidaan todeta, että niin väkivallan kokemiseen, käyttöön, piirteisiin kuin seurauksiinkin liittyy sukupuolittain eroja.⁴⁶ Istanbulin sopimus määrittelee sukupuoleen perustuvan naisiin kohdistuvan väkivallan ”väkivallaksi, joka kohdistetaan naiseen hänen *naiseutensa* vuoksi tai joka kohdistuu suhteellisesti useimmin naisiin.”⁴⁷ Vaikka naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja sukupuolistunutta väkivaltaa käytetään usein toistensa synonyymeinä, myös miehiin heidän sukupuolensa vuoksi kohdistuva

³⁹ Nousiainen 1998, s. 1026.

⁴⁰ Osana EU:n tulevasta naisiin kohdistuvaan väkivaltaan puuttuvasta direktiivistä käytyä debattia myös sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kohdistuva digitaalinen väkivalta on saanut huomiota, ks. Euroopan parlamentti 2021c.

⁴¹ Vihapuheen intersektionaalisesta analyysistä ks. esim. Ollus ym. 2019 teoksessa Teräsaho – Närvi (toim.).

⁴² Bildjuschkin ym. 2020, s. 7.

⁴³ THLa.

⁴⁴ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 146.

⁴⁵ Esimerkiksi tasa-arvovaltuutettu käyttää termiä ”sukupuolittunut vihapuhe”, kun taas THL tasa-arvobarometrin analyysissään käsittelee ”sukupuolistunut vihapuhe.” Vaikka kotimaisessa väkivaltatutkimuksessa esiintyy termi ”sukupuolittunut väkivalta”, käyttää Euroopan parlamentti päätöslauselmassaan termiä ”sukupuolistunut väkivalta.” Todennäköisesti siis myös valmisteilla oleviin EU-instrumentteihin englannin ”gender-based” käännetään suomen kielelle termillä ”sukupuolistunut.” Ero käsitteiden välillä ei nähdäkseni ole ilmiön käsittämisen kannalta merkityksellinen.

⁴⁶ Bildjuschkin ym. 2020, s. 7.

⁴⁷ SopS 52–53/2015, 3 artikla.

väkivalta on syvällä kulttuurisissa asenteissamme⁴⁸ ja ilmenee esimerkiksi korkeina osallisuuslukuina väkivaltarikostilastoissa.⁴⁹ Tässä tutkimuksessa tarkastellaan kuitenkin naissukupuoleen kohdistuvaa sukupuolistunutta väkivaltaa. Naiskäsite on edellä Istanbulin sopimuksessa mainitulla tavalla perusteltua ymmärtää laajasti ja se kattaa tässä tutkimuksessa naiseksi oletetut henkilöt. Naisplayiitikkojen osalta käsitteellä ”poliitikko” tarkoitetaan poliittiseen päätöksentekoon osallistuvaa henkilöä rajaamatta tarkastelua minkään tietyn tason päättäjiin.

Nykypäivänä viestintä ja ihmisten välinen vuorovaikutus on siirtynyt yhä enenevässä määrin internetiin ja sosiaaliseen mediaan. Lainsäätäjät on huomionnut teknologian kehittymisen niin, että kaikenlaiset teknologiavälitteisesti lähetetyt viestit riippumatta niiden lähettämiin käytetystä laitteesta kuuluvat lain suojan piiriin.⁵⁰ Internet-aikakausi ja kehittyneet älylaitteet mahdollistavat kuitenkin myös toisten satuttamisen uusin tavoin, ja ilmiöstä käytetään nimitystä digitaalinen väkivalta (*online violence, cyber violence, digital violence, digital abuse*). Digitaalinen väkivalta tarkoittaa laajassa merkityksessään väkivaltaa, vainoa ja häirintää, jossa hyödynnetään teknologiaa, kuten älypuhelimia, sosiaalista mediaa ja jopa paikannuslaitteita.⁵¹ Vihapuhe ja maalittaminen sen alalajina ovat puolestaan molemmat digitaalisen väkivallan muotoja, ja tutkimus keskittyy juuri näiden kahden digitaalisen väkivallan muodon käsittelyyn. Digitaalisen väkivallan käsitteen laajuuden vuoksi sitä jäsentelevä jatkotutkimus ja tutkimus sen muista ilmenemismuodoista on suositeltavaa.

Tutkimuksessa tarkastellaan näin poliittisissa tehtävissä toimiviin naisiin kohdistuvaa sukupuolistunutta digitaalista väkivaltaa nimenomaan naiseus yhdistävänä tekijänä, tarkastelematta heidän työ- tai virkasuhteestaan juontuvia erityispiirteitä kuten työnantajan velvollisuuksia. Myös teknologiayritysten ja sivustojen ylläpitäjien vastuu alustoilla levitetystä haitallisesta sisällöstä rajautuu tutkielman tarkastelun ulkopuolelle. Tutkielmassa ei myöskään pureuduta yksityiskohtaisesti digitaalisen väkivallan vaikutuksiin, vaan mainitaan ainoastaan muutamia yleisimpiä seurauksia.

Tutkielman näkökulmaksi valittu naisoikeudellinen lähestymistapa on altis kritiikille, sillä sitä on toisinaan kutsuttu päämäärähakuiseksi ja tosiseikkoja vääristeleväksi.⁵² Feministisen tutkimusotteen on väitetty ainoastaan ajavan kovempia rangaistuksia ja kattavampia

⁴⁸ Bildjuschkin ym. 2020, s. 8.

⁴⁹ THLb.

⁵⁰ HE 19/2013 s. 36–37.

⁵¹ Ruuskanen 2020, 39.

⁵² Iivari 2012, s. 637.

kriminalisointeja tietyn ihmisjoukon kustannuksella. Tämä on hyvin pölyttynyt ja intersektionaaliset näkökulmat sivuuttava kuva. Tutkielman tarkoituksena ei ole väittää, etteikö miehiin ja miespoliitikkoihin⁵³ kohdistuisi vihapuhetta tai digitaalista väkivaltaa laajemmin. Itseasiassa miehiin ja naisiin kohdistuu useiden tutkimusten mukaan yhtä paljon vihapuhetta internetissä ja sosiaalisessa mediassa.⁵⁴ Tutkielma pyrkii kuitenkin osoittamaan naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan olevan osa naisiin kohdistuvan väkivallan historiallista jatkumoa ja tuomaan esiin sen sukupuolistuneet erityispiirteet, mitkä saavat ilmenemismuotonsa naispoliitikkoihin kohdistuvassa digitaalisessa väkivallassa.

1.3 Tutkielman metodi ja lähdeaineisto

Tutkielman metodi on ensisijaisesti lainopillinen. Lainoppi eli oikeusdogmatiikka pyrkii oikeussääntöjen sisällön selvittämiseen ja systematisointiin.⁵⁵ Oikeussääntöjen tulkinnan avulla voidaan muodostaa kuva vallitsevasta oikeustilasta ja pohtia tämän tulkinnan pohjalta mahdollisia tulevia oikeudellisia kehityssuuntia. Tutkielmassa tuodaan kuitenkin myös ilmi oikeuden arvo- ja aikasidonnaisuus ja subjektiivisuus. Naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ei voida tarkastella kokonaisvaltaisesti ilman laajempaa ymmärrystä yhteiskunnallisista ilmiöistä, kuten sukupuolesta, sukupuolirooleista ja sukupuolten välisistä valta-asetelmista. Tutkielmassa on siksi haettu tutkimusotteellista näkökulmaa feministisestä väkivaltatutkimuksesta tutustumalla erityisesti kotimaiseen naisoikeudelliseen kirjallisuuteen sekä oikeustieteen ulkopuoliseen väkivaltatutkimukseen. Varsinaisen metodin ollessa lainopillinen, feministinen väkivaltatutkimus tarjoaa kriittisemmän linssin esimerkiksi rikoslain kriminalisointikäytäntöjen tarkastelulle.

Tutkielman aineistoksi on valikoitunut niin kansainvälisiä kuin kotimaisiakin oikeuslähteitä, eikä aineisto ole pelkästään puhtaan juridista. Tutkielman alkupuolella käsitellään perus- ja ihmisoikeuksina turvattuja tasa-arvoa, sananvapautta ja syrjintäkieltoa. Suomalaisen perus- ja ihmisoikeusjärjestelmän kansainvälistymisen myötä ei enää ole mielekästä tulkita pelkkää kansallista lainsäädäntöä, ja näin kansainvälisten instrumenttien osalta tarkastellaankin lyhyesti YK:n ja Euroopan neuvoston piirissä solmittuja sopimuksia. Näistä keskeisin

⁵³ Esimerkiksi edellä johdannossa mainittu Naton raportti osoittaa, että myös miespuoliseen ministeri Haavisto on kohdistui runsaasti vihaisia tviittejä, Van Sant – Fredheim – Bergmanis-Korats 2021, s. 35–36.

⁵⁴ Bladini 2017, s. 7.

⁵⁵ Aarnio 1997, s. 36–37.

tutkielman kannalta on Istanbulin sopimus. Näiden sopimusten tulkitsemiseksi tutkielmassa hyödynnetään relevanttien sidosryhmien lausuntoja, suosituksia, lisäpöytäkirjoja ja muuta soft law -tyyppistä tulkintamateriaalia. Myös Euroopan ihmisoikeussopimus (EIS) ja sitä valvovan Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytäntö ovat tutkielman lähteitä, sillä Suomi on kansainvälisiä instrumentteja ratifioidessaan paitsi hyväksynyt niiden sisältämät säännökset osaksi kansallista oikeuttaan, myös tunnustanut EIT:n tulkinnat päteviksi kannanotoiksi voimassa olevan oikeuden sisällöstä.⁵⁶ EU-jäsenvaltiona Suomea velvoittaa myös *sui generis* EU-lainsäädäntö, ja tutkielma hyödyntääkin paitsi voimassaolevaa, myös tulevaa EU-lainsäädäntöä koskien naiseen kohdistuvaa sukupuolistunutta digitaalista väkivaltaa. Toteutuessaan vireillä olevat EU-lainsäädäntöhankkeet saattavat vaatia muutoksia vähintään kansallisen lainsäädännön tulkintaan. Tutkielman lähdeaineistona käytetään lisäksi kansallisia oikeuslähteitä, joista kirjoitetun lain ohella keskeisiksi tutkielman kannalta muodostuvat oikeuskäytäntö, lakien esityöt, ministeriöiden raportit ja selvitykset sekä oikeuskirjallisuus. Juridisen aineiston ulkopuolella tutkielmassa hyödynnetään kansainvälisten toimijoiden raportteja ja tutkimuksia sekä väkivalta- ja sukupuolentutkimuksen aineistoa.

2. Naiseen kohdistuva sukupuolistunut digitaalinen väkivalta

2.1 Naiseen kohdistuva sukupuolistunut väkivalta historiallisessa kontekstissa

Väkivalta on arvolutautunut ilmaus. Jonkin teon nimeäminen väkivallaksi sisältää moraalisen kannanoton teon paheksuttavuudesta. Väkivallalla on yhteys vallankäyttöön, ja erityisesti naiseen kohdistuvaa väkivaltaa on ajan saatossa pidetty ainoastaan vaihtelevissa määrin rangaistavana tekona.⁵⁷ Naiseen kohdistuvalla sukupuolistuneella väkivallalla tarkoitetaan edellä selostetun Istanbulin sopimuksen määritelmän lisäksi laajemmin erityispiirteistä ihmisoikeusloukkausta ja syrjintää, joita leimaavat patriarkaalisuus ja heteronormatiiviset sukupuoliroolit.⁵⁸ Sukupuoliroolit ovat perinteisesti määritelleet sen, mitä on pidetty sopivana ja luonnollisena eri sukupuolille, kuka on käyttänyt valtaa yhteiskunnassa ja millainen

⁵⁶ Ojanen 2011, s. 444.

⁵⁷ Niemi – Kainulainen – Honkatukia 2017, s. 13.

⁵⁸ Lidman 2015, s. 19.

mahdollisuus miehillä ja naisilla on ylipäättään ollut osallistua yhteiskunnalliseen toimintaan.⁵⁹ Julkinen sfääri on ollut varattu miehille ja yksityinen naisille, ja nainen on ollut miehensä kontrollin alainen yksityiselämän puolellakin.⁶⁰

Naisten historiallisesti rajalliset mahdollisuudet toimia kodin ulkopuolella ovat altistaneet heitä kotona tapahtuville väärinkäytöksille, ja miehet ovat oikeudellisesti saaneet käyttää perheessä vaimoonsa ja lapsiinsa kohdistuvaa kuritusvaltaa.⁶¹ Suomessa vaimo on ollut oikeudellisesti aviomiehensä edusmiehisyyden alainen vuoden 1929 avioliittolakiin saakka, jolloin säädettiin aviopuolisoiden muodollisesti yhdenvertaisesta asemasta.⁶² Muodollinen yhdenvertaisuus ei ole kuitenkaan taannut tosiasiallisesti yhdenvertaista asemaa yhteiskunnassa vielä tänä päivänäkään. Näin naisiin kohdistuvan sukupuolistuneen väkivallan nyky-
muotojen juurten ymmärtämiseksi on tunnistettava ilmiön historiallinen tausta.

Väkivaltatutkimuksessa väkivalta jaotellaan eri kategorioihin esimerkiksi siihen liittyvien ihmissuhteiden (lähisuhdeväkivalta) tai sen tapahtumapaikan (julkinen – yksityinen) mukaan.⁶³ Väkivaltarikollisuuden tyyppitilanteena on pidetty miesten välistä, julkisella paikalla tapahtuvaa pahoinpitelyä, ja tämän käsityksen vallitessa yksityisellä elämänalueella tapahtuvan väkivallan laajuus on jäänyt vähemmälle huomiolle.⁶⁴ Läheisissä suhteissa kuten parisuhteessa tapahtuva väkivalta on yleisimpiä naisiin kohdistuvan väkivallan muotoja.⁶⁵ Perhettä on historiallisesti ja kulttuurisesti pidetty yksityisenä alueena, mikä on paitsi piilottanut naisiin kohdistuvan väkivallan viranomaisten ulottumattomiin, myös johtanut siihen, että naisiin kohdistuvaa väkivaltaa käsitellään edelleen eri tavoin kuin muuta väkivaltaa.⁶⁶ Kotimainen naisoikeudellinen tutkimus huomauttaakin, että Suomessa naisiin kohdistuvan väkivallan tunnistamista ja sanoittamista on vaikeuttanut juuri käsitys naisiin kohdistuvan väkivallan luonteesta ”perheväkivaltana”, mikä on johtanut paitsi tekijöiden häivyttämiseen, myös tämän tyyppisen väkivallan näkemiseen yksittäisen perheen ongelmana eikä niinkään naisiin kohdistuvana ihmisoikeusloukkauksena.⁶⁷

⁵⁹ Pekingin julistuksessa todetaan, että ”(n)aisiin kohdistuva väkivalta on osoitus naisten ja miesten historiallisesti eriarvoisista valtasuhteista, jotka ovat johtaneet siihen, että miehet ovat alistaneet ja syrjineet naisia, sekä estäneet naisten tasavertaisuuden.” Pekingin julistus 1995, 118.

⁶⁰ Nieminen 1992, s. 77.

⁶¹ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 153–156.

⁶² Niemi-Kiesiläinen 2002, s. 330.

⁶³ Bildjuschkin ym. 2020, s. 7–8

⁶⁴ Lidman 2015, s. 60–61.

⁶⁵ THLb.

⁶⁶ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 147.

⁶⁷ Ibid., s. 166–172. Ruuskanen kutsuu tätä ”perhedynaamisiksi malliksi”, ks. Ruuskanen 2001, s. 374.

Osaksi ihmisoikeudellista ajattelua naisiin kohdistuva väkivalta alkoi raivata tietään vasta 1990-luvun sisällissotien myötä, kun kansainvälinen yhteisö heräsi sodissa tapahtuvaan naisiin kohdistuvaan seksuaaliseen väkivaltaan.⁶⁸ YK:n alaisuudessa valmistellut asiakirjat, naisiin kohdistuvan väkivallan poistamisesta annettu julistus vuonna 1993 (DEVAW) ja Pekingissä vuonna 1995 järjestetyn naisten asemaa käsitelleen maailmankonferenssin julistus ja toimintaohjelma, tunnustivat naisiin kohdistuvan väkivallan vakavaksi ongelmaksi ja esteeksi naisten ihmisoikeuksien toteutumiselle.⁶⁹

Vielä 2010-luvullakin naisiin kohdistuvaan sukupuolistuneeseen väkivaltaan puuttuminen vaikuttaa aiheuttavan haasteita kansallisesti – Euroopan unionin perusoikeusviraston tutkimuksen mukaan joka toinen suomalainen nainen on kohdannut fyysistä tai psyykkistä väkivaltaa 15 vuotta täytettyään.⁷⁰ Tämä tilastotieto istuu huonosti tasa-arvon mallimaana pidetyn Suomen imagoon, eikä ole ihme, että kansainvälinen kritiikki onkin kohdistunut Suomen naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisten toimien riittämättömyyteen. Grevio on Suomelle vuonna 2019 antamassa raportissaan todennut, että kansalliset tasa-arvon edistämistoimet ovat joidenkin väkivallan osa-alueiden osalta siirtyneet sukupuolineutraaliin suuntaan naisuhrien oikeuksien kustannuksella.⁷¹ Myös kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa on kritisoitu Suomen heikkoa suoriutumista Istanbulin sopimuksen ratifioimisprosessissa.⁷² Lisäksi näkemyksiä on esitetty naisiin kohdistuvaa väkivaltaa koskevien tuomioistuinratkaisujen sukupuolisokeudesta ja tavasta kuvata väkivaltaa passiivimuodossa uhrin kustannuksella.⁷³

Suomalaista yhteiskuntaa luonnehditaan silti usein tasa-arvoiseksi ja vuodesta toiseen sosi-aali- ja terveystieteiden tasa-arvobarometrien mukaan tasa-arvoon suhtaudutaan myönteisesti suomalaisten vastaajien toimesta.⁷⁴ Tämä ei kuitenkaan aina korreloi myönteisenä suhtautumisena tasa-arvoa edistäviin toimiin, ja lieneekin perustellumpaa todeta, että tasa-arvoa pidetään lähinnä hyväksyttävänä yhteiskunnallisena arvona.⁷⁵ Sukupuolen ja väkivallan yhteys sekä sukupuolistuneen väkivallan historialliset juuret on tunnistettava, jotta naisten ihmisoikeudet ja tosiasiallinen tasa-arvo voisivat toteutua kokonaisvaltaisesti.⁷⁶ Lisäksi on

⁶⁸ Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 53.

⁶⁹ DEVAW 1993 ja Pekingin julistus 1995. Ronkainen esittää, että ylipäättään tarve termille ”naisiin kohdistuva väkivalta” ihmisoikeuskontekstissa osoittaa miestoimijalähtöisen ihmisoikeuksien tulkintatavan, ks. Ronkainen 2017 s. 30–31.

⁷⁰ FRA 2014, s. 18–25.

⁷¹ Grevio 2019, s. 6.

⁷² Esimerkiksi Nousiainen – Pentikäinen 2013.

⁷³ Ruuskanen 2001, s. 374–376.

⁷⁴ Ylöstalo 2019, s. 17.

⁷⁵ Ibid.

⁷⁶ Lidman 2015, s. 11–12.

saatettava päivänvaloon tasa-arvokeskustelun taustalla vaikuttavat yhteiskunnalliset valtasuhteet, joista vain osa hyötyy.⁷⁷

2.2 Naisten oikeuksien kodifiointi

Sukupuoleen perustuvasta syrjinnän kiellosta säädetään Suomessa naisten ja miesten välisestä tasa-arvosta annetussa laissa (609/1986, jäljempänä *tasa-arvolaki*). Perustuslain (731/1999) yhdenvertaisuussäännöksessä todetaan, että sukupuolten tasa-arvoa edistetään niin yhteiskunnallisessa toiminnassa kuin työelämässäkin. Tasa-arvo on kuitenkin käsitteenä monimerkityksinen, poliittinen ja sidottu kulloiseenkin ajalliseen kontekstiinsa. Perustuslain esitöiden mukaan *tosiasiallinen* tasa-arvo on säännöksen tausta-ajatuksena.⁷⁸ Tosiasiallinen tasa-arvo merkitsee yksinkertaistaen lopputulosten tasa-arvoa, kun taas muodollisella tasa-arvolla tarkoitetaan yhdenvertaisia oikeuksia ja kohtelua.⁷⁹ Näistä ensimmäinen vaatii paitsi valtajärjestelmien tiedostamista, myös yksilöiden taustojen ja keskinäisten asemien huomiointia, ja se on näin syrjinnän vastaisen oikeuden ja tasa-arvopolitiikan tavoite.⁸⁰

Tasa-arvolaki ja hyvinvointivaltion tasa-arvopolitiikka ovat Suomessa varsinaisesti painotuneet enemmän tasa-arvon edistämistoimiin työelämän kontekstissa kuin varsinaisiin syrjintäkieltoihin, mikä on merkinnyt eroa esimerkiksi EU-lainsäädännössä omaksutulle syrjintäkiellon lähtökohdalle.⁸¹ Työelämäfokus on edellä selostetun perheajattelun lisäksi osaltaan hankaloittanut juuri naisiin kohdistuvaan väkivaltaan puuttumista Suomessa näihin päiviin saakka.

Kansainvälisellä tasolla YK:n kansalais- ja poliittisia oikeuksia koskevaan yleissopimukseen (SopS 8/1976; jäljempänä *KP-sopimus*) sukupuoleen perustuvan syrjintäkiellon lisäksi myös taloudellisia, sosiaalisia ja sivistyksellisiä oikeuksia koskeva kansainvälinen yleissopimus (SopS 6/1976; jäljempänä *TSS-sopimus*) takaa yleissopimuksen oikeudet kaikille yhtäläisesti ilman sukupuoleen perustuvaa syrjintää.⁸² Yksi tärkeimpiä sopimuksia naisten aseman kannalta on kuitenkin YK:n kaikkinaisen naisten syrjinnän poistamista koskeva yleissopimus (SopS 67 ja 68/1986; jäljempänä *CEDAW-sopimus*), jonka tavoitteena on ihmisoikeuksien

⁷⁷ Ylöstalo 2019, s. 18.

⁷⁸ HE 309/1993 vp, s. 42.

⁷⁹ Kantola – Nousiainen – Saari 2012, s. 10.

⁸⁰ Ibid.

⁸¹ Ibid., s. 16.

⁸² SopS 6/1976, 2 artiklan 2 kappale.

yhtäläiseksi toteutumiseksi velvoittaa sopimusvaltiot sopimuksessa listatuin keinoin poistamaan naisiin kohdistuvan syrjinnän.⁸³ Sopimus kattaa laaja-alaisesti yhteiskunnallisen osallistumisen eri osa-alueita. Sopimuksen myötä perustettiin CEDAW-komitea valvomaan sopimusvelvoitteiden toteutumista. Komitean suosituksessa nro 19 todetaan, että sukupuoleen kohdistuva väkivalta on syrjintää yleissopimuksessa tarkoitetulla tavalla, minkä lisäksi valtiot voivat olla vastuussa myös yksityisten tekemien väkivallanteojen estämisestä ja rankaisemisesta huolellisuusvelvoitteensa mukaisesti.⁸⁴ Vuonna 2017 suositusta numero 19 päivitettiin suosituksella numero 35 jossa täsmennetään, että sukupuoleen perustuvaa väkivaltaa kohdistuu naisiin myös digitaalisissa ympäristöissä.⁸⁵

Istanbulin sopimus saatettiin voimaan Suomessa vuonna 2015. Sopimus on ensimmäinen sitova kansainvälisoikeudellinen instrumentti, jonka tavoitteena on suojella naisia *kaikilta väkivallan muodoilta* ja ehkäistä ja eliminoida naisiin kohdistuvaa väkivaltaa. Sopimuksen 5 artiklan huolellisuusvelvoite velvoittaa valtioita ehkäisemään, tutkimaan, rankaisemaan ja hyvittämään sopimuksen soveltamisalaan kuuluvat väkivallanteot lainsäädännön ja muiden toimien avulla. Naisiin kohdistuvan väkivallan ja perheväkivallan torjunnan asiantuntijaryhmä, Grevio, seuraa Istanbulin sopimuksen täytäntöönpanoa esimerkiksi maavierailuin ja raportein. Grevio antoi Suomen osalta arviointiraporttinsa vuoden 2019 syksyllä, ja yleissopimuksen osapuolista koostuva osapuolten komitea antoi puolestaan tammikuussa 2020 Suomelle oman suosituksensa koskien Grevion raportin toimeenpanoa.⁸⁶ Grevion syksyllä 2021 julkaisema ensimmäinen yleissuositus (General Recommendation No. 1; jäljempänä *Grevion suositus*) koskien naisiin kohdistuvan väkivallan digitaalista ulottuvuutta rinnastaa naisiin kohdistuvan väkivallan digitaalisessa ympäristössä sopimuksen tarkoittamaan sukupuoleen perustuvaan naisiin kohdistuvaan väkivaltaan.

EU-tasolla ei ole voimassa naisiin kohdistuvaa väkivaltaa sääntelevää instrumenttia. Unioni pyrkii liittymään Istanbulin sopimukseen, mutta yleissopimuksen allekirjoittamisesta huolimatta se on toistaiseksi ratifioimatta erinäisten poliittisten haasteiden vuoksi. Yksittäin tarkasteltuna EU-jäsenvaltioista kaikki ovat allekirjoittaneet sopimuksen ja suurin osa myös ratifioinut sen, mutta esimerkiksi Puolan hallitus on ilmoittanut maan irtautumispyrkimyksistä.⁸⁷ Sukupuolistuneen väkivallan kitkeminen on kuitenkin yksi EU:n vuosille 2020-2025

⁸³ Suomessa CEDAW-sopimuksen ratifiointi johti juuri tasa-arvolain säätämiseen, mutta laista tehtiin sopimuksesta poiketen sukupuolineutraali, ks. Nousiainen – Pentikäinen 2017, s. 52.

⁸⁴ CEDAW General Recommendation No. 19 1992.

⁸⁵ CEDAW General Recommendation No. 35 2017.

⁸⁶ Grevio 2019 ja Istanbulin sopimuksen osapuolten komitea 2020.

⁸⁷ Euroopan parlamentti 2016.

laatiman tasa-arvostrategian tavoitteista ja Istanbulin sopimukseen liittymisen loppuun vieminen osana strategiaa on komissiolle ohjelmassa tunnustettu prioriteetti.⁸⁸ Tasa-arvostrategiassa todetaan, että mikäli liittyminen yleissopimukseen ei etene, komissio ehdottaa muita keinoja sopimuksen tavoitteiden saavuttamiseksi.⁸⁹ Vaihtoehdoksi Istanbulin sopimuksen ratifiointille onkin esitetty unionin omia toimia sukupuolistuneen väkivallan muotojen kitkemiseksi. Ensinnäkin tutkielman kirjoitushetkellä valmisteilla on uusi direktiivi, jonka on määrä yhtenäistää naisiin kohdistuvan sukupuolistuneen väkivallan ja lähisuhdeväkivallan sääntelyä jäsenvaltioissa.⁹⁰ Toinen hanke on komission joulukuussa 2021 esittelemä aloite vihapuheen ja viharikosten lisäämisestä Euroopan unionin toiminnasta annetun sopimuksen (SEUT) 83(1) artiklan EU-rikosten luetteloon,⁹¹ mikä kattaisi myös sukupuolistuneen väkivallan.⁹² Aloite on parlamentin valiokuntien käsittelyssä keväällä 2022.⁹³

Kansallisesti taas hallitusohjelman kirjauksen mukaisesti oikeusministeriössä on valmisteltu naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelma vuosille 2020–2023. Grevion Suomelle antamat suositukset huomioiva ohjelma sisältää 32 toimenpidettä, joilla pyritään ennaltaehkäisemään ja lisäämään tietoisuutta naisiin kohdistuvasta väkivallasta. Ohjelmassa on ensi kertaa huomioitu myös digitaalinen väkivalta.

2.3 Digitaalinen väkivalta naisiin kohdistuvan sukupuolistuneen väkivallan jatkumona

Naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan yleisyydestä on esitetty erilaisia arvioita. Euroopan parlamentin teettämän tutkimuksen mukaan noin yksi kymmenestä eurooppalaisesta naisesta on kohdannut digitaalista väkivaltaa 15 vuotta täytettyään ja nuorista naisista puolestaan joka viides on ollut teknologiavälitteisen seksuaalisen häirinnän kohteena EU:ssa.⁹⁴ Vaikka tutkittua tietoa tarvitaan lisää, eri EU-lähteiden mukaan on viitteitä ilmiön yleistyemisestä ja sen liitännäisyydestä muilla elämänalueilla tapahtuvaan naisiin kohdistuvaan väkivaltaan.⁹⁵ Tänä päivänä teknologian ollessa kiinteä osa jokapäiväistä elämää on mielekäästä

⁸⁸ Euroopan komissio 2020, s. 3.

⁸⁹ Ibid.

⁹⁰ Tuleva instrumentti on direktiivi, ja komissio on esitellyt siitä luonnoksen maaliskuun 2022 alussa, ks. Euroopan komissio 2022.

⁹¹ Euroopan komissio 2021a.

⁹² Euroopan parlamentti 2021b.

⁹³ Euroopan parlamentti 2021a.

⁹⁴ Van der Wilk 2018, s. 8.

⁹⁵ EIGE 2017, Lomba – Navarra – Fernandes 2021 ja Van der Wilk 2018.

nähdä offline-väkivalta ja digitaalinen väkivalta yhden ja saman jatkumon erottamattomina palasina.

Digitaalisesta väkivallasta käytetään englanniksi useita eri termejä, mutta käsitteet kuvaavat pitkälti samaa ilmiötä eri painotuksin.⁹⁶ Euroopan parlamentin komissiolle 14.12.2021 antaman lainsäädäntöehdotuksen suosituksessa sukupuolistuneella verkkoväkivallalla tarkoitetaan

”kaikenlaista osittain tai kokonaan tieto- ja viestintäteknikkaa, kuten matka- ja älypuhelimia, internetiä, sosiaalisen median alustoja tai sähköpostia käyttäen tai niiden avulla toteutettua sukupuolistunutta väkivaltaa tai törkeää väkivaltaa, jota kohdistetaan naiseen siksi, että hän on nainen, tai joka vaikuttaa suhteettomasti naisiin tai joka kohdistuu hlbtq-henkilöihin heidän sukupuoli-identiteettinsä, sukupuolen ilmaisunsa tai sukupuolitettujen piirteidensä vuoksi ja joka aiheuttaa tai voi aiheuttaa naisille ruumiillista, seksuaalista, henkistä tai taloudellista haittaa, mukaan lukien tällaisilla teoilla uhkaaminen, pakottaminen tai mielivaltainen vapaudenriisto joko julkisessa tai yksityiselämässä.”⁹⁷

Parlamentin päätöslauselmassa todetaan yksiselitteisesti, että sukupuolistunut verkkoväkivalta on osa sukupuolistuneen väkivallan jatkumoa.⁹⁸ Grevio puolestaan käyttää ensimmäisessä yleissuosituksessaan fraasia ”naisiin kohdistuva väkivalta sen digitaalisessa ulottuvuudessa” (*violence against women in its digital dimension*), ja sen mukaan naisiin kohdistuva digitaalinen väkivalta on ymmärrettävä laajasti sellaisena Istanbulin sopimuksen 3a artiklan tarkoittamana käyttäytymisenä, johon voi liittyä internetin välityksellä toteutettua uhkailua, vainoamista, seksuaalista häirintää ja digitaalisesti toteutettua psykologista väkivaltaa.⁹⁹ Tämä on asiantuntijaryhmän mukaan määritelmällisesti tarpeeksi laaja käsite kuvaamaan sekä internetissä tapahtuvia väkivallan tekoja että tekoja, jotka tehdään teknologiavälitteisesti – niin nykyteknologialla kuin mahdollisen tulevaisuuden teknologian avulla.¹⁰⁰ Grevion suositus tarjoaa näin paitsi keskeisiä määritelmiä digitaalisen väkivallan alan ilmiöille, myös työkaluja näiden ilmiöiden ennaltaehkäisemiseen ja torjumiseen.¹⁰¹ Grevion mukaan valtion huolellisuusvelvoite kattaa myös digitaalisen väkivallan.¹⁰²

⁹⁶ Grevio käyttää termiä “digital violence”, Euroopan parlamentti “cyber violence” ja YK “online/online and ICT-facilitated violence.”

⁹⁷ Euroopan parlamentti 2021c, päätöslauselman liite.

⁹⁸ Euroopan parlamentti 2021c.

⁹⁹ Grevio 2021, kohta 33.

¹⁰⁰ Ibid., kohta 29.

¹⁰¹ Ibid., kohta 18.

¹⁰² Ibid., kohta 34.

Suomenkieliset käännökset ”digitaalinen väkivalta” ja ”verkkoväkivalta” esiintyvät tois-
taiseksi vähäisesti kotimaisessa oikeudellisessa keskustelussa tutkielman kirjoitushetkellä.
Euroopan parlamentin päätöslauselmassaan käyttämä ”verkkoväkivalta” kilpailee käsitteen
”digitaalinen väkivalta” kanssa, mutta tällä hetkellä jälkimmäinen näyttää saaneen laajem-
min jalansijaa oikeusministeriössä.¹⁰³ Digitaalista väkivaltaa on ennen oikeusministeriön
hanketta käsitelty lähinnä lähisuhdeväkivallan näkökulmasta¹⁰⁴ eikä digitaalisesta väkival-
lasta ole juurikaan julkaistu oikeuskirjallisuudessa. Käsitteen vakiintumattomuudesta ja uu-
tukaisuudesta huolimatta kansallisen naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman mu-
kaisesti tässä tutkielmassa käytetään käsitettä digitaalinen väkivalta.

Mikään juridisesti sitova instrumentti ei vielä suoranaisesti puutu sukupuolistuneeseen digi-
taaliseen väkivaltaan, mutta olemassa olevaa kansainvälistä aineistoa voidaan hyödyntää il-
miön kitkemisessä. Istanbulin sopimuksen lisäksi Euroopan neuvoston puitteissa on valmis-
teltu tietoverkkorikollisuutta koskeva yleissopimus (SopS 59-60/2007; jäljempänä *Budapestin
sopimus*), joka täydentää digitaalisen ympäristön sääntelyä. Sopimus on kokonaisvaltai-
sin tietoverkossa tapahtuvaa rikollisuutta sääntelevä kansainvälinen sopimus, joka yhdessä
Istanbulin sopimuksen kanssa tulkittuna mahdollistaisi tehokkaan naisiin kohdistuvaan di-
gitaaliseen väkivaltaan puuttumisen esimerkiksi sähköisten todisteiden tutkimisen osalta.¹⁰⁵
Budapestin sopimuksen keskeinen vahvuus on sen tarjoamissa työkaluissa kansainväliselle
yhteistyölle, kun huomioidaan tietoverkkorikollisuuden rajat ylittävä luonne. Budapestin so-
pimuksen ratifioineita jäsenvaltioita edustaa T-CY-komitea, jonka vuonna 2018 teettämän
kartoitustutkimuksen mukaan digitaalisen väkivallan erilaisia muotoja ei kattavasti eikä te-
hokkaasti torjuta kansallisella eikä kansainväliselläkään tasolla.¹⁰⁶ Euroopan neuvoston mi-
nisterikomitea on myös antanut kaksi sukupuolistuneen digitaalisen väkivallan kannalta re-
levanttia suositusta jäsenvaltioille: suosituksen CM/Rec(2018)2 koskien internet-palvelui-
den välittäjien vastuuta haitallisesta sisällöstä¹⁰⁷ ja suosituksen CM/Rec(2019)1 seksimin-
vastaisista toimista.¹⁰⁸ Myös järjestön parlamentaarinen yleiskokous on päätöslauselmassaan

¹⁰³ Myös oikeusministeri Anna-Maja Henriksson puhui digitaalisesta väkivallasta oikeusministeriön järjestä-
mässä ”Digitaalinen maailma ja väkivalta” -seminaarissa 25.11.2021. Oikeusministeriö 2021.

¹⁰⁴ Hakkarainen 2019.

¹⁰⁵ Van der Wilk 2021, s. 5.

¹⁰⁶ T-CY-komitea 2018, s. 40–41.

¹⁰⁷ Euroopan neuvoston ministerikomitea 2018.

¹⁰⁸ Euroopan neuvoston ministerikomitea 2019.

2144 (2017) kehottanut jäsenvaltioita varmistamaan, että niiden kansallisissa lainsäädännössä huomioitaisiin sukupuoli internetin vihapuheen rangaistavana perusteena.¹⁰⁹

Komissio puolestaan esittelee vuosittaisessa EU:n peruskirjan soveltamista koskevassa raportissaan useita perusoikeuksien suojeluun digitaalisessa ajassa liittyviä haasteita, nimeten verkossa leviävän laittoman ja haitallisen sisällön yhdeksi keskeiseksi ongelmaksi.¹¹⁰ Kuten edellä todettiin, EU-tasolla ei toistaiseksi ole voimassa naisiin kohdistuvaa sukupuolistunutta digitaalista väkivaltaa torjuvaa lainsäädäntöä. Joitakin relevantteja instrumentteja, joilla digitaaliseen väkivaltaan on tähän saakka pyritty puuttumaan unionissa ovat yleinen tietosuoja-asetus (2016/679), sähköisen kaupankäynnin direktiivi (2000/31/EY) ja audiovisuaalisia mediapalveluja koskeva direktiivi (2018/1808). Lisäksi osana EU:n digitaalista strategiaa on valmisteilla digipalvelusäädöksestä ja digimarkkinasäädöksestä koostuva digitaalisten palveluiden säädöspaketti, jotka pyrkivät yhdessä turvaamaan digitaalisen ympäristön perusoikeuksia.¹¹¹ Sukupuoliaspekti puolestaan on huomioitu esimerkiksi uhridirektiivissä (2012/29/EU) ja ihmiskauppadirektiivissä (2011/36/EU).

Jäsenvaltioiden välillä on toistaiseksi suuria eroja digitaalisen väkivallan torjunnassa, ja EU-maista keväällä 2021 ainoastaan Romaniassa oli lainsäädännöllinen määritelmä digitaaliselle sukupuolistuneelle väkivallalle.¹¹² Näihin eroihin puuttumiseksi on valmisteilla direktiivi koskien naisiin kohdistuvaa väkivaltaa ja perheväkivaltaa, ja siitä on esitelty luonnos maaliskuussa 2022. Direktiiviluonnoksessa paitsi tarjotaan määritelmä digitaaliselle väkivallalle, myös velvoitetaan jäsenvaltiot kriminalisoimaan verkkovälitteiset sukupuolistuneet vihatot.¹¹³ Suomi vaikuttaa ottaneen ensiaskeleensa direktiivin viitoittamalla tiellä naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan vastaisten toimien osalta juuri vuosille 2020–2023 valmistellun naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelman avulla.

Seuraavassa osiossa tarkastellaan muita keskeisiä oikeuksia digitaalisen väkivallan, mukaan lukien vihapuheen ja maalittamisen, sääntelyn perus- ja ihmisoikeudellisen taustan ymmärtämiseksi. Yleinen syrjäntäkielto on kansainvälisesti kodifioitu naisten ihmisoikeuksia varhaisemmin, mutta nykyään kansainvälisten instrumenttien syrjäntäkieltojen sisältämiä kiellettyjen syrjäntäperusteiden luetteloita tulkitaan laajentavasti ja usein myös sukupuolen

¹⁰⁹ Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous 2017.

¹¹⁰ Euroopan komissio 2021b.

¹¹¹ Euroopan komissio, The Digital Services Act Package.

¹¹² Lomba – Navarra – Fernandes 2021, s. 7.

¹¹³ Direktiiviluonnoksesta on tutkielman kirjoitushetkellä olemassa vain englanninkielinen versio, joten tekijän käännökset eivät välttämättä vastaa tulevaa käännösversiota. Euroopan komissio 2022.

perusteella tapahtuvan syrjinnän kieltäviksi. Vihapuheen taustoittamiseksi on luotava kat-
saus sananvapauteen perusoikeutena, sillä vihapuheena pidettävien ilmaisujen kriminali-
sointi merkitsee aina sananvapauteen kohdistuvaa rajoitusta.

3. Perus- ja ihmisoikeudet ja niiden rajoittaminen

3.1 Syrjinnän kieltö

Vihapuheen sääntelyn tausta kansainvälisellä tasolla juontaa juurensa toisen maailmansodan jälkeiseen aikaan, jolloin haluttiin kodifioida kansanryhmien yhdenvertaisuus lain edessä ja tunnustaa ihmisarvon loukkaamattomuus. Pääsääntönä sodanjälkeisessä kansainvälisessä yhteisössä oli vihamielisten ja rasististen ilmaisujen kriminalisointi, vaikkakin lainsäädäntö-kehitys valtiotasolla oli hidasta ja kesti vuosikymmeniä, ennen kuin esimerkiksi holokaustin kieltäminen kriminalisoitiin.¹¹⁴

Poliittisten instrumenttien osalta syrjinnän kieltö sisältyy jo YK:n ihmisoikeuksien yleis-
maailmallisen julistuksen 2 artiklaan, joka takaa julistuksen oikeudet ja vapaudet yhtäläisesti
jokaiselle. Sopimusten osalta taas ensinnäkin vuonna 1965 hyväksyttiin yleissopimus kaik-
kinaisen rotusyrjinnän poistamiseksi (SopS 37/1970; jäljempänä *rotusyrjintäsopimus*), joka
ratifioitiin Suomessa 1970. Rotusyrjintäsopimusta on pidetty vihapuheen kriminalisoinnin
kannalta merkittävimpänä sopimuksena.¹¹⁵ Rotusyrjintäsopimus loi pohjaa kotimaiselle py-
kälälle koskien kiihottamista kansanryhmää vastaan, joka on tänä päivänä keskeisimpiä ri-
kosnimikkeitä vihapuhetapauksissa. Toisekseen myös YK:n KP-sopimukseen sisältyy kan-
sanryhmään kohdistuvan syrjinnän kieltö.¹¹⁶

Eurooppalaisessa kontekstissa taas niin Euroopan ihmisoikeussopimus (SopS 18-19/1990)
kuin erinäiset EU-instrumentitkin paitsi kieltävät kaikkinaisen syrjinnän, myös velvoittavat
jäsenvaltiot puuttumaan rasistisiin ja muukalaisvihamielisiin ilmaisuihin ja tekoihin.¹¹⁷ Eu-
roopan neuvoston ministerineuvosto täsmensi osaltaan syrjinnänvastaisia toimiaan vuonna
1997 suosituksella R(97) 20 koskien vihapuhetta.¹¹⁸ Lisäksi Euroopan neuvoston

¹¹⁴ Bleich 2011, s. 41–49.

¹¹⁵ Hannula 2015, s. 165.

¹¹⁶ SopS 8/1976, 20 artiklan 2 kappale.

¹¹⁷ SopS 18-19/1990, 14 artikla. EU-instrumenteista mm. perusoikeuskirja (2012/C 326/02), 21 artikla. Ih-
misarvon loukkaamattomuus todetaan perusoikeuskirjan 1 artiklassa.

¹¹⁸ Euroopan neuvoston ministerikomitea 1997.

tietoverkkorikoksia koskevan yleissopimuksen (SopS 60/2007) osaksi tehtiin vuonna 2003 lisäpöytäkirja (ETS 189; jäljempänä *lisäpöytäkirja*), joka koskee rasistisia rikoksia, ja vuonna 2008 puolestaan Euroopan unionin neuvostossa valmisteltiin puitepäättös 2008/913/YOS (jäljempänä *puitepäättös*) koskien rasismia ja muukalaisvihasta tiettyjen muotojen ja ilmaisujen torjumista rikosoikeudellisin keinoin.¹¹⁹ Näiden kahden viimeksi mainitun instrumentin pääsisältönä on jäsenvaltioiden velvoittaminen tietyistä vaikuttimista tehtyjen rikosten kriminalisointiin, ja niiden tavoitteena on pyrkiä tasapainottamaan rasistisen puheen sääntelyä ja sananvapautta perusoikeutena.¹²⁰ Myös Euroopan rasismia ja suvaitsemattomuuden vastainen komissio (ECRI) on antanut yleisen politiikkasuosituksen nro 15 koskien vihapuheen torjuntaa, jonka laaja määritelmä kattaa muiden syrjivien perusteiden ohella sukupuoleenkin perustuvan vihapuheen.¹²¹ Verkossa leviävään vihapuheeseen puuttumiseksi Euroopan komissio lanseerasi vuonna 2016 käytäntösäännöt verkossa esiintyvän laittoman vihapuheen torjumiseksi, ja moni suurista EU-alueella toimivista tietotekniikkayrityksistä sitoutui näihin jälkikäteen monitoroitaviin sääntöihin.¹²²

Kansallisesti perustuslain 6 §:n mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä. Saman pykälän 2 momentti kieltää kenenkään asettamisen eri asemaan henkilöön liittyvän syyn perusteella. Yhdenvertaisuuslain (1325/2014) tarkoituksena on sen 1 § mukaan edistää yhdenvertaisuutta ja ehkäistä syrjintää, ja syrjinnän kieltä sisältävä myös lain 3 luvun 8 §:ään.

3.2 Sananvapaus

Sananvapaus perusoikeutena on turvattu Suomessa niin ylikansallisella kuin kotimaisellakin tasolla. Sananvapautta on pidetty poliittisena perusoikeutena¹²³, sillä se mahdollistaa demokraattisen yhteiskunnan keskeiset osatekijät kuten avoimen julkisen keskustelun, vapaan mielipiteenmuodostuksen sekä vallanpitäjiin kohdistetun julkisen kritiikin.¹²⁴ Suomea velvoittavat sananvapaussäännökset löytyvät niin KP-sopimuksesta, Euroopan ihmisoikeussopimuksesta kuin Euroopan unionin perusoikeuskirjastakin (2012/C 326/02).¹²⁵ Euroopan

¹¹⁹ Euroopan unionin neuvosto 2008.

¹²⁰ HE 317/2010 vp, s. 5.

¹²¹ ECRI 2016.

¹²² Euroopan komissio 2016.

¹²³ PeVL 19/1998 vp, s. 5.

¹²⁴ HE 309/1993 vp, s. 56.

¹²⁵ SopS 8/1976, 19 artikla; SopS 18-19/1990, 10 artikla; Euroopan unionin perusoikeuskirja 2012/C 326/02 11 artikla.

ihmisoikeussopimusta täydentää Euroopan ihmisoikeustuomioistuimen (EIT) oikeuskäytäntö, joka täsmentää 10 artiklan sisältöä. Vuosituhannen alkupuolella EIT on antanut useita langettavia päätöksiä koskien Suomen sananvapautta rajoittavaa rikoslain tulkintaa.¹²⁶ Suomi onkin viime vuosina pyrkinyt paremmin huomioimaan EIT:n sananvapausmyönteisen linjan niin oikeuskäytännössään kuin lainsäädäntöhankkeissaankin.¹²⁷

Suomen perustuslain (PL 731/1999) 12 §:n 1 momentti muodostaa sananvapaussääntelyn perustan, ja laki sananvapauden käyttämisestä joukkoviestinnässä, sananvapauslaki (460/2003), puolestaan soveltuu viestintään, jota harjoitetaan Suomessa. Suomessa harjoitettavaksi viestinnäksi katsotaan sellainen, jonka painopiste sijaitsee täällä esimerkiksi siten, että viesti on tarkoitettu täällä vastaanotettavaksi tai sen toimitustyö on tehty Suomessa.¹²⁸ Lainsäädännössämme on viestinnän osalta myös omaksuttu välineneutraalisuuden lähtökohta, eli se kattaa kaikenlaisilla välineillä tapahtuvan viestimisen.¹²⁹ Lisäksi tämän työn rajauksen kannalta on perusteltua todeta ensinnäkin, että sananvapaus kattaa kaikenlaiset viestinnän muodot, myös internetissä tapahtuvan viestinnän.¹³⁰ Toiseksi sosiaalisen median ajan ilmiö, anonyymi internetissä tapahtuva kommentointi ja viestintä, on oikeutena jossain määrin taattu sananvapauslain 16 §:ssä.

3.3 Sananvapauden rajoittaminen

3.3.1 Perusoikeuksien rajoitusperusteet

Sananvapauden perusoikeudellisesta luonteesta huolimatta sitä voidaan rajoittaa. Sananvapauden ohella perustuslakimme nimittäin turvaa esimerkiksi yhdenvertaisuuden (PL 6 §), uskonnonvapauden (PL 11 §) ja oikeuden elämään sekä henkilökohtaiseen vapauteen, koskemattomuuteen ja turvallisuuteen (PL 7 §). Perustuslain 12 § ei kuitenkaan täsmennä sananvapauden rajoittamisperusteita sen ollessa ristiriidassa muiden oikeuksien kanssa. Toisten oikeuksien ollessa ristiriidassa sananvapauden kanssa käsillä on perusoikeuksien

¹²⁶ PeVL 16/2013 vp s. 3.

¹²⁷ Oikeusministeriö 24/2012, s. 91.

¹²⁸ HE 54/2002 vp, s. 49.

¹²⁹ HE 19/2013 vp, s. 29.

¹³⁰ HE 309/1993 vp, s. 56.

kollisiotilanne, jolloin Viljasen mukaan tulee punninnan avulla tavoitella mahdollisimman hyvää tasapainoa perusoikeusintressien kesken.¹³¹

Kirjoitetun lain puutteessa on perustuslakivaliokunnan perustuslakiuudistusta koskeva mietintö perusoikeuksien yleisine rajoitusperusteineen saanut huomattavan aseman rajoitusten sallittavuusarvioinnissa, ja se muodostaakin nykyään eräänlaisen testin rajoitusten sallittavuutta punnittaessa.¹³² Mietinnössä mainitut seitsemän kriteeriä ovat lailla säätämisen vaatimus, täsmällisyys- ja tarkkarajaisuusvaatimus, rajoitusperusteen hyväksyttävyysoikeus, ydinalueen koskemattomuuden vaatimus, suhteellisuusvaatimus, oikeusturvavaatimus sekä ihmisoikeusvelvoitteiden noudattamisen vaatimus.¹³³ Luetteloa ei ole tarkoitettu tyhjentäväksi ja se soveltuu mihin tahansa perustuslain turvaamaan perusoikeuteen.¹³⁴

Sananvapautta rajoittavatkin esimerkiksi rikoslaissa (RL 39/1889) säännökset kansanryhmää vastaan kiihottamisesta (RL 11 luvun 10 §) ja kunnianloukkauksesta (RL 24 luvun 9 §), jotka tulevat usein sovellettaviksi vihapuhetapausten yhteydessä. Vaikka kyseiset rikoskeudelliset säännökset rajoittavat perusoikeuksia, voidaan ne nähdä myös oikeusjärjestyksen asettamana turvana perusoikeuksien toteutumiselle.¹³⁵ Jokaisen perusoikeuden osalta on kuitenkin tunnistettu ”sellainen ydinalue, jonka turvaamaa käyttäytymistä ei saa säätää rangaitavaksi.”¹³⁶ Sananvapauden suojan ydinalueena pidetään poliittista ja yhteiskunnallista keskustelua, johon rajoituksia on syytä kohdistaa tiukemmin ja harkitummin kuin sen reuna-alueilla.¹³⁷ Esimerkiksi maahanmuuttopolitiikasta päättävien arvostelu ei itsessään täytä rikoksen tunnusmerkistöä, sillä yhteiskunnallisesti merkityksellinen keskustelu sekä tieteen ja taiteen alat ovat korostuneesti sananvapauden suojan piirissä.¹³⁸ EIT on toistuvasti oikeuskäytännössään täsmentänyt, että valtion sananvapauden rajoitusvalta on poliittisen puheen ja yleistä mielenkiintoa herättävien aiheiden äärellä hyvin kapea¹³⁹, ja tämä linja on omaksuttu sittemmin myös kotimaisessa sananvapauslainsäädännössä. Perustuslakivaliokunnan

¹³¹ Viljanen 2011, luku 3.

¹³² Ibid. ja Neuvonen 2015, s. 26.

¹³³ PeVM 25/1994 vp, s. 5; ks. laajemmin Viljanen 2001 s. 37–38.

¹³⁴ PeVM 25/1994 vp s. 4–5.

¹³⁵ PeVL 23/1997 vp, s. 3.

¹³⁶ Ibid., s. 2.

¹³⁷ HE 317/2010 vp, s. 42.

¹³⁸ Ibid.

¹³⁹ Esimerkiksi eksplisiittisesti melko uudessa tapauksessa *Bédat v. Sveitsi* nro. 56925/08 (EIT, 29.3.2016), 49.

mukaan poliittiseen ilmaisunvapauteen kohdistuviin väljiin kriminalisointeihin tulisikin suhtautua varauksellisesti.¹⁴⁰

3.3.2 Rikosoikeudelliset periaatteet, sananvapaus ja vihapuheen sääntely

Sananvapauden perusoikeudellisen luonteen yhteensovittaminen vihapuheen rikosoikeudellisen sääntelyn kanssa aiheuttaa haasteita sekä lainsäätäjälle että -soveltajalle. Vihapuhe kun myös sisältää perus- ja ihmisoikeudellisen ulottuvuuden, joka täytyy huomioida niin rikoslain säätämisvaiheessa kuin konkreettista syyllisyyskysymystä ratkaistaessakin.¹⁴¹ Nuotio toteaa, että vihapuheen määrittelyn ongelma tiivistyy sallitun ja kielletyn välisen rajan hankalaan hahmottumiseen, eikä rikosoikeudella voidakaan säännellä kaikkea sitä, mitä tyydyttävä ratkaisu vaatisi.¹⁴² Näin vihapuheeseen puuttuminen edellyttää myös muita täydentäviä keinoja. Tässä osiossa selostan lyhyesti legaliteettiperiaatteen ja ultima ratio -periaatteen asettamia reunaehtoja sananvapauden ja vihapuheen väliselle rajanvedolle.

Keskeinen rikosoikeudellinen periaate on perustuslain 8 §:ään ja moniin kansainvälisiin sopimuksiin kodifioitu rikosoikeudellinen laillisuus- eli legaliteettiperiaate, joka on sisällöltään moniulotteinen. Laillisuusperiaatteesta voidaan johtaa kirjoitetun lain vaatimus, taannehtivuuskielto, analogiakielto ja epätäsmällisyyskielto.¹⁴³ Legaliteettiperiaatteella on liitännäistä niin lakien säätämisen- kuin soveltamistilanteisiin.

Soveltamistilanteiden osalta korkein oikeus on vahvistanut, että rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen mukaan rikoslakia ei voida tulkita laventavasti.¹⁴⁴ Tämä ilmentää kirjoitetun lain vaatimuksen ja analogiakiellon ydinsisältöä, eli vaatimusta ”situa lainkäyttöpäätökset rikoslain kirjaimen.”¹⁴⁵ Silti KKO:n mukaan kun yksittäisestä tunnusmerkistöstä ilmenevän rangaistusuhkaisen suojan tarkoitus ja lopputuloksen kohtuullinen ennakoitavuus tekijän näkökulmasta huomioidaan, voidaan käsitteitä tulkita.¹⁴⁶ Vihapuhetapauksissa, esimerkiksi pannelun ja solvaamisen tunnusmerkistön täyttymisen osalta, on arvioitava lausumien vakaavuustasoa sananvapauden kuuluvan jonkinasteinen provokatiivisen ja liioittelevan

¹⁴⁰ PeVL 16/2013 vp, s. 2.

¹⁴¹ Hyttinen – Tapani 2018, s. 10.

¹⁴² Nuotio 2015, s. 156.

¹⁴³ HE 44/2002 vp, s. 29.

¹⁴⁴ KKO 2018:81, kohta 29.

¹⁴⁵ HE 44/2002 vp, s. 29.

¹⁴⁶ KKO 2018:81, kohta 29.

elementin näkökulmasta.¹⁴⁷ Kuitenkin lähtökohtaisesti tämäntyyppisten tulkintatilanteiden vähentämiseksi perustuslakivaliokunta on suhtautunut avoimiin tekotapakuvauksiin pidättyväisesti.¹⁴⁸

Lopputuloksen kohtuullinen ennakoitavuus saattaakin syytetyt oikeusturvan näkökulmasta kärsiä, kun rikoslakia sovelletaan perus- ja ihmisoikeussensitiivisesti. Hyttinen huomauttaa, että perus- ja ihmisoikeuksien vahvistuminen on heikentänyt rikoslain soveltamisen ennakoitavuutta ja pohtii, tulisiko muiden oikeudenalojen enenevissä määrin sanella, kuinka perus- ja ihmisoikeudet huomioidaan niiden puitteissa vai tuleeko perus- ja ihmisoikeuksien olla kyseenalaistamaton lähtökohta.¹⁴⁹ Hyttisen mukaan juuri sananvapausrikosten tuomioistuinpunninnassa tuomarin täytyy ottaa huomioon perus- ja ihmisoikeusargumentaatio syyllisyyskysymystä ratkaistessaan ja tässä aktualisoituu kaksi lähestymistapaa – perus- ja ihmisoikeuspainotteinen sekä rikosoikeuspainotteinen, joista ensimmäisen kannattajat saattavat sivuuttaa rikoslain kirjaimellisen tulkinnan.¹⁵⁰

Toinen keskeinen rikosoikeudellinen periaate on ultima ratio -periaate. Periaatetta voidaan luonnehtia lainsäätäjään ja -valmistelijään kohdistuvaksi ohjenuoraksi, joka korostaa rikosoikeuden viimesijaisuutta ja vaihtoehtoisten, vähemmän ankarien keinojen käyttämistä ei-toivotun toiminnan ehkäisemisessä.¹⁵¹ Rikoslaille voidaan puuttua merkittävästi kansalaisten perusoikeuksiin ja tämä vahvistaa sen käyttöalan rajallisuutta.

Kriminalisointien osalta perusoikeudet rajoittavat paitsi sitä, mistä voidaan rangaista, myös sitä, miten voidaan rangaista.¹⁵² Perusoikeutta rajoittavaa kriminalisointia täytyy arvioida yhtenevästi minkä tahansa perusoikeusrajoituksen kanssa, ja kriminalisoinnissa on näin huomioitava sen välttämättömyys tietyn oikeushyvän suojelussa sekä sen hyväksyttävyyys paitsi yhteiskunnallisen tarpeen näkökulmasta, myös koko perusoikeusjärjestelmän kannalta.¹⁵³ On myös arvioitava, voidaanko perusoikeuteen puuttua kriminalisointia pehmeämmällä keinolla suhteellisuusvaatimuksen mukaisesti.¹⁵⁴ Esimerkkinä tietyn teon kriminalisointia pehmeämmästä keinosta voidaan pitää edes osittain samaa oikeushyvää suojelevan rikosnimikkeen syyteoikeuden laajentamista. Korpisaari kirjoittaa laittoman uhkauksen syyteoikeuden

¹⁴⁷ Illman 2012, s. 215.

¹⁴⁸ ks. esimerkiksi PeVL 16/2013 vp, s. 4 ja PeVL 48/2002 vp, s. 3.

¹⁴⁹ Hyttinen 2013, s. 950.

¹⁵⁰ Ibid., s. 940–947.

¹⁵¹ Melander 2008, 389–409.

¹⁵² PeVL 23/1997 vp, s. 2.

¹⁵³ Ibid.

¹⁵⁴ Ibid.

laajentamisesta todeten, että syyteoikeus ei kuulu samalla tavalla laillisuusperiaatteen ydinalaan kuin rajanveto rangaistavan ja rankaisemattoman menettelyn välillä, mikä tekee siitä kriminalisointia helpommin perusteltavan keinon rangaistavan käytöksen torjumisessa.¹⁵⁵

Perusoikeudellista sananvapautta rajoitettaessa on vielä huomioitava myös kansainvälisen yhteisön näkemys rikoslain keinojen viimesijaisuudesta. Ensinnäkin Euroopan neuvoston parlamentaarisen yleiskokouksen päätöslauselma 1577 (2007) vetoaa jäsenvaltioihin kunnianloukkauksista tuomittavien vankeusrangaistuksien poistamiseksi.¹⁵⁶ Näin on Suomessa toimitukin yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen ja kunnianloukkauksen tavanomaisen tekemuodon osalta, mutta törkeiden tekemuotojen osalta vankeusrangaistus on yhä mahdollista langettaa.¹⁵⁷ Toisekseen eräs viimeaikaisempi Etyjin mediavapausvaltuutetun toimiston raportti syksyiltä 2021 vahvistaa järjestön suosittavan kunnianloukkauksikriminalisointien poistamista kokonaan osallistujavaltioiden kansallisista rikoslaeista etenkin toimitajiin kohdistuvien väärinkäytösten ennaltaehkäisemiseksi.¹⁵⁸

3.3.3 Sananvapauden rajoittaminen ja vihapuhe EIT:n oikeuskäytännössä

Kuten edellä todettiin, sananvapautta rajoitettaessa on turvauduttava kirjoitetun lain sijasta muihin oikeuslähteisiin kuten oikeuskäytäntöön. Kotimaisen oikeustilan lähtökohtana on perustuslain 12 §, jonka mukaan mitään ilmaisua ei etukäteen suljeta sananvapauden suojan ulkopuolelle. Vihamielisten ilmaisujen on kuitenkin todettu voivan johtaa vihatekoihin,¹⁵⁹ eikä sananvapaus näin ollen kata väkivaltaan tai rikokseen yllyttämistä.¹⁶⁰ Kansainvälisellä tasolla taas Euroopan ihmisoikeussopimus sisältää paitsi 10(2) artiklan sananvapauden rajoitusperusteiden luettelon, myös 17 artiklan oikeuksien väärinkäytön kiellon, joista ensiksi mainittua käytetään ensisijaisesti ei-toivottujen ilmaisujen määrittelyssä jälkimmäisen jäädessä poikkeuksellisesti sovellettavaksi.¹⁶¹ Näiden artiklojen käyttöalan täsmentyminen on

¹⁵⁵ Korpisaari 2021, s. 22–26.

¹⁵⁶ Euroopan neuvoston parlamentaarinen yleiskokous 2007.

¹⁵⁷ HE 19/2013 vp, s. 1.

¹⁵⁸ Van den Brandt 2021, s. 11.

¹⁵⁹ Aaltonen 2019b, s. 15.

¹⁶⁰ Neuvonen 2015, s. 28.

¹⁶¹ Paksas v. Liettua nro. 34932/04 (EIT, 6.1.2011), 87 ja Perincek v. Sveitsi nro. 27510/08 (EIT, 15.10.2015) 114.

siis oikeuskäytännön varassa, ja näin ollen sananvapauden laajuuden osalta ja vihapuheen sisällön tarkentamista varten onkin haettava johtoa EIT:n ratkaisusta.

Sananvapauden kannalta johtavaksi muodostuneessa tapauksessa *Handyside v Yhdistynyt kuningaskunta* EIT totesi, että sananvapaus on yksi demokraattisen yhteiskunnan peruspilarista ja että tällainen avoin ja suvaitsevainen yhteiskunta sallii erilaiset mielipiteet.¹⁶² Tapauksessa todetaankin, että sananvapaus suojaa myös häiritseviä, loukkaavia ja järkyttäviä ilmaisuja.¹⁶³ Tämä ohjenuora on muodostanut perustan usealle sen jälkeen tulleen ratkaisulle ja toimii muistutuksena siitä, että sananvapaus suojaa lähtökohtaisesti myös valtavirrasta poikkeavia näkemyksiä.

Sellaiseen vihapuheeseen, joka yllyttää etniseen ja rasistiseen vihaan, sovelletaan 10 artiklan rajoitusperusteita.¹⁶⁴ Oikeuskäytännön puolella ensinnäkin etnisten ryhmien välisen vihanlietsonnan ei ole katsottu nauttivan sananvapauden suojaa.¹⁶⁵ Myös väkivallan glorifiointiin voitiin kohdistaa rajoituksia sananvapauden suojaamiseksi tapauksessa *Sürek v. Turkki*.¹⁶⁶ EIT täsmensi tätä näkökantaa myöhemmässä *Gündüz v. Turkki* -tapauksessa todeten, että sellaiset ilmaisut, jotka mm. pyrkivät vihan levittämiseen tai siihen yllyttämiseen eivät nauti ihmisoikeussopimuksen turvaamaa sananvapauden suojaa.¹⁶⁷ Tapauksessa tuomioistuin korosti, että 10(2) artiklan rajoituslauseke voi velvoittaa pidättymään sellaisista ilmaisuista, jotka ovat perusteettomia, loukkaavat muiden oikeuksia, eivätkä myötävaikuta julkiseen keskusteluun.¹⁶⁸ Vihapuhe voi lisäksi EIT:n käytännön mukaan olla muutakin kuin suoraan väkivaltaan yllyttämistä, sillä johonkin ihmisryhmään kohdistettu hyökkäys herjaamalla tai naurunalaiseksi saattamalla voi oikeuttaa kansalliset puuttumistoimet.¹⁶⁹

Kaikkein äärimmäisissä tapauksissa, jotka liittyvät muun muassa uusnatsismiin, ääriliikkeiden ajatusmaailmojen edistämiseen ja holokaustin kieltämiseen EIT soveltaa 17 artiklaa.¹⁷⁰ Teko, joka todetaan 17 artiklan mukaiseksi oikeuksien väärinkäytöksi ei siis nauti alkuunkaan sananvapausartiklan 10 suojaa.¹⁷¹ Esimerkiksi kansallissosialismin kannattajien todettiin edistävän sellaisia päämääriä, joiden tarkoituksena on tehdä tyhjäksi jokin toinen

¹⁶² *Handyside v. Yhdistyneet kuningaskunnat* nro. 5493/72 (EIT, 7.12.1976), 49.

¹⁶³ *Ibid.* ja *Sunday Times v Yhdistyneet kuningaskunnat* nro. 6538/74 (EIT, 26.4.1979), 65.

¹⁶⁴ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1042.

¹⁶⁵ *Pavel Ivanov v. Venäjä* nro. 35222/04 (EIT 20.2.2007), 1.

¹⁶⁶ *Sürek v. Turkki* (no. 1) nro. 26682/95 (EIT, 8.7.1999) 62.

¹⁶⁷ *Gündüz v. Turkki* nro. 35071/97 (EIT, 4.12.2003), 51.

¹⁶⁸ *Ibid.*, 37.

¹⁶⁹ *Vejdeland ym. v. Ruotsi* nro. 1813/07 (EIT, 9.5.2012), 55.

¹⁷⁰ Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1042.

¹⁷¹ *Norwood v. Yhdistynyt kuningaskunta* nro. 23131/03 (EIT, 16.11.2004)

sopimuksessa taattu oikeus 17 artiklan tarkoittamalla tavalla.¹⁷² Myöskään juutalaisviihamieliset ilmaisut, edes taiteelliseksi ilmaisuksi verhoiltuna, eivät lähtökohtaisesti kuulu 10 artiklan suojan alaan.¹⁷³ Vaikka 17 artiklan nimenomainen käyttö¹⁷⁴ on nykyään jäänyt harvinaisemmaksi tuomioistuimen oikeuskäytännössä, jättää kyseinen artikla kuitenkin sille mahdollisuuden puuttua tulevaisuudessa uudenlaisiin ilmiöihin ja näin määrittää, millaiset ilmaisut eivät ole alkuunkaan sopimuksen arvojen mukaisia.¹⁷⁵

Suomalaisessa oikeuskirjallisuudessa Hyttinen on esittänyt oikeuksien väärinkäytön kieltoa erääksi vihapuheen rajoitusvaihtoehdoksi.¹⁷⁶ Kotimaisen oikeuskäytännön puolella taas vihapuheen käsitteen sisältöä on ylipäättään arvioitu vähäsanaisesti. Kuitenkin on viitteitä eräänlaisen oikeuksien väärinkäytön kielto -doktriinin muodostumisesta kotimaisessa oikeuskäytännössä, sillä korkein oikeus toteaa ratkaisussaan KKO 2012:58, etteivät ”vihapuheen kaltaiset lausumat” nauti lainkaan sananvapauden suojaa.¹⁷⁷ Ratkaisu jättää kuitenkin suppeudessaan oikeustilan täsmentymättömäksi. Hyttinen peräänkuuluttaakin ennakkopäätöstä, joka täsmentäisi kotimaisen oikeuksien väärinkäytön kiellon sisältöä.¹⁷⁸ Toisessa tapauksessa KKO 2013:50 taas korkein oikeus tyytyi siteeraamaan EIT:n oikeuskäytäntöä ”vihapuheiden” osalta. Kotimaisen oikeuskäytännön vähäisyydestä johtuen seuraavassa jaksossa pyrin havainnollistamaan vihapuhe-käsitteen sisältöä kansallisen rikoslainsäädännön ja esitöiden avulla. Millaiset ilmaisut ja teot nauttivat sananvapauden suojaa ja millaisten rikosnimikkeiden avulla taas voidaan tuomita vihapuheeksi luonnehdittavasta ilmaisusta?

¹⁷² B.H., M.W., H.P. ja G.K. v. Itävalta nro. 12774/87 (EIT, 12.10.1989), 2.

¹⁷³ M’Bala M’Bala v. Ranska nro. 25239/13 (EIT, 10.11.2015), 40.

¹⁷⁴ Perincek v. Sveitsi nro. 27510/08 (EIT, 15.10.2015), kohta 115. EIT on päätenyt arvioimaan 17 artiklan näkökohtia yhdessä artiklan 10 rajoitusperusteen kanssa - tästä ks. Hirvelä – Heikkilä 2017, s. 1043. Myös viimeaikainen tapaus Atamanchuk v. Venäjä nro. 4493/11 (EIT, 11.2.2020) kohta 35 vahvistaa linjan vakiintumisen.

¹⁷⁵ Neuvonen 2015, s. 37.

¹⁷⁶ Hyttinen ehdottaa vihapuheen jaottelemista ”relatiiviseksi” ja ”absoluuttiseksi” vihapuheeksi, joista jälkimmäinen tulisi sulkea kokonaan pois julkisesta keskustelusta oikeuksien väärinkäytön kiellon perusteella. Hyttinen 2019, erityisesti s. 99–109.

¹⁷⁷ Doktriinista Nuotio 2015, s. 159 ja Hyttinen, s. 111. Vihapuheen käsitteestä KKO 2012:58, 39.

¹⁷⁸ Hyttinen 2019, s. 111.

4. Vihapuheen sääntely Suomessa

4.1 Vihapuhe ja viharikokset

Teknologian kehitys on tuonut internetin, sosiaalisen median ja erilaiset älylaitteet pysyväksi ja kiinteäksi osaksi arkeamme, ja tänä päivänä vihapuheen tuottaminen ja toisten oikeuksien loukkaaminen teknologiavälitteisesti on entistä vaivattomampaa. Lisäksi julkisen keskustelunpiiriin on ylipäätään todettu koventuneen,¹⁷⁹ ja verkon vihakampanjointia harjoittavia alustoja kuten vastamedioita toimii yhä näkyvämmiin vaikutuksiin myös suomalaisessa verkkoympäristössä.¹⁸⁰ Tässä luvussa pyrin tarkastelemaan, millaisilla rikosnimikkeillä säännellään vihapuheena pidettäviä ilmaisuja.

Tietoverkkojen mahdollistaessa sananvapauden ja viestinnän toteuttamisen aivan uudella tavalla globaalisti, oli lainsäätäjät jo vuonna 2010 huolestuneet verkossa leviävästä rasismista.¹⁸¹ Vuosikymmen myöhemmin Tilastokeskuksen vuonna 2020 tekemän tutkimuksen mukaan kaikista internetin käyttäjistä 42 % oli nähnyt viimeisen kolmen kuukauden aikana vihapuhetta verkossa, ja nuorista vastaava osuus oli jopa 64 %.¹⁸² Huolestuttavaa vihapuheen yleisyys on erityisesti siksi, että se pyrkii vaientamaan kohteensa ja näin vaikuttamaan siihen, mitä julkisessa keskustelussa käsitellään.¹⁸³ Vihapuhe on kautta aikain johtanut väkivaltaan – äärimmillään jopa kansanmurhiin ja etnisiin puhdistuksiin¹⁸⁴ – ja kotimainen sukupuolentutkimus toteaaakin, että vihapuhe on verbaalista väkivaltaa, joka tasoittaa tietä fyysiselle väkivallalle.¹⁸⁵ Vihapuheen esiintyvyydestä ei kuitenkaan tällä hetkellä ole rikostilastollisella tasolla tietoa.

Johtoa voidaan hakea poliisiammattikorkeakoulun viharikollisuutta koskevasta vuosittaisesta raportista, jossa todetaan, että usean vihamotiivikategorian osalta viharikoksen päätapahatmapaikka oli internet, vaikka internet ei nykytiedolla olekaan poliisin tietoon tulleiden viharikosten päätapahatmapaikka.¹⁸⁶ Ilmoitusherkkyyys vaikuttaa raportin tuloksiin, sillä vihan kohteella on korkea kynnys ryhtyä toimiin – tätä tukee oikeusministeriön selvitys, jonka mukaan vihapuheen kohteeksi joutuva harvoin ilmoittaa asiasta millekään taholle.¹⁸⁷ Lisäksi

¹⁷⁹ HE 7/2021 vp, s. 14.

¹⁸⁰ Sisäministeriö 2020, s. 34–35.

¹⁸¹ HE 317/2010 vp, s. 5–6.

¹⁸² Tilastokeskus 2021a.

¹⁸³ Sisäministeriö 2019, s. 10.

¹⁸⁴ Ibid., s. 13.

¹⁸⁵ Saresma ym. 2020, s. 31–33.

¹⁸⁶ Rauta 2021, s. 66.

¹⁸⁷ Oikeusministeriö 7/2016, s. 37.

internetin polarisoituneessa keskustelukulttuurissa ei välttämättä erota sellaista ilmaisua, josta olisi perusteltua tehdä rikosilmoitus. Tutkitun tiedon puutteessa voimme siis vain arvailla internetissä tosiasiallisesti esiintyvän vihapuheen määrää.

Vihapuheelle läheinen käsite on viharikos-termi, joka sekin on lainsäädännössämme määritelmätön.¹⁸⁸ Viharikosta voidaan pitää vihapuheen yläkäsitteenä.¹⁸⁹ Viharikokset ilmentävät eräänlaista syrjinnän tarkoitusta ja vihamotiivia, missä vihaksi voidaan tulkita toisen esittäminen jollakin tapaa alempiarvoisena.¹⁹⁰ Poliisiammattikorkeakoulun määritelmän mukaan viharikos on ”henkilöä, ryhmää, jonkun omaisuutta, instituutiota tai näiden edustajaa kohtaan tehty rikos, jonka taustalla ovat ennakkoluulot tai vihamielisyys uhrin oletettua tai todellista etnistä tai kansallista taustaa, uskontoa tai vakaumusta, seksuaalista suuntautumista, sukupuoli-identiteettiä, sukupuolen ilmaisua tai vammaisuutta kohtaan.”¹⁹¹ Periaatteessa mikä tahansa rikos voi olla viharikos, mikäli siihen liittyy vihamotiivi.¹⁹² Nuotio taas peräänkuuluttaa suppeaa viharikoksen määritelmää todeten, että vain ”yleisesti syrjivä, tiettyllä perusteella tapahtuva leimaaminen ja vihalle altistaminen” tulisi määritellä viharikokseksi, eikä tiettyjä rikosnimikkeitä pitäisi puhtaasti leimata viharikoksiksi.¹⁹³ Kuitenkaan kaikenlaisista vihamielisistä ja loukkaamistarkoituksessa tehdyistä teoista ja esitetystä ilmaisuista ei voida langettaa rangaistusta.

4.1.1 Rangaistava vihapuhe

Vihapuhetta pidetään rikoksena silloin kun se täyttää rikoslaissa säädetyn rikoksen tunnusmerkistön.¹⁹⁴ Perustuslain 8 §:ään ja rikoslain 3 luvun 1 §:ään kirjatun rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen mukaan ketään ei kuitenkaan voida pitää syyllisenä teosta, jota tekohetkellä ei ole kirjattu laissa rangaistavaksi. Rikoksen yleisten edellytysten - tunnusmerkistön mukaisuuden, oikeudenvastaisuuden ja syyllisyyden - on myös täytyttävä.¹⁹⁵

Rikoslaissa on useita säännöksiä, jotka soveltuvat sellaisiin teoihin, joita voidaan pitää vihapuheena. Tällaisia rikosnimikkeitä ovat mm. kiihottaminen kansanryhmää vastaan (RL 11

¹⁸⁸ Kuitenkin esimerkiksi HE 317/2010 käyttää viharikos-termiä.

¹⁸⁹ Forss 2018, s. 4.

¹⁹⁰ Nuotio 2015, s. 141–142.

¹⁹¹ Rauta 2021, s. 3.

¹⁹² Aaltonen 2019b, s. 5.

¹⁹³ Nuotio 2015, s. 141.

¹⁹⁴ Aaltonen 2019b, s. 5.

¹⁹⁵ Frände 2005, s. 10.

luvun 10 §, törkeä tekomuoto 10 a §), uskonrauhan rikkominen (RL 17 luvun 10 §), julkinen kehottaminen rikokseen (RL 17 luvun 1 §), sukupuolisiveellisyyttä loukkaavan kuvan levittäminen (RL 17 luvun 18 §), yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (RL 24 luvun 8 §), kunnianloukkaus (RL 24 luvun 9 §, törkeä tekomuoto 10 §), laitoin uhkaus (RL 25 luvun 7 §) ja vainoaminen (RL 25 luvun 7a §). Valtakunnansyyttäjänvirasto toteaa, että jopa sotaan yllyttäminen -rikosnimike (RL 12 luvun 2 §) voi tulla sovellettavaksi joissakin vihapuhetapauksissa.¹⁹⁶

Useiden rikosnimikkeiden mahdollisesta soveltuvuudesta johtuen vihapuhetapauksiin liittyy kiinteästi lainkonkurrenssin käsite. Fränden mukaan lainkonkurrenssilla tarkoitetaan yksinkertaisimmillaan sitä, että useiden rangaistussäännösten soveltuessa tiettyyn tekoon, voi yksi säännöksistä sisältää toisen taikka syrjäyttää muut.¹⁹⁷ Syrjäyttämistä punnittaessa voidaan arvioida esimerkiksi ”suojeluintressin ulottuvuutta”, jolloin rangaistussäännösten suojatessa samaa oikeushyvää ei niiden samanaikainen soveltaminen ole perusteltua.¹⁹⁸ Mikäli vihapuhe ei täytä minkään rikoksen tunnusmerkistöä, on kyseessä rikoslain näkökulmasta ns. sallittu vihapuhe, joka voi kuitenkin olla yhdenvertaisuuslain 14 §:ssä tarkoitettua häirintää. Pykälän tarkoittamaa häirinnän käsitettä on tulkittava laajasti niin, että häirintänä pidettäväksi käyttäytymiseksi voidaan lukea esimerkiksi sähköpostien lähettäminen ja muunlainen viestiminen.¹⁹⁹ Myös tasa-arvolain säännökset sisältävät häirinnän kieltoja, jotka mahdollistaisivat oppilaitoksissa ja työpaikoilla tapahtuvaan vihapuheeseen puuttumisen.

4.1.2 Ovatko naiset kansanryhmä?

Keskeinen jaottelu edellä lueteltujen kriminalisoitujen tekojen välillä on rikoksen kohde, sillä kun kunnianloukkaus kohdistuu yksilöön, esimerkiksi kiihottaminen kansanryhmää vastaan kohdistuu yksilöitävään kansanryhmään.²⁰⁰ Kiihottamisrikoksen tunnusmerkistössä ja teonkuvauksessa keskeiseksi muodostuu juuri kansanryhmän käsite. Kansanryhmä kattaa pykälän mukaan muun muassa sellaiset ryhmät, jotka muodostuvat kansallisen tai etnisen alkuperän, ihonvärin, uskonnon tai seksuaalisen suuntautumisen perusteella. Lisäksi

¹⁹⁶ VKSV 2012 s. 6.

¹⁹⁷ Frände 2005, s. 308.

¹⁹⁸ Ibid., s. 311. Esimerkki soveltamistilanteesta mm. KKO 2021:7, kohta 24.

¹⁹⁹ HE 19/2014 vp, s. 78.

²⁰⁰ HE 317/2010 vp, s. 6.

pykälässä suojataan vielä ”näihin rinnastettavalla muulla perusteella” muodostuvia ryhmiä loukkaavilta ja uhkaavilta ilmaisuilta. Voisiko sukupuoli olla näihin rinnastettava muu peruste?

Tällaisen muun perusteen arvioinnissa tulee kiinnittää huomiota suojattavan ryhmän, yleensä vähemmistön, heikompaan yhteiskunnalliseen asemaan ja tästä johtuvaan erityiseen suojan tarpeeseen.²⁰¹ Kansanryhmän käsitettä tulee lisäksi tulkita supistavasti paitsi rikosoikeudellisen laillisuusperiaatteen vuoksi, myös sananvapauteen kohdistuvan rajoituksen minimoimiseksi.²⁰² On myös todettu, että kansanryhmän käsitteen ulottamista sukupuolen perusteella määräytyväksi liudentaisi pykälän ydinsisältöä ja voisi johtaa näin sen merkityksen vähenemiseen.²⁰³ Kiihottamispykälän suojan kohteena voidaan pitää pykälässä lueteltuja kansanryhmiä ja lain esitöissä mainittuja muutamia esimerkkitaapauksia, mutta kovin paljon laajempi kansanryhmän käsite ei liene perusteltu.

Näin ollen naisia ei voida pitää suojattuna kansanryhmänä pykälän tarkoittamalla tavalla, sillä naiset eivät ole vähemmistö eivätkä muutkaan näkökohdat tue kansanryhmän käsitteen tulkinnan laajentamista.²⁰⁴ Naisiin sukupuolen perusteella kohdistuva vihapuhe ei tule rangaistavaksi RL 11 luvun 10–10 a § perusteella. Kun naiset eivät nykytilassa voi saada suojaa kollektiivisella perusteella, jäävät yksilöä suojaavat rikosnimikkeet työkaluiksi naisiin kohdistuvan vihapuheen ja ylipäättään sukupuolistuneen digitaalisen väkivallan torjunnassa.

4.1.3 Sukupuolistunut vihapuhe ja sukupuoli koventamisperusteena

Vihapuhetta voi edellä selostetulla tavalla kohdata kuka tahansa internetissä tai sosiaalisessa mediassa, ja sekä miehet että naiset ovat vihapuheen kohteena. Sukupuolittain tarkasteltuna vihapuheen luonteessa, sävyssä ja pyrkimyksissä on kuitenkin eroja. Tasa-arvovaltuutetun mukaan seksistinen vihapuhe on sukupuolistunut ilmiö, joka kumpuaa yhteiskunnan valtarakenteista ja kohdistuu erityisesti naisiin ja tyttöihin,²⁰⁵ ja se on yksi sukupuolistuneen

²⁰¹ HE 317/2010 vp, s. 42.

²⁰² VKSV 2012, s. 22.

²⁰³ HE 7/2021, s. 17.

²⁰⁴ Tämä näkökulma on vahvistettu melko viimeaikaisesti Kimmo Nuotion 2.10.2020 antamassa lausunnossa koskien HE 7/2021 vp. Nuotio toteaa, että sukupuoleen perustuvan vaikuttimen lisääminen kiihottamista kansanryhmää vastaan koskevaan säännökseen tulisi kyseeseen korkeintaan siinä tapauksessa, että kansainvälisessä sääntelyssä tapahtuisi muutoksia. Nuotio 2020.

²⁰⁵ Tasa-arvovaltuutettu 2018, s. 100.

digitaalisen väkivallan muodoista. Naisiin kohdistuva vihapuhe liittyy paitsi sukupuolten välillä vallitseviin valtasuhteisiin, myös vallankäyttöön.²⁰⁶

Vaikka tutkittua tietoa sukupuolistuneen vihapuheen yleisyydestä on toistaiseksi melko vähän, viimeisimmän tasa-arvobarometrin mukaan sitä oli kokenut 15 % naisista ja 8 % miehistä,²⁰⁷ mikä osoittaa merkittävän eron sukupuolten kokemusten välillä. Myös valtioneuvoston Viha vallassa -selvityksen mukaan naispuoliset kuntapäätäjät kokevat vihapuhetta miespuolisia kollegoitaan enemmän, ja heihin kohdistuva vihapuhe on usein seksuaalissävyytteistä.²⁰⁸ Seksistisen vihapuheen yleistymisestä kielii sekin, että EU-tasolla on keväällä 2022 käynnissä useita lainsäädäntöhankkeita digitaalisen ”naisvihamielisen väkivaltaan yllyttämisen” torjumiseksi.²⁰⁹

Grevion digitaalisen väkivallan yleissuosituksen mukaan seksistinen vihapuhe voi olla luonteeltaan seksuaaliseen väkivaltaan kannustavaa ja näin olla ensimmäinen askel kohti fyysistä väkivaltaa.²¹⁰ Grevio huomauttaa, että jo pelkällä verkossa esiintyvällä seksistisellä vihapuheella on reaali maailmaan ulottuvia negatiivisia seurauksia ja se johtaa pahimmillaan itsetuhoisuuteen.²¹¹ Kotimaisen sukupuolentutkimuksen mukaan ”[s]ukupuolittunut vihapuhe onkin osa väkivallan legitimoimisen ketjua.”²¹²

Vihapuheen syrjintäkiellollisesta taustasta johtuen rikoslakiin sisältyy rangaistuksen koventamisperuste (RL 6 luvun 5 § 1 mom. 4 kohta), jonka mukaan rikoksen tekeminen pykälässä listatuista vaikuttimista, joita ovat mm. ihonväri, etninen alkuperä ja seksuaalinen suuntautuminen, oikeuttaa koventamaan rikoksesta määrättävää rangaistusta. Nämä koventamisperusteet ilmentävät lainsäätäjän halua osoittaa juuri suvaitsemattomuus- tai syrjintäelementin sisältävien tekojen olevan erityisen moitittavia. Nykyään oikeuskirjallisuudessa ja yhteiskunnassa laajemminkin vihapuheena pidetään perustellusti myös muuta kuin sellaista puhetta, johon liittyy syrjintä- tai suvaitsemattomuuselementti.²¹³ Soveltamisalan osalta koventamisperusteen käyttötilanteiksi tulee ymmärtää kaikki ne rikokset, joiden tunnusmerkistö ei

²⁰⁶ Soronen 2017, s. 5–7.

²⁰⁷ Attila ym. 2018, s. 32 (Tasa-arvobarometri 2017).

²⁰⁸ Knuutila ym. 2019, s. 25–26.

²⁰⁹ Komissio 2022.

²¹⁰ Grevio 2021, kohta 39.

²¹¹ Ibid., kohta 45.

²¹² Saresma ym. 2020, s. 31.

²¹³ Korpisaari 2019, s. 929. Korpisaari viittaa esimerkiksi Valtioneuvoston kanslian v. 2019 tilaamaan ”Viha vallassa” -selvitykseen, jossa tutkittiin vihapuheen vaikutusta päättäjiin ja laajemmin yhteiskunnalliseen päätöksentekoon, eikä niinkään mihinkään erityisen suojan kohteena olevaan ihmisryhmään.

jo sananmuodon perusteella huomioi syrjivää perustetta.²¹⁴ On myös mahdollista soveltaa koventamisperustetta poikkeuksellisesti vähemmistön sijasta myös enemmistöön kohdistuvaan rikokseen, mikäli teon vaikutin on jokin pykälässä mainituista.²¹⁵

Viimeaikaisessa kehityksessä keskeinen elementti on tutkielman kirjoitushetkellä edelleen vireillä oleva hallituksen esitys HE 7/2021, joka koskee sukupuolen lisäämistä rangaistuksen mittaamisen koventamisperusteisiin. Vaikka syksyllä 2020 järjestetyllä lausuntokierroksella suurin osa lausunnoista oli aloitetta tukevia, on esitys nykymuodossaan edelleen jatkokäsittelyssä. Kritiikki on kohdistunut esimerkiksi sukupuoleen perustuvan vihamotiivin hankalaan toteen näyttämiseen.

Vaikka sukupuolta ei näin toistaiseksi olekaan tutkielman kirjoitushetkellä lisätty RL 6 luvun koventamisperusteiden luetteloon, ei sukupuolen huomioiminen vihamotiivina ole kansallisessa rikoslaissamme ajatuksena vieras. Rikoslaki sisältää nimittäin jo pykäläiä, joissa on erikseen mainittu sukupuoli vihamotiivina. Tästä ovat esimerkkeinä RL 11 luvun 3, 9a ja 11 § koskien rikosta ihmisyyttä vastaan, kidutusta ja syrjintää. Myös RL 47 luvun 3 § työsyrynnästä kieltää syrjinnän sukupuolen perusteella. Kansalliseen lainsäädäntöön vaikutteita antava kansainvälisen tason kehitys kulkee myös kohti sukupuolen lisäämistä vakiintuneiden vihamotiivien luetteloon, sillä niin pohjoismaisen yhteistyön piirissä²¹⁶ kuin EU:ssakin on ehdotettu sukupuolen tunnustamista vihamotiiviksi.²¹⁷

Tällä hetkellä rikoslain avulla ei kuitenkaan voida tehokkaasti huomioida sukupuolta digitaaliseksi väkivallaksi luettavista teoista rangaistuksia tuomittaessa. Kun digitaalista väkivaltaa tai vihapuhetta sen ilmenemismuotona ei tunneta kirjoitetussa laissa, on analysoitava niitä olemassa olevia rikosnimikkeitä, joita sovelletaan vihapuhetapauksissa. Näin ollen keskityn seuraavaksi kuvaamaan yleisellä tasolla yksilöihin kohdistuvan, digitaaliseksi väkivallaksi luettavan vihapuheen rikosoikeudellista sääntelyä.

4.2 Yksilöön kohdistuva digitaalinen väkivalta – vihapuheen rikosnimikkeet

Internetin globaalien luonteen vuoksi on täsmennettävä, että rikoksen tekopaikkana voidaan pitää myös paikkaa, jossa rikoksen seuraukset ilmenivät, ja täten rikoslain soveltamisala

²¹⁴ Nuotio 2015, s. 148.

²¹⁵ Sisäministeriö 2019, s. 16–17.

²¹⁶ Bladini 2017, s. 11.

²¹⁷ Euroopan parlamentti 2021c.

kattaa pääsääntöisesti Suomessa tehdyt tai suomalaiselle vastaanottajajoukolle kohdennetut verkkoympäristön rikokset.²¹⁸ Suomessa on omaksuttu digitaalisen ympäristön oikeudenloukkausten osalta lähtökohta, jossa pääsääntöisesti jo olemassa olevia rikoslain säännöksiä pyritään tulkitsemaan ja soveltamaan verkkoympäristön kontekstissa. Forssin mukaan internetissä toimivia yksilöitä ei kuitenkaan rikosoikeudellisesti suojaa vihapuheelta mikään tietty säännös, vaikka edellä mainittu RL 6 luvun 5 § 1 mom. 4 kohdan koventamisperuste voidaankin ottaa huomioon tuomiovaiheessa.²¹⁹

Työn rajauksen kannalta keskeisten vihapuhesäännösten tunnistamisessa voidaan ensinnäkin käyttää johtona poliisiammattikorkeakoulun viharikosselvityksessä 2020 poliisin tietoon tulleita yksilöön kohdistuvia viharikoksia, joiden osalta yleisimmät rikoslajit olivat pahoinpitelyn jälkeen kunnianloukkaus (25 %) ja laiton uhkaus (15 %).²²⁰ Kuten jo aikaisemmin todettiin, monen vihamotiivikategorian osalta viharikoksen päätapatumapaikka oli internet, vaikka se ei olekaan vielä poliisin tietoon tulleiden viharikosten yleisin tapahtumapaikka²²¹ mahdollisesti korkean ilmoituskynnyksen takia.

Verkkoympäristössä kahden edellä mainitun rikoslajin lisäksi muita yhteen tai useampaan yksilöitävissä olevaan yksilöön soveltuvia rikosnimikkeitä voivat olla julkinen kehottaminen rikokseen, yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, vainoaminen ja sotaan yllyttäminen.²²² Ei ole poissuljettua, että muutkin rikosnimikkeet voisivat soveltua internetissä tapahtuvaan, yksilöön kohdistuvaan vihapuheeseen, mutta pitäydyn edellä listattujen nimikkeiden käsittelyssä oikeuskirjallisuudessa niille annetun painoarvon vuoksi. Seuraavassa osiossa täsmennetään rikosnimikkeiden sisältöä internetin kontekstissa lain esitöiden ja oikeuskäytännön avulla. Tarkastelen sellaisia rikosnimikkeitä, jotka voivat tulla sovellettavaksi vihapuhetapauksiin, joissa on kyse nimenomaan yksilöön kohdistuvasta, verkkoympäristössä tuotetusta vihapuheesta. Näitä kaikkia voitaisiin perustellusti luonnehtia digitaalisen väkivallan ilmentymiksi tai jopa muodoiksi, sillä niitä sovelletaan nykyisellään vihapuhetapauksiin.

²¹⁸ Pesonen 2013, s. 214.

²¹⁹ Forss 2018, s. 7.

²²⁰ Rauta 2021, s. 16.

²²¹ Ibid., s. 66.

²²² Sisäministeriö 2019, s. 6 ja VKSV 2012 s. 5–6.

4.2.1 Kunnianloukkaus

Jo yli kaksikymmentä vuotta sitten laadituista kunnianloukkauspykälän (RL 24 luvun 9 §) esitöistä voi löytää maininnan tietoverkkojen avulla ja sähköisesti levitettävistä loukkaavista ilmaisuista sekä arvion näiden yleistymisestä tulevaisuudessa.²²³ Lainsäätäjä on ollut oikeassa, sillä vuosina 2013 ja 2014 tutkimusaineistoksi valikoituneista sadoista internetissä tapahtuneista kunnianloukkauksista tehdyistä rikosilmoituksista ilmeni laaja kirjo erilaisilla alustoilla, kuten Facebook-palvelussa tai Suomi24-keskustelupalstalla tapahtuneita kunnianloukkausepäilyjä.²²⁴ On selvää, että internetin käytön yleistyminen on madaltanut kynnystä toisten halventamiselle.

Korkein oikeus onkin joutunut punnitsemaan myös internetin välityksellä tapahtuneita kunnianloukkauksia.²²⁵ Yksilön lisäksi lainkohtaa voidaan korkeimman oikeuden mukaan soveltaa rajattuun henkilöpiiriin, mikäli sen jäsenet ovat riittävän tunnistettavissa.²²⁶ Tuoreimmassa kunnianloukkaustapauksessa KKO 2022:1 arvioitiin toimittaja A:n Facebook-kirjoituksessa esitettyjä, poliittista toimintaa harjoittanutta B:ta koskevia loukkaavia ilmaisuja ”rasisti”, ”natsi” ja ”natsipelle.” Toisin kuin alemmat oikeusasteet, korkein oikeus punnitsi asia-yhteyttä jossa ilmaus oli esitetty, ja päätyi siihen, että huomioiden B:n itse julkisuudessa esittämät kannanotot, A:n lausumat kohdistuivat B:n menettelyyn eivätkä tämän henkilökohtaisiin ominaisuuksiin.²²⁷ Kunnianloukkauksen osalta on myös hiljattain käyty keskustelua syyteoikeuden laajentamisen tarpeellisuudesta, kun se kohdistuu yksilöön tämän työtehtävän tai luottamustoimen vuoksi.²²⁸

4.2.2 Laiton uhkaus

Laiton uhkaus (RL 25 luvun 7 §) on toiseksi yleisin viharikostyyppi, ja sen osalta internetympäristössä kyseeseen voi tulla ”muulla tavoin” rikoksella uhkaaminen. Tuoreessa hallituksen esityksessä todetaan, että internetissä tapahtuvat uhkaukset yleistyvät.²²⁹ Lisäksi

²²³ HE 184/1999 vp, s. 33–36.

²²⁴ Pylvänen 2015b, s. 9–19.

²²⁵ Tapahtumaympäristöjen osalta KKO 2014:89 ja KKO 2015:70, joissa molemmissa kuitenkin keskeisempää jatkokäsittelyluvan arviointi.

²²⁶ KKO 2011:71, kohta 5. ja HE 184/1999 vp, s. 34.

²²⁷ KKO 2022:1, kohdat 40–41.

²²⁸ LaVM 10/2021 vp, s. 12.

²²⁹ HE 226/2020 vp, s. 8.

esityksessä kuvataan nykyajan sosiaaliselle medialle tyypillistä käyttäytymistä, jossa useampi tekijä kohdistaa koordinoitusti uhkailevia toimia kohteeseen, mikä pakottaa pohtimaan henkilöiden keskinäistä vastuuta.²³⁰ Esimerkkejä laittomista uhkauksista internetissä on kerätty vuosina 2013 ja 2014 Pylväsen tutkimuksessa, ja yleinen verkkopohjainen rikosepäily kyseisen rikosnimikkeen osalta vaikuttaa olevan jollekin keskustelupalstalle tai Facebookin välityksellä kirjoitettu tappouhkaus.²³¹ Oikeuskäytännön puolella tapauksessa KKO 2013:50 arvioitiin internetin keskustelupalstalle tehtyä kirjoitusta, joka sisälsi eräisiin ministereihin ja eduskuntaan laajemminkin kohdistuvia vakavia uhkauksia. Kuitenkaan laittoman uhkauksen tunnusmerkistö ei täyttnyt, sillä kohteet eivät tulleet tietoisiksi uhkauksesta eivätkä he näin voineet pelätä turvallisuutensa puolesta.²³² Laittomien uhkausten yleisyydestä verkkoympäristössä kertonee sekin, että rikosnimikkeen syyteoikeutta on laajennettu hiljattain erityisesti sosiaalisessa mediassa esiintyvien ääri-ilmiöiden ja muun muassa vihapuheen kitkemiseksi.²³³

4.2.3 Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen

Yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen (RL 24 luvun 8 §) on verkkoympäristössä vaivatonta ja yksityiselämän suojan piiri tuleekin usein arvioitavaksi, kun sananvapautta on rajoitettava yksityisyyden suojan perusteella. Nykyisessä digitaalisessa maailmassa on perusteltua, että rikosnimikkeen ensimmäisessä momentissa tarkoitettu ”ihmisten saataville toimittaminen” kattaa sekä verkkoalustojen keskustelut että laajalle vastaanottajajoukolle tehdyt sosiaalisen median julkaisut.²³⁴ Tapauksessa KKO 2018:51 tuomittiin henkilö A yksityiselämää loukkaavasta tiedon levittämisestä tämän julkaistua avoimessa Facebook-ryhmässä henkilöä B koskenut rikosuutinen niin, että siihen liitettiin B:n kuva. Perusteluissaan KKO muun muassa totesi, että B yksityishenkilönä on nauttinut suurinta yksityiselämän suojaa, A:n julkaisun pääpaino ei ole ollut yleisesti merkittävässä aiheessa vaan B:n henkilössä ja valokuvan liittäminen rikosuutisen yhteyteen on loukannut voimakkaasti B:n yksityisyyttä.²³⁵ Kiinnostavan ratkaisusta tekee eri mieltä olleen esittelijän mietintö, jossa todettiin, että A:n julkaisussaan käyttämät tiedot olivat jo entuudestaan vaivatta yleisön saatavilla, eikä

²³⁰ HE 226/2020 vp, s. 35–36.

²³¹ Pylvänen 2015a, s. 35–45.

²³² KKO 2013:50, kohta 19.

²³³ HE 226/2020 vp ja LaVM 10/2021 vp

²³⁴ Korpisaari 2016, s. 169.

²³⁵ KKO 2018:51, kohdat 40–42.

ilmaisulla oltu pelkästään pyritty tyydyttämään lukijakunnan uteliaisuutta.²³⁶ Tapaus osoittaa hyvin, kuinka vaikeaa tuomioistuinten on tulkita lain kirjainta digitaalisessa maailmassa esimerkiksi käsitteiden ”rajattu yleisö” ja ”tiedon yleinen saatavuus” osalta. Esimerkiksi pelkästään Facebook-palveluun profiilikuvan lataaminen tuskin merkitsee muille käyttäjille lupaa hyödyntää kuvaa ilman käyttäjän suostumusta. KKO onkin myöhemmässä ratkaisussaan todennut, että kuvallisella ilmaisulla voidaan kajota yksityisyyteen sanallista syvemmin.²³⁷ Työtehtäviensä tai luottamustoimensa vuoksi yksityiselämää loukkaavan tiedon levittämisen kohteeksi joutuvan oikeussuojan parantamisesta syyteoikeuden laajentamisen avulla on keskusteltu vastikään valiokuntatasolla.²³⁸

4.2.4 Vainoaminen

Vainoaminen (RL 25 luvun 7a §) rikosnimikkeenä lisättiin nykymuotoisena rikoslakiin vuonna 2014. Rikosuhripäivystyksen mukaan vainoamisessa hyödynnetään entistä enemmän tietotekniikkaa, sillä juuri sosiaalinen media, matkapuhelimet ja tietokoneet mahdollistavat uhrin kokonaisvaltaisen häirinnän.²³⁹ Pykälä vaikuttaa kuitenkin kattavan myös verkkoympäristössä tapahtuvat tekemuodot, sillä sen esitöissä todetaan, että yhteyden ottamisena voidaan pitää esimerkiksi keskustelupalstalle jätettyä viestiä.²⁴⁰ Myöskään lainkohdassa esiintyvällä ”muulla näihin rinnastettavalla tavalla” -tunnusmerkillä ei pyritä sulkemaan pois tekniikan kehittymisen myötä mahdollisesti ilmeneviä uusia tekemuotoja.²⁴¹ Oikeuskäytäntöä verkkoympäristössä tapahtuvasta vainoamisesta ei muuten kuin käräjäoikeustasolla ole vielä kovin merkittävästi, ehkä juuri pykälän verrattaisen uutuuden tai mahdollisen lainkonkurenssin takia. Itä-Suomen HO vahvisti tuomiossaan 23.11.2017 että tapauksessa vastaajan uhkaavien keskustelupalstaviestien lähettely menettelynä täytti vainoamisen tunnusmerkistön, vaikka niitä ei lähetetty suoraan asianomistajille, sillä ne olivat selkeästi näille tarkoitettuja.²⁴² Tuore korkeimman oikeuden tapaus vainoamisesta on toimittaja Jessikka Aron

²³⁶ KKO 2018:51, esittelijän mietintö.

²³⁷ Ibid., kohta 42.

²³⁸ LaVM 10/2021 vp, s. 12.

²³⁹ Korva-Perämäki 2017, s. 23.

²⁴⁰ HE 19/2013 vp, s. 51.

²⁴¹ Ibid.

²⁴² Itä-Suomen HO 23.11.2017, tuomio nro. 17/146967.

Facebookissa ja Twitterissä tapahtuneeseen, vuosia kestäneeseen häirintään liittyvä tuomio.²⁴³

4.2.5 Sotaan yllyttäminen

Lainkohta sotaan yllyttäminen (RL 12 luvun 2 §) soveltuu vain tilanteessa, jossa on olemassa uhka siitä, että Suomi tai sitä maantieteellisesti lähellä olevat valtiot ajautuvat sotaan tai aseelliseen selkkaukseen.²⁴⁴ Kotimaista oikeuskäytäntöä ei rauhan aikana ole pykälän osalta, mutta tilanne voi muuttua äkillisesti ulkopoliittisten jännitteiden myötä. Lainkohta sisältää Suomen kansalaisen uskollisuusvelvoitteen Suomea kohtaan sellaisessa tilanteessa, jossa minkäänlaiset provokaatiot voisivat pahentaa kansainvälisesti jännittynyttä tilannetta.²⁴⁵ Vihapuheen näkökulmasta pykälän ensimmäisen momentin kolme ensimmäistä alakohtaa voisivat tulla sovellettaviksi, sillä tänä päivänä pykälässä tarkoitettu lausumien levittäminen tapahtuisi todennäköisimmin digitaalisesti. Lähivuosina onkin ollut viitteitä uudenlaisen informaatiovaikuttamisen yleistymisestä. Kansallisten kriisitilojen ollessa toistaiseksi harvinaisia, normaalioloissa RL 12 luvun 2 § tyyppinen toiminta tuomittaneen yleisemmin julkisena kehottamisena rikokseen.²⁴⁶

4.2.6 Julkinen kehottaminen rikokseen

Rikosnimike julkinen kehottaminen rikokseen (RL 17 luvun 1 §) soveltuu sekin verkkoympäristöön, sillä jo hallituksen esityksessä todetaan avoimen tietoverkon rinnastettavuus joukkotiedotusvälineisiin.²⁴⁷ Ensimmäisen momentin toisessa kohdassa mainitulla tavalla ”yleistä järjestystä tai turvallisuutta vaarantavaksi” on todettu menettely, joka aiheuttaa yleisön keskuudessa pelkoa tai levottomuutta taikka kun menettelyn johdosta potentiaaliset kohteet joutuvat ryhtymään suojatoimenpiteisiin mahdollisesti tehtävän rikoksen pelossa.²⁴⁸ Hallituksen esityksessä täsmennetään myös, että teon rangaistavuus edellyttää, että rikoksen

²⁴³ KKO 2022:8.

²⁴⁴ HE 94/1993 vp, s. 45.

²⁴⁵ Ibid., s. 44–45.

²⁴⁶ Ojala 2004, II RIKOSLAJIT > 2. RL 12: Maanpetosrikokset > Suomen itsemääräämisoikeuden vaarantamisrikokset > Sotaan yllyttäminen (RL 12:2) > Julkinen provosointi. Päivitetty 22.9.2021.

²⁴⁷ HE 6/1997 vp, s. 110.

²⁴⁸ Ibid., s. 111.

kohteet saavat potentiaalisesta rikoksesta tiedon.²⁴⁹ Nämä käsitykset ovat osaltaan tulleet arvioitavaksi myös oikeuskäytännössä.

Etelä-Savon käräjäoikeuden tapauksessa, jossa vastaaja Facebook-julkaisussaan oli kehottanut kohdistamaan tuhoamis- ja eliminointitoimia Suomen Punaisen Ristin toimipisteisiin, julkaisun todettiin herättäneen pelkoa yhdistyksen työntekijöissä ja aiheuttaneen varautumistoimia kohteissaan.²⁵⁰ Tämä johti langettavaan tuomioon. Tapauksessa Vaasan HO 7.9.2018 käsiteltiin myös Facebook-julkaisua, jossa henkilö A oli erään vastaanottokeskukseen kohdistuneen tuhopolttoyriyksen jälkeen sivustollaan itse puolestaan kehottanut kohdistamaan vastaanottokeskuksiin tuhopolttaja. Hovioikeus arvioi kirjoituksen vaarantaneen yleistä järjestystä ja turvallisuutta muun muassa siksi, että vallitsevassa asenneilmapiirissä kehoitus oli aiheuttanut konkreettisen vaaran rikoksen toteuttamiselle ja kehoitus koski vakavaa, haavoittuvassa asemassa olevaan väestöryhmään kohdistuvaa rikosta.²⁵¹ Tuomiossa arvioitiin myös A:n sananvapauden rajoittamista EIT:n oikeuskäytännön valossa ja todettiin, etteivät vihapuhe tai kyseisenlainen vakavaan rikokseen kehottaminen nauti sananvapauden suojaa.²⁵²

4.3 Yhteenveto yksilöön kohdistuvan vihapuheen sääntelystä

Yllä on selostettu yksilöön kohdistuvan vihapuheen sääntelyssä käytettyjä rikosnimikkeitä digitaalisen ympäristön näkökulmasta. Yhteenvetona voidaan todeta, että vihapuheen osalta legalimääritelmän puute ei ole osoittautunut rangaistusten määräämisen kannalta ongelmalliseksi, sillä jo voimassa olevien rikosnimikkeiden avulla on voitu rikosoikeudellisesti puuttua vihapuheena pidettäviin ilmaisuihin. Digitaalinen ympäristö aiheuttaa kuitenkin haasteita niin lainsäätäjälle kuin lainkäyttäjällekin vihapuheeseen ja maalittamiseen puuttumisessa.

Varsinaista kirjoitettua lakia täydentävä EIT:n oikeuskäytäntö on otettu osaksi kotimaista tuomioistuinpunnintaa, mikä perus- ja ihmisoikeusmyönteisyydestään huolimatta on herättänyt ajoittain huolta rikoslain soveltamisen ennakoitavuudesta sananvapaustapauksissa.

²⁴⁹ HE 6/1997 vp, s. 111.

²⁵⁰ Etelä-Savon käräjäoikeus 11.09.2018, nro 137640. Vastaaja valitti tuomiosta, mutta veti valituksensa pois HO:ssa, ks. Itä-Suomen hovioikeus 10.5.2019.

²⁵¹ Vaasan hovioikeus 7.9.2018, tuomio 18/136863.

²⁵² Ibid.

Vaikka rikoslailta pystytäänkin puuttumaan internetissä tapahtuvaan systemaattisen häirintään ja loukkaaviin ilmaisuihin, on käsitteiden ja rikosnimikkeiden täsmentymättömyys verkkoympäristössä myös omiaan vaikuttamaan oikeuden ennakoitavuuteen, kuten tapaukset KKO 2012:58 ja KKO 2022:1 osoittavat.

Seuraavassa jaksossa tarkastelen maalittamista. Tutkielman rajauksen kannalta on perusteltua täsmentää, että sekä vihapuhetta että maalittamista sen alalajina voidaan pitää digitaalisen väkivallan muotoina.

5. Maalittaminen sukupuolistuneena digitaalisena väkivaltana

5.1 Maalittaminen ja sen vaikutukset

Maalittamisen käsitettä ei vihapuheen tavoin ole määritelty lainsäädännössä, mutta sitä pidetään vihapuheen muotona. Yksinkertaisimmillaan maalittamisella (*online shaming, cyber mob attack*) tarkoitetaan internetissä toteutettua, joukkoistettua vihakampanjaa tiettyä henkilöä kohtaan.²⁵³ Sisäministeriön asettaman työryhmän vuonna 2021 esittämä määritelmä maalittamiselle kuuluu seuraavanlaisesti: ”[m]aalittaminen on toimintaa, jossa yksittäinen henkilö omin toimin tai muita mobilisoimalla käynnistää tai kannustaa yhteen kohteeseen kohdistuvan järjestäytyneen häirinnän, joka voi olla suoraa tai epäsuoraa. Keinoja ovat muun muassa mustamaalaaminen, yksityisluontoisten tietojen levittäminen tai uhkaaminen. Maalittaminen voi kohdistua myös henkilöön hänen läheistensä kautta. Maalittamisen tavoitteena on vaikuttaa ihmisiin tai yhteiskunnan rakenteisiin ja instituutioihin sekä erityisesti niitä kohtaan tunnettuun luottamukseen.”²⁵⁴ Myös hallituksen esityksessä on annettu maalittamiselle samansuuntaisesti määritelmäksi systemaattinen ja ”joukkoistettu uhkailu tai vainoaminen,” jossa ”toiminnan alkuunpanija tarkoituksellisesti osoittaa” joko suorasti tai epäsuorasti tukijoilleen häirinnän kohteen.²⁵⁵

Ilmiölle keskeistä on sosiaalisessa mediassa tapahtuva julkinen kehottaminen loukkaavien tai uhkaavien viestien lähettämiseen kohteelle, minkä johdosta tämän yhteystietoja, kuva, perhesuhdetietoja tai muita henkilökohtaisia tietoja voidaan jakaa.²⁵⁶ Toiminta voi olla

²⁵³ Sisäministeriö 2019, s. 66.

²⁵⁴ Sisäministeriö 2021, s. 13.

²⁵⁵ HE 226/2020 vp, s. 4.

²⁵⁶ Ibid.

pitkäkestoista ja sosiaalisen median ja internetin avulla uhri voidaan häpäistä laajankin yleisön edessä.²⁵⁷ Jopa tuhansia henkilöitä voi osallistua yhden kohteen maalittamiseen verkossa.²⁵⁸ Maalittamiseen voi kuulua monenlaista häirintää, ja yksilöön kohdistuessaan siihen voi kuulua perättömiä rikos- tai lastensuojeluilmoituksia, kun taas viranomaista maalitettaessa tekijä voi esimerkiksi tehtailla perusteettomia tietopyyntöjä tai kanteluita.²⁵⁹ Tämä voi haitata tuntuvasti viranomaisen toimintaa. Omaisuuteen kohdistuva ilkivalta, kodin tarkkailu tai kuvaaminen voivat taas olla kohteeksi valikoituvalle yksityishenkilölle koituvia seurauksia.²⁶⁰ Maalittaminen voi pahimmillaan johtaa fyysiseen väkivaltaan tai sen uhkaan internetin ulkopuolella.²⁶¹

Maalittamisella on kielteisiä vaikutuksia sekä yhteiskunta- että yksilötasolla. Yhteiskunnallisella tasolla voidaan todeta yleisen keskusteluilmapiirin koventuneen ja maalittamisen aiheuttavan vaaran siitä, että tietyt yksilöt tai henkilöryhmät pidättyvät osallistumasta demokratiassa keskeiseen julkiseen keskusteluun häirinnän pelossa.²⁶² Maalittaminen vaikuttaa siihen, mitä puheenaiheita ylipäättään enää käsitellään ja miten, mikä taas kaventaa yksilöiden oikeutta saada asioista objektiivista tietoa eri näkökulmista.²⁶³ Viranomaisiin kohdistuva maalittaminen taas paitsi vaikuttaa hallintoon ja lainkäyttöön, myös vahingoittaa oikeusvaltiota vaikuttaessaan niiden päätöksentekoon.²⁶⁴ Maalittaminen uhkaa viranomaistoiminnan riippumattomuutta ja laajemmin instituutioita kohtaan tunnettua luottamusta.²⁶⁵ Yksittäiselle uhrille puolestaan maalittaminen voi olla traumaattinen kokemus²⁶⁶ joka aiheuttaa pelkoa ja kärsimystä.²⁶⁷

5.2 Maalittamisen sääntely

Eräs keskeinen ongelma koskien maalittamisen rikosoikeudellista arviointia on se, ettei jokin yksittäinen teko maalittamiskokonaisuudessa välttämättä täytä rikoksen

²⁵⁷ Illman 2020, s. 13.

²⁵⁸ Sisäministeriö 2019, s. 66.

²⁵⁹ Koivukari 2021, s. 963.

²⁶⁰ HE 226/2020 vp, s. 4.

²⁶¹ Sisäministeriö 2021, s. 13.

²⁶² HE 226/2020 vp, s. 22.

²⁶³ Illman 2020, s. 5.

²⁶⁴ Ibid.

²⁶⁵ Sisäministeriö 2021, s. 16.

²⁶⁶ Ibid., s. 20.

²⁶⁷ Illman 2020, s. 13.

tunnusmerkistöä.²⁶⁸ Maalittamistapauksiin voi vihapuheen tavoin tulla sovellettavaksi usea olemassa olevaa rangaistussäännös, kuten laitton uhkaus, kunnianloukkaus, yksityiselämää loukkaava tiedon levittäminen, vainoaminen, julkinen kehottaminen rikokseen, virkamiehiin kohdistuvat rikokset, ilkivalta ja viestintärauhan rikkominen.²⁶⁹ Näistä nimikkeistä useaa käsiteltiin edellä jaksossa 4.2.1.–4.2.6. verkkoympäristön kontekstissa.

Viestintärauhan rikkominen (RL 24 luvun 1a §) on vielä eräs rikosnimike, joka voi tulla sovellettavaksi maalittamistapauksissa. Viestintärauhan rikkomisena pidetään sellaista häirintätarkoituksessa tehtyä viestien lähettämistä tai soittamista, joka aiheuttaa toiselle huomattavaa häiriötä tai haittaa. Esitöiden mukaan säännös on välineneutraali, eli se kattaa matkapuhelimen lisäksi kaikenlaiset modernit viestintäteknologian välineet.²⁷⁰ Lisäksi viestintärauhalla suojataan myös sosiaalisessa mediassa tapahtuvaa viestintää, sillä lainsäätäjät tiedostaa häirinnän voivan äärimmillään jopa estää kyseisten palvelujen käytön.²⁷¹ Oikeuskäytännössä Facebook-palvelussa 1,5 kuukauden ajanjaksolla tehdyn seitsemän yhteydenoton ei esimerkiksi katsottu aiheuttaneen vastaanottajalleen huomattavaa häiriötä, kun huomioitiin osan näistä vielä olleen tavanomaisia sosiaalisen median tervehdyksiä.²⁷² Olemassa olevista rikosnimikkeistä huolimatta lakivaliokunta toteaa vielä mietinnössään, että tulevaisuudessa olisi tarpeen arvioida, tulisiko maalittamiselle säätää oma rangaistussäännöksensä.²⁷³

Maalittamisen kriminalisoinnin puolesta ovat myös olleet muut yhteiskunnalliset toimijat, joiden toimintaan kyseinen häirintä on vaikuttanut. Vuonna 2019 Poliisihallitus, Valtakunnansyyttäjänvirasto ja käräjäoikeuksien laamannit osoittivat oikeusministeriölle lainsäädäntöesityksen koskien tarvetta puuttua viranomaisten maalittamiseen, mihin myös muita oikeudenhoidon alan liittoja liittyi.²⁷⁴ Aloitteen seurauksena laittoman uhkauksen syyteoikeuteen tehtiinkin hiljattain laajennus, kun teko kohdistuu yksilöön työtehtävän tai julkisen luottamustehtävän vuoksi. Vaikka muutos paransi työntekijöiden ja viranomaisten asemaa, jättää se silti tiettyjä toimijoita lain suojan ulkopuolelle. Lakimiesliiton mukaan muutos onkin riittämätön nykytilan vakavuuteen nähden, ja maalittamisen kriminalisointia omana rikosnimikkeenään tulee yhä edistää.²⁷⁵

²⁶⁸ Sisäministeriö 2021, s. 13.

²⁶⁹ LaVM 10/2021, s. 12.

²⁷⁰ HE 19/2013, s. 36.

²⁷¹ Ibid.

²⁷² HelHO 21.5.2021, nro 122157.

²⁷³ LaVM 10/2021, s. 12.

²⁷⁴ Lakimiesliitto 2019.

²⁷⁵ Lakimiesliitto 2021.

5.3 Naispoliitikot maalittamisen ja vihapuheen kohteena

Naton keväällä 2021 julkaisema, Suomen hallitukseen kohdistuvaa verkkohäirintää koskeva raportti toteaa, että ”[n]aispuoliset suomalaiset ministerit vastaanottivat suhteettoman määrän herjaavia viestejä tarkastelujaksomme ajan. Moni Suomen hallituksen naisministereihin kohdistettu tviitti sisälsi sukupuolistuneita voimasanoja, - - , joiden tarkoituksena oli halventaa naisministereitä yksinomaan heidän naiseutensa perusteella.”²⁷⁶ Raportissa verrataan myös naisministereiden saamia viestejä samassa asemassa olevien miespoliitikkojen vastaanottamiin tviitteihin, ja havainnot halventavien ja seksististen ilmaisuja pääasiallisesta kohderyhmästä ovat yksiselitteisiä – toistuvan, seksuaalissävytteisen verkkohäirinnän kohteena ovat ylivoimaisesti eniten naisministerit.

Verkkoympäristön seksistisen hyökkäysten on todettu kohdentuvan naisiin, jotka menestyvät perinteisen miesvaltaisilla aloilla tai jotka ylipäättään toimivat näkyvissä tehtävissä tai ilmaisevat mielipiteensä julkisesti.²⁷⁷ Tämäntyyppisen naisia vaientamaan pyrkivän käyttäytymisen juuria voidaan etsiä historiallisesti miesjohtoisesta yhteiskuntajärjestyksestämme. Patriarkaalinen järjestelmä on kautta aikain pyrkinyt osoittamaan naisen paikan,²⁷⁸ joka on perinteisesti ollut alempiarvoinen valtaa pitävien miesten asemaan verrattuna. YK:n tasa-arvojärjestö UN Womenin mukaan naispoliitikkoihin kohdistuvaa väkivaltaa (*violence against women in politics*) ei voidakaan ymmärtää tarkastelematta yhteiskunnallisia valtasuhteita, sukupuolen perusteella tapahtuvaa syrjintää ja patriarkaalisia rakenteita.²⁷⁹ Internetin aikakaudella nämä taustavaikutteet ovat teknologian myötä saaneet kaikukopan sosiaalisesta mediasta ja internetin keskustelupalstoilta. Näin verkossa päätään nostavan naisvihamielisen asenteen juurisyyt lienevätkin juuri halussa hiljentää naispoliitikot siksi, että nämä haastavat miehisen valta-aseman.²⁸⁰

Ilmiötä on pyritty analysoimaan kansainvälisellä tasolla. Parlamenttienvälisen liiton IPU:n vuonna 2018 teettämän tutkimuksen mukaan miltei 60 % eurooppalaisista naisparlamentaarikoista oli toimikautensa aikana ollut seksististen verkkohyökkäysten kohteena.²⁸¹ Euroopan parlamentin teettämän selvityksen mukaan taas nykyajan verkkoympäristölle on ominaista anonymiteetti ja negatiivissävytteinen laumamentaliteetti (*mob mentality*), joista

²⁷⁶ Van Sant – Fredheim – Bergmanis-Korats 2021, s. 50–51.

²⁷⁷ Van der Wilk 2018, s. 30 ja Grevio 2021, kohta 45.

²⁷⁸ Lidman 2015 s. 290-291

²⁷⁹ Kumari ym. 2014.

²⁸⁰ Saresma – Karkulehto – Varis 2020, s. 226.

²⁸¹ Parlamenttienvälinen liitto 2018.

molemmat toimivat digitaalisen väkivallan ja vihapuheen mahdollistajina.²⁸² Lisäksi eräs sukupuolistuneen digitaalisen väkivallan muoto, joka koskettaa julkisessa sfäärissä vaikuttavia naisia on niin kutsuttu ”gendertrolling”, vapaasti käännettynä sukupuolistunut verkko-häiriköinti, johon kuuluu usein jatkuvaa, joukkoistetusti toteutettua seksistisiä halventamista ja uhkailua.²⁸³ Gendertrollingille osuva suomenkielinen käänös voisikin olla sukupuolistunut maalittaminen.

Naispoliitikkoihin kohdistuva väkivalta on rajat ylittävänä ilmiönä poikunut myös valtiotieteellistä tutkimusta, ja yhdysvaltalainen Krook on erikoistunut juuri naispoliitikkoihin kohdistuvan väkivallan tutkimiseen. Eräs hänen keskeisistä havainnoistaan on, että naispoliitikkoihin kohdistuva väkivalta ulottuu myös yksityisiin tiloihin ja elämänpäiiriin erotuksena miespoliitikkojen kohtaamaan väkivaltaan, joka puolestaan näyttäytyy vain julkisen toiminnan alueella.²⁸⁴ Naispoliitikkoihin kohdistuvat väkivallan muodot kohdistuvat kokonaisvaltaisesti ja läpäisevästi näihin naisiin siksi, että he ovat *naisia* ja pyrkivät viestimään, että naisen paikka ei ole politiikassa.²⁸⁵ Kotimaisessakin tutkimuksessa on vahvistettu, että toimiessaan politiikassa naiset kohtaavat sukupuoleensa kohdistuvaa halventamista ja väheksymistä, mikä kohdistuu myös heidän henkilökohtaisiin ominaisuuksiinsa, ammattitaitoonsa ja osaamiseensa.²⁸⁶ Päätöksentekoon osallistuvien naisten kohtaama vihapuhe on seksuaalisoitua ja vakavimmillaan seksuaalisella väkivallalla uhkailua, ja se pyrkii paitsi häpäisemään kohteensa, myös sulkemaan nämä naiset julkisen keskustelun ulkopuolelle.²⁸⁷

Viha vallassa -selvityksen mukaan vihapuhe vaikuttaa kielteisesti kohteiden haluun osallistua päätöksentekoon.²⁸⁸ Tätä havaintoa vahvistaa myös kevään 2021 kuntavaaleissa tehdyt alustavat havainnot ehdokkaiden ennakkolisesta poisjättäytymisestä vihapuheen pelossa.²⁸⁹ On selvää, että vihapuhe ja maalittaminen luovat tukahduttavaa ”chilling effect” -vaikutusta, joka tarkoittaa vapaasti käännettynä julkisen keskustelun yksipuolistumista, kun tiettyä mielipidettä edustavien äänet tukahdutetaan. Sukupuolentutkimuksessa on todettu, että hiljentämään pyrkivä vihapuhe kohdistuu juuri vähemmistöihin ja naisiin.²⁹⁰

²⁸² Van der Wilk 2018, s. 26–27.

²⁸³ Mantilla 2013.

²⁸⁴ Krook 2017, s. 82.

²⁸⁵ Ibid., s. 75.

²⁸⁶ Saresma ym. 2020, s. 30.

²⁸⁷ Ibid.

²⁸⁸ Knuutila ym. 2019.

²⁸⁹ Yle 2021.

²⁹⁰ Saresma ym. 2020.

Ilmiön taustoista, selkeästä sukupuolistuneisuudesta ja vakavuudesta huolimatta viimeaikaisessa hallituksen esityksessä koskien sukupuolen lisäämistä rangaistuksen koventamisperusteeksi tyydytään toteamaan, että poliittiset näkemyserot saattavat aiheuttaa seksuaalissävyytteisiä loukkauksia, jolloin ”teon varsinaista vaikutinta voi olla vaikea erottaa tai motiiveja on useita.”²⁹¹ Mielestäni on perusteltua todeta, että naissukupuoleen kohdistuva viha on vähintäänkin keskeisin vaikutin näissä seksuaalissävyytteisissä ilmauksissa, jotka kumpuavat vanhentuneista sukupuolikäsityksistä ja pyrkivät alistamaan niitä naisia, jotka ilmaisevat itseään perinteisen miehisellä poliittisella areenalla. Tätä tukevat edellä mainittujen tutkimusten havainnot naispoliitikkoihin kohdistuvan väkivallan erityislaatuisen seksuaalisesta elementistä. Näin on selvää, että naispoliitikkoihin kohdistuva vihapuhe ja maalittaminen ovat sukupuolistunutta digitaalista väkivaltaa kansainvälisen soft law -aineiston tarkoittamalla tavalla. Seuraavassa jaksossa käydään läpi vielä tällaisen sukupuolistuneen digitaalisen väkivallan taustalla vaikuttavia, oikeuden syvärakenteissa piileviä ongelmia, ja lopuksi selostetaan keinoja, joilla sukupuolistuneeseen digitaaliseen väkivaltaan voitaisiin puuttua.

6. Sukupuolistuneen digitaalisen väkivallan tausta ja torjunta

6.1 Sukupuolineutraalin oikeuden harha ja muodollinen tasa-arvo

Oikeustiedettä pidetään neutraalien lain säännösten tutkimiseen ja systematisointiin erikoistuneena tieteenä. Suomen perustuslain 6 § mukaan ihmiset ovat yhdenvertaisia lain edessä, eikä ketään saa perusteettomasti asettaa eri asemaan esimerkiksi sukupuolen perusteella. Kuitenkin koko oikeusjärjestyksemme lähtökohtana on erotteleva kaksijakoinen sukupuolikäsitys, jossa yksilö määritellään henkilötunnuksensa mukaan joko mieheksi tai naiseksi,²⁹² mikä poikkeaa yhdenvertaisuuden ”samalle viivalle asettamisen” lähtökohdasta. Nousiainen pohtiikin oivaltavasti, miksi sukupuolia voidaan juridisesti tunnustaa vain kaksi, mikäli sukupuoli on ”oikeudellisesti irrelevantti seikka.”²⁹³

²⁹¹ HE 7/2021 vp, s. 13.

²⁹² Binääristä sukupuolikäsitystä käsitelty lyhyesti tutkielman luvussa 1.2. Myös HE 89/2008 vp käyttää kokonaisuudessaan systemaattisesti termiä ”vastakkainen sukupuoli”, joka ilmentää kahden sukupuolen tunnus-
tamista. Lisäksi valtioneuvoston väestötietojärjestelmää koskevan asetuksen (128/2010) 2 § toteaa henkilötunnuksen määräytymistä koskien, että henkilön sukupuolitiedoksi voidaan kirjata mies tai nainen.

²⁹³ Nousiainen 1998, s. 1022.

On totta, että perusteettomasti sukupuolia eri tavoin kohtelevat säännökset on kumottu ja oikeussubjektista itsestään puhutaan sukupuolettomasti. Onko tämä oikeussubjekti kuitenkaan sukupuoleton? Mikäli tarkastellaan lähemmin tiettyjä juridisia käsitteitä ja oikeuden syvärakenteita, voidaan havaita, että oikeussubjektikin on käsitteenä muodostunut sukupuolisidonnaisesti.²⁹⁴ Oikeuden henkilön sukupuoli saatetaan nähdä merkitykseltään triviaalina tekijänä modernissa hyvinvointivaltiossa, mutta tosiasiasa siitä voidaan johtaa keskeisiä eriarvoistavia rakenteita.

Moderni oikeus on kehittynyt pitkälti aikana, jolloin naisten oikeudet eivät olleet yhtenevät miesten oikeuksien kanssa, ja säädetty laki ei ulottunut naisen elämänpiiriksi varatulle yksityisen perhe-elämän alueelle.²⁹⁵ Monet historiallisesti oikeudellisessa terminologiassa vakiintuneet käsitteet, kuten roomalaisessa oikeudessa esiintynyt ”bonus pater familias” ja siitä kehittynyt anglosaksinen ”reasonable man” -mittapuu ovat eksplisiittisiä heijastumia miehistä standardista. Kansallisesti taas oikeuden henkilön peilikuvana on pidetty ”keskiluokkaista suomalaista luterilaista miestä.”²⁹⁶ Kaikkia implisiittisiä arvotuksia ja ajattelumalleja puolestaan on näitä eksplisiittisen sukupuolisesti värittyneitä käsitteitä hankalampi tuoda päivänvaloon. Ei kuitenkaan liene perusteetonta väittää, että oikeussubjektin prototyyppi on ennemmin miehinen kuin naisellinen, ja tämä prototyyppi on hyväksytty tiedostamattomaksi universaaliksi lähtökohdaksi oikeustieteessä.²⁹⁷

Sukupuolineutraalin oikeuden ongelmallisuus piilee siinä, että sukupuolisten merkitysten puutteessa ympäröivälle todellisuudelle annetaan valta niiden luomiselle, mikä paikoitellen tekee tyhjäksi sukupuolineutraaliuden tarkoitusperän.²⁹⁸ Tosiasiallisestihan operoimme sukupuolittuneessa todellisuudessa, jossa sukupuoliroolit ja -stereotyyppit vaikuttavat julkilausumattominakin kaikkeen toimintaamme. Tämä tarkoittaa, että myös laintulkinnan ja tulkintaa ohjaavat käsitteet ovat tosiasiallisesti sukupuolittuneita niiden muodollisesta sukupuolineutraaliudesta huolimatta.²⁹⁹ Naisoikeuden terävin kritiikki kohdistuu juuri tähän oikeuden väitettyyn sukupuolineutraliteettiin, sillä sukupuolineutraaliksi kirjoitettu oikeus ei ole naisnäkökulmasta riittävä taatakseen naisten oikeusturvaa.³⁰⁰ Naisoikeudesta onkin kehittynyt

²⁹⁴ Niemi-Kiesiläinen 2002, s. 348.

²⁹⁵ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 47–48.

²⁹⁶ Kantola – Nousiainen – Saari 2012, s. 68–71.

²⁹⁷ Angloamerikkalaisessa feministisessä oikeuskirjallisuudessa puhutaan ”implicit male bias” -käsitteestä. ks. esimerkiksi Chamallas 2013.

²⁹⁸ Pylkkänen 2009, s. 246.

²⁹⁹ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 73–74.

³⁰⁰ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 10.

oikeuden ja sukupuolen tutkimus oikeustieteen alana, joka pyrkii edistämään tasa-arvoa ja oikeudenmukaisuutta tausta-ajatuksenaan vääryyksien korjaaminen joko laintulkinnan tai lakien säätämisen avulla.³⁰¹ On kuitenkin vaikea hahmottaa, mitä vääryyksiä tulisi korjata, mikäli ei ole havainnollistettu, miten oikeutta luodaan ja tulkitaan ja millainen on oikeuden rooli yhteiskunnallisen todellisuuden muokkaajana.

Lainsäätäjä eikä laintulkitsijakaan ei ole vapaa taustaoletuksista ja arvoista, jotka ovat usein alitajuisia. Lakien säätäminen paitsi ilmentää poliittisia tavoitteita, myös heijastelee sitä, mitä yhteiskunnassa pidetään tärkeänä. Näin myös voimassa olevat lait viestivät jo pelkällä olemassaolollaan siitä, mitä yhteiskunta pitää oikeutettuna, luonnollisena ja soveliaana. Täten oikeudessa esiintyvät harvatkin maininnat sukupuolesta rakentavat todellisuutta, kun nainen määritellään pitkälti reproduktiivisen ja hoivaavan roolinsa kautta ja mies taas maanpuolustuksellisen tehtävänsä täyttäjänä.³⁰² Oikeussubjektin tosiasiallinen sukupuolittuneisuus ilmeneekin esimerkiksi lastenhoidollisten vastuiden kautta,³⁰³ kun sukupuolineutraalista vanhempainvapaasääntelystä huolimatta pitkistä hoitajaksoista vastaavat enimmäkseen naiset. Kulttuuriset odotukset ja vakiintuneet toimintatavat piirtävät oikeussubjektille sukupuolen, kun kirjoitettu laki pysyttelee sukupuolineutraalina. Onko lain vaikeneminen sukupuolikysymyksissä kuitenkin tosiasiaa äänekäs kannanotto?

Viimeisimmän kansallisen tasa-arvobarometrin mukaan noin puolet miesvastaajista koki, että miehet ja naiset olivat vähintäänkin tasa-arvoisia Suomessa, kun naisvastaajista näin vastasi vain viidennes. Suomalaisessa tasa-arvokeskustelussa onkin sorruttu suomalaisen ”jo-tasa-arvon” pönkittämiseen, mikä heijastuu sukupuolisokeutena vallitsevia käytänteitä kohtaan.³⁰⁴ Tosiasiallista tasa-arvoa ei ole Suomessa saavutettu – siitäkään huolimatta, että tasa-arvolain 4 § mukaan viranomaisen tulee edistää kaikessa toiminnassaan sukupuolten välistä tasa-arvoa. Lainvalmistelussakin on suoritettu peräti vuosikymmenen ajan vakiintuneesti sukupuolivaikutusten arviointi siinä tapauksessa, että ehdotetulla sääntelyllä arvelaan olevan vaikutuksia naisten ja miesten väliseen tasa-arvoon.³⁰⁵ Kuitenkin keskeiset epätasaarvoiset rakenteet pysyvät tiukassa. Koko tasa-arvoideologiaa voidaankin kritisoida siitä,

³⁰¹ Leskinen 2020, s. 447.

³⁰² Niemi-Kiesiläinen 2002, s. 341.

³⁰³ Pylkkänen 2009, s. 248.

³⁰⁴ Holli 2002, s. 14.

³⁰⁵ Oikeusministeriö 2007, s. 35–36.

että se ottaa lähtökohdakseen miehisen maailman ja niin sanotun miesnormin, josta nainen on poikkeus.³⁰⁶

Vallitseva lainsäädäntö ja sen tulkinta ovat siis korkeintaan näennäisen tasa-arvoista, sillä säännösten sukupuolineutraaliudesta ja sukupuolivaikutusten systemaattisesta arvioinnista huolimatta reaali maailman rakenteet, kuten naisten päävastuu lasten- ja kodinhoidosta ja sellittämätön sukupuolten välinen palkkaero, pysyvät melko muuttumattomina. Naisoikeudessa onkin huomautettu jo kaksikymmentä vuotta sitten, että tasa-arvon edistämisen velvollisuus ulottuu tosiasiasa paljon tasa-arvolain suppeahkoa alaa pidemmälle.³⁰⁷ On selvää, että niin kauan kuin sukupuolten välinen valtasuhde rakentuu kaikilla elämänaloilla, ei pelkästään työelämää koskeva tasa-arvosääntely ole kokonaisvaltainen ja kestävä ratkaisu ongelmaan.³⁰⁸ On siis tunnustettava, että nykyinen muodollinen tasa-arvolainsäädäntö ei yksinään ole riittävää korjaamaan sukupuolineutraalin lain sanamuodon ylläpitämiä sukupuolistuneita rakenteita, kun otetaan vielä huomioon edellä selostettu oikeuden universaaliksi hyväksyty implisiittinen miesstandardi. Toisin sanoen oikeusjärjestys ei nykyisellään voi vapauttaa naisia niistä rakenteista, joiden ylläpitämiseen se itsekin osallistuu.³⁰⁹ Tarvitaan kokonaisvaltaisia, sukupuolikysymyksen huomioivia lainsäädännöllisiä työkaluja sukupuolistuneiden ilmiöiden, kuten naisiin kohdistuvan digitaalisen väkivallan kitkemiseksi.

6.2 Naisiin kohdistuvalle väkivallalle sukupuolisokea rikosoikeus

Myös rikoslainsäädäntömme on muodollisesti sukupuolineutraali³¹⁰ ja tämän tulisi merkitä lähtökohtaisesti sitä, että rikoksiin suhtaudutaan samalla tavalla riippumatta tekijän ja uhrin sukupuolesta. Sukupuolineutraali asennoituminen rikosoikeuteen korostaa objektiivisuutta ja tasapuolisuutta, mikä merkitsee pesäeroa ennen vallinneisiin käsityksiin esimerkiksi perheväkivallasta vähemmän moitittavana, yksityisenä asiana.³¹¹ Rikoslain sukupuolineutraalius ei kuitenkaan ole ongelmatonta, sillä kuten yllä havainnollistettiin, sukupuolen häivyttäminen kirjoitetussa laissa jättää tiedostamattomille arvoille ja ajatusmalleille sijaa

³⁰⁶ Nieminen 1992, s. 68.

³⁰⁷ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 15.

³⁰⁸ Niemi-Kiesiläinen 2002, s. 341.

³⁰⁹ Pohjonen 1994, s. 67.

³¹⁰ Ainoita harvoja poikkeuksia rikoslainsäädännön sukupuolineutraaliin lähtökohtaan lienevät viittaus nais-sukupuoleen RL 22 luvun 1 §:ssä koskien laitonta raskaudenkeskeytystä sekä 21 luvun 4 § koskien lapsen-surmaa.

³¹¹ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 73.

laintulkinnassa. Väkivaltatutkija Lidman toteaa, että väkivallan uusiutumiseen ja ymmärtämiseen vaikuttavat edelleenkin vanhanaikainen asennehistoria ja perinteiset käsitykset sukupuolirooleista.³¹² Rikoslainsäätäjät ja rikoslainkäyttäjät eivät ole myöskään näistä vapaita, ja myös rikosprosessi osana rikoslain käytännön soveltamistilanteita heijastelee osaltaan yhteiskunnan arvoja.³¹³

Rikosoikeudellisissa tapauskuvauksissa tapausten henkilöt on nykyisin pelkistetty sukupuollettomiksi kirjaimiksi A, B ja C. Seksuaalirikosten ja lähisuhdeväkivaltarikosten osapuolet ovat näin tapauskuvauksissa sukupuoleltaan anonyymejä, vaikka tilastollisesti molemmissa rikostyypeissä tekijöiden enemmistö on miehiä kun taas uhrien selkeä enemmistö naisia.³¹⁴ Kiinnostavana kontrastina oikeustiedettä ja erityisesti rikosoikeustiedettä oikeudenalana voidaan pitää suhteellisen miehisenä – sen keskeisten periaatteiden kehittäjät, oppikirjojen kirjoittajat ja arvostetuimmat oikeusoppineet ovat miehiä.³¹⁵ Myös rikoslakien säätämisestä ja soveltamisesta vastaavat henkilöt ovat historiallisesti enimmäkseen edustaneet miessukupuolta. Millaisia seurauksia tällä on ollut ja on edelleen naisiin kohdistuvan väkivallan näkökulmasta?

Parisuhteessa tapahtuvan väkivallan suhteellinen yleisyys on ollut tiedossa Suomessa 1970-luvulta lähtien, mutta tämä ei ole johtanut merkittäviin rikosoikeudellisiin toimiin.³¹⁶ Osana Pohjoismaita Suomi on harjoittanut niin sanottua humaania kriminaalipolitiikkaa, joka on pyrkinyt kohtuullisiin rangaistuksiin. Tämän tyyppinen kriminaalipolitiikka kuitenkin vaikuttaa pettäneen naiset, kun parisuhdeväkivaltaan ei ole kyetty tehokkaasti puuttumaan rikosoikeuden avulla samalla tavoin kuin muuhun väkivaltaan.³¹⁷ Sukupuolistuneen väkivallan erityispiirteet, jotka juontavat juurensa historiallisista valtasuhteista ja perinteisistä sukupuolirooleista, ovat jääneet näin rikoslain sääntelyn ja soveltamiskäytännön

³¹² Lidman 2015, s. 51.

³¹³ Kunnianloukkaustapausten rikosprosessuaalisia kysymyksiä asianomistajan sukupuolinäkökulmasta koskeva reportaasi julkaistiin Helsingin Sanomissa 10.3.2019. Aineistosta oli pääteltävissä, että käräjäoikeuteen asti viedyissä jutuissa enemmistö asianomistajista oli miehiä ja näille myös tuomittiin naisia suurempia kärsimyskorvauksia. Keskeisenä havaintona oli tosin myös kunnianloukkaustapausten lopputulosten sattumanvaraisuus koko maassa. Kuitenkin, koska myös rikosprosessin voidaan argumentoida toisintavan sukupuolittunutta todellisuutta, ei sen vakiintuneiden toiminta- ja tulkintamuotojen voida nähdä aina takaavan riittävää oikeusturvaa niille naisille, jotka joutuvat kunnianloukkauksen uhriksi. Tämä kuvastuu jutun tutkimuksessa havaituissa syyttäjien rajoitus- ja syyttämättäjättämispäätöksissä, jotka herättävät epäilyksen alitajuisesti muodostuvista arvotuksista miessukupuolisten asianomistajien kunnian suojeltavuuden korkeammasta asteesta. Reinboth – Vasantola 2019.

³¹⁴ Rikoksantorjunta ja Tilastokeskus 2021b.

³¹⁵ Niemi-Kiesiläinen 2004, s. 79.

³¹⁶ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 166–167.

³¹⁷ Pirjatanniemi 2011, s. 170.

ulkopuolelle.³¹⁸ Esimerkiksi tutkittaessa suomalaisten tuomioistuinten parisuhdeväkivallan teonkuvauksia, on todettu niissä sorruttavan usein väkivallan passiivimuotoisiin, tekijän vastuuta häivyttäviin kuvauksiin sekä teon raakuutta mitätöiviin sananvalintoihin.³¹⁹ Näin tuomioistuinratkaisut eivät tunnusta naisiin kohdistuvan väkivallan naisuhria kontrolloivaa ja alistavaa luonnetta.³²⁰

Rikoslain oppien soveltamisen tosiasiallinen sukupuolineutraalius voidaan kyseenalaistaa lisäksi, kun asiaa tarkastellaan osapuolten sukupuolen ja heidän käyttäytymiseensä kohdistuvien sukupuolittuneiden odotusten kautta raiskausrikoksissa.³²¹ Pohjonen esittää, että vaikka ”kunnollisen miehen” on keskimäärin ollut helpompi samaistua rikoksen uhriin kuin tekijään, tämä asetelma kääntyy pääläelleen seksuaalirikoksissa, jossa uhrin käytöstä sukupuolisen kanssakäymisen tilanteissa on pidetty miehisistä lähtökohdista tarkasteltuna vaikeana ymmärtää.³²² Vastaavanlaisia huolia julkisessa keskustelussa ja eduskunnassakin³²³ on herättänyt Suostumus2018 -kansalaisaloitteesta virinnyt rikoslain seksuaalirikoksia koskevan 20 luvun kokonaisuudistus, joka pyrkii muun muassa määrittelemään raiskauksen vapaaehtoisuuden puuttumiseksi. Ei liene merkityksetöntä, että raiskausten uhrien ollessa suurelta osin naisia, rangaistussäännöksen muotoilukeskustelussa huomio kiinnitetään uhrin velvollisuuteen toimia tietyllä tavalla. Käytäisiinkö vastaavanlaista, ensisijaisesti uhrin käytökseen eikä tekijän tahdonmuodostukseen³²⁴ liittyvää keskustelua esimerkiksi ryöstön (RL 31 luvun 1 §) tunnusmerkistöä uudistettaessa? Seksuaalikäytökseen liittyvät ajattelumallit vaikuttavatkin poikkeavan muusta ”rationaalisesta” rikosoikeudellisesta ajattelusta, ja ne heijastelevat näkemystä naisen seksuaalikäytökseen vaikeaselkoisuudesta suhteessa ”aina järkevästi toimivaan” mieheen.³²⁵

Sukupuolinäkökulmien huomioiminen on erityisen merkityksellistä rikosoikeudessa, sillä rikoslaki asettaa yhteiskunnalliset raamit sallitulle ja ei-sallitulle, ”oikealle ja väärälle” toiminnalle. Kriminologisoidusta teosta tuomittavaa rangaistusta voidaan pitää yhteiskunnan painavimpana tapana osoittaa teon paheksuttavuutta.³²⁶ Oikeuden todellisuutta jäsentävästä

³¹⁸ Hong 2017, s. 379. Hong kirjoittaa sukupuolittuneesta väkivallasta erityisesti yhteisöllisen väkivallan näkökulmasta.

³¹⁹ Ruuskanen 2001, s. 375–376.

³²⁰ Ibid.

³²¹ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 216.

³²² Pohjonen 1994, s. 71.

³²³ Esimerkkinä kansanedustaja Mäenpään puheenvuoro eduskunnan täysistunnossa 23.2.2022, PTK 14/2022 vp.

³²⁴ Nousiainen – Pylkkänen 2001, s. 219.

³²⁵ Pohjonen 1994, s. 71–72.

³²⁶ Hong 2017, s. 381.

luonteesta johtuen syytetyn tuomitseminen vankeusrangaistukseen rakentaa yhteiskunnallista käsitystä oikeudenmukaisuudesta paljon pelkkää diskurssia syvemmällä tavalla.³²⁷ Rikosoikeuden syrjivyyteen onkin päästy kiinni soveltamiskäytännön tarkastelun lisäksi muun muassa tutkimalla, millaiset teot jäävät kriminalisointien ulkopuolelle, mikä herättää pohtimaan näiden rikosoikeuden suojan ulkopuolisten alueiden yhteiskunnallista tärkeyttä.³²⁸ Näin ollen mikäli naisiin kohdistuva väkivalta sen eri esiintymismuodoissa jää systemaattisesti vaille rikoslain suojaa, viestii yhteiskunta tahtomattaankin jotain sen painoarvosta.

Rikoslain sisällöllä voidaan myös vaikuttaa asenteisiin. Esimerkiksi tuoreessa hallituksen esityksessä tuodaan avoimesti ilmi esityksen tavoite vaikuttaa asenneilmapiiriin. Siinä todetaan, että rikoslain säännösten ilmentäessä eri tekojen moitittavuutta, esityksen pääasiallisena vaikutuksena on ”ilmentää sukupuoleen kohdistuvan vihan moitittavuutta ja siten vaikuttaa myös asenteisiin.”³²⁹ Voimassa olevan oikeuden asenteita muokkaavan vaikutuksen esille tuominen herättää kysymään, millaista asenneilmapiiriä lainsäätäjät haluaa ajaa naisiin kohdistuvan väkivallan osalta.

Puhtaan symbolisiin rikoslain säännöksiin tulee kuitenkin yleisten kriminalisointiperiaatteiden valossa suhtautua kielteisesti.³³⁰ Melander ilmaisee väitöskirjassaan tukensa naisoikeuden esittämälle kontekstuaalisemmalle näkökulmalle kriminalisointiteoreettisessa tarkastelussa esimerkiksi ehdottamalla tiettyjen rikosten vaikutusten huolellisempaa huomioimista niiden kohdistuessa eri ihmisryhmiin, kuten naisiin.³³¹ Melander peräänkuuluttaa tilanneherkkää kriminalisointiteoriaa, joka ottaa huomioon myös tasa-arvonäkökohdat niin, ettei kriminalisointi tosiasiaa aseta naisia heikompaan asemaan.³³² Hong tukee ajatusta tekoriikosoikeudellisen näkökulman laajentamisesta kattamaan myös sellaisia epätasa-arvoa luovia erityisiä olosuhteita, joita nykyinen lainsäädäntö tunnistaa huonosti – kuten kunniaväkivaltaan liittyvät kysymykset.³³³ Kunniaväkivalta kun on lähisuhdeväkivallan lisäksi toinen väkivallan ala, jota leimaavat valtasuhteet ja usein naisiin kohdistuva kontrolli.

³²⁷ Niemi-Kiesiläinen 2002, s. 340.

³²⁸ Hong 2017, s. 381.

³²⁹ HE 7/2021 vp, s. 15. Kyseisen esitys ei kuitenkaan ole kokonaisuudessaan aukoton, järin johdonmukainen tai hyvin perusteltu.

³³⁰ Ibid.

³³¹ Melander 2008, s. 106–108.

³³² Ibid., s. 495.

³³³ Hong 2017, s. 382.

6.3 Sukupuolistuneen digitaalisen väkivallan torjunta

6.3.1 Valtion positiivinen toimintavelvoite puuttua naisiin kohdistuvaan sukupuolistuneeseen digitaaliseen väkivaltaan

Suomen perustuslain 22 § mukaan julkisen vallan on turvattava perus- ja ihmisoikeuksien toteutuminen. Istanbulin sopimus velvoittaa osapuolia toimimaan kaikkiin naisiin kohdistuvan väkivallan muotojen ennaltaehkäisemiseksi, ja Grevion mukaan tämä velvoite kattaa myös digitaalisen väkivallan. Suomi on ratifioinut Istanbulin sopimuksen ja sitoutunut toimeenpanemaan sen velvoitteet.

EIT on oikeuskäytännössään todennut, että Euroopan ihmisoikeussopimuksen velvoitteiden täyttämiseksi valtioilla on negatiivisten, ihmisoikeusloukkauksista pidättäytymisvelvoitteiden lisäksi positiivisia toimintavelvoitteita toteuttaa sopimuksen takaamia perusoikeuksia.³³⁴ Ihmisoikeussopimukset voivat näin perustaa valtiolle velvoitteen ryhtyä toimenpiteisiin esimerkiksi tilanteessa, jossa kansallinen lainsäädäntö on aukollista.³³⁵ Naisiin kohdistuvan sukupuolistuneen digitaalisen väkivallan osalta EIT on viimeaikaisessa tapauksessa Buturuga vastaan Romania paitsi tunnustanut digitaalisen väkivallan naisiin kohdistuvan väkivallan muodoksi, myös todennut valtion rikkoneen positiivisia toimintavelvoitteitaan niiltä osin kun se ei kyennyt suojaamaan valittajan yksityisyyttä eikä tarjoamaan tälle tehokkaita oikeusturvakeinoja.³³⁶ Tapaus osoittaa, että digitaaliseen väkivaltaan tulee suhtautua yhtä painavasti kuin muihin väkivallan muotoihin.

Perus- ja ihmisoikeudet voivat siis edellyttää rikosoikeudellisten keinojen käyttämistä.³³⁷ Kotimaisessa oikeuskirjallisuudessa on myös vahvistettu, että valtioiden tulee puuttua yksityishenkilöiden väliseen väkivaltaan, ja positiivinen toimintavelvoite tarkoittaa näin tehokkaiden rikos- ja rikosprosessioikeudellisten mekanismien omaksumista.³³⁸ Perus- ja ihmisoikeuksista johdettuna tällainen velvoite on toki abstrakti ja se johtaa eri asteisiin toimiin riippuen lainsäätäjän tahtotilasta ja yhteiskunnassa kulloinkin vallitsevasta arvopohjasta.

Näin on mahdollista todeta, että Suomella on kansainvälisestä oikeudesta johdettava velvollisuus positiivisen toimintavelvoitteen muodossa tehokkaasti torjua naisiin kohdistuvaa

³³⁴ Marckx v. Belgia nro. 6833/74 (EIT, 13.6.1979), kohta 31.

³³⁵ Ojanen – Scheinin 2005, > III Yksittäiset perusoikeudet > 2. Yhdenvertaisuus ja syrjinnän kielto (PL 6 §) > Yhdenvertaisuusnormien horisontaalivaikutus.

³³⁶ Buturuga v. Romania nro. 56867/15 (EIT, 11.2.2020), 74 ja 79.

³³⁷ Pirjatanniemi 2011, s. 155.

³³⁸ Kimpimäki 2020, s. 324.

sukupuolistunutta digitaalista väkivaltaa. Tämä toimintavelvoite voi edellyttää jopa rikoslainsäädännöllisten keinojen käyttöä.

6.3.2 Sukupuolen huomioivat keinot

Naisiin kohdistuvan väkivallan muodot ovat historiallisesti jääneet piiloon ja niihin on suhtauduttu yhteiskunnassamme eri tavoin kuin miesten väliseen väkivaltaan.³³⁹ Tällä hetkellä on viitteitä siitä, että digitaalisen väkivallan muodot koskettavat naisia eri tavoin kuin miehiä tai jopa siitä, että digitaalinen väkivalta koskettaa erityisesti naisia seksistisin elementein. Kuten edellä on osoitettu, oikeusjärjestyksemme ja rikoslakimme sen osana ovat sukupuolinäkökulmasta ongelmallisia, eivätkä ne tehokkaasti takaa naisten oikeusturvaa väkivallan uhreina. Sukupuolisensitiivisyyden puute johtaa näin jopa sallivaksi luonnehdittavaan suhtautumiseen naisiin kohdistuvaan väkivaltaan. Nämä näkökohdat huomioiden vaarana on, ettei naisiin kohdistuvan väkivallan digitaaliseenkaan ulottuvuuteen puututa kansallisella tasolla tehokkaasti.

Naisiin kohdistuvan väkivallan torjuminen on osoittautunut Suomelle vaikeaksi. Grevion vuonna 2019 Suomelle antamassa suosituksessa todetaan useassa kohtaa, että Suomen sukupuolineutraali lähestymistapa naisiin kohdistuvan väkivallan vastaisiin toimiin niin lainsäädännön kuin käytännön toimien tasolla ei riittävällä tavalla huomioi naisiin kohdistuvan väkivallan sukupuolistunutta luonnetta eikä takaa naisille riittävää oikeusturvaa.³⁴⁰ Grevio kehottaa kyseisessä suosituksessa Suomen viranomaisia tehokkaampaan sukupuolinäkökulman huomioimiseen Istanbulin sopimuksen toimeenpanossa.³⁴¹

Nämä suositukset on huomioitu vuosille 2020–2023 laaditussa naisiin kohdistuvan väkivallan torjuntaohjelmassa. Ohjelma toteaa, että sukupuolistuneen väkivallan torjunta vaatii paitsi sukupuolispesifiä ymmärrystä, myös laajoja toimia kaikilla yhteiskunnan osa-alueilla.³⁴² Vaikka toimintaohjelma sisältääkin useita koulutuksellisia ja tietoisuutta lisääviä toimia, on muutos yhteiskuntatasolla hidasta, eikä yksi torjuntaohjelma voi yksinään poistaa niitä pinttyneitä rakenteita, jotka johtavat naisiin kohdistuvaan väkivaltaan.

³³⁹ Nousiainen-Pylkkänen 2001, s. 147.

³⁴⁰ Grevio 2019, s. 6, 10, 34 ja 41.

³⁴¹ Ibid., s. 11.

³⁴² Ruuskanen 2020, s. 21.

Myös tasa-arvovaltuutettu on tuonut esiin sukupuolineutraaliuden ongelmallisuuden, kun sukupuoliin eri tavoin vaikuttaviin ilmiöihin pyritään puuttumaan neutraalien lakien avulla.³⁴³ Tasa-arvovaltuutettu suositti jo vuonna 2018 lainsäädännön kehittämistä niin, että se huomioisi naisvihan vihamotiivina ja tunnistaisi vihapuheen sukupuolistuneen luonteen.³⁴⁴ Lisäksi suosituksiin kuului seksuaalirikoksia koskevan rikoslain 20 luvun uudelleenarviointi sukupuolinäkökulmasta,³⁴⁵ mikä on toteutunut eduskunnassa kyseisen luvun viireillä olevana kokonaisuudistuksena.³⁴⁶ Toinen tasa-arvovaltuutetun tukema uudistus oli laittoman uhkauksen syyteoikeuden (RL 25 luvun 9 §) laajentaminen, joka eteni kirjoitetuksi laiksi. Tämän uudistuksen odotetaan parantavan työntekijäasemassa olevien, työnsä puolesta uhkailun kohteeksi joutuvien naisten asemaa. Tasa-arvovaltuutettu on myös paitsi kannattanut sukupuolen lisäämistä rikoksesta määrättävän rangaistuksen koventamisperusteeksi, myös ajanut erityisesti lähisuhdeväkivallan nostamista koventamisperusteiden luetteloon nimenomaan naisiin kohdistuvan väkivallan huomioimiseksi Suomea velvoittavien kansainvälisten ihmisoikeusvelvoitteiden mukaisesti.³⁴⁷

6.3.3 Näkökulmia maalittamisen torjuntaan

Maalittaminen on naisiin kohdistuessaan yksi tutkielmassa tarkoitetuista sukupuolistuneen digitaalisen väkivallan muodoista. Maalittamisen kriminalisoinnista on yllä selostetulla tavalla käyty keskustelua, mutta konkreettisia, lainsäädännöllisiä askeleita ei toistaiseksi ole otettu. Ongelmaksi vaikuttaa muodostuvan riittävän täsmällisen ja tarkkarajaisen säännöksen muotoilu ja teon osallisuuskysymykset.³⁴⁸

Kriminalisointia ei kuitenkaan pidetä ainoana keinona maalittamisen torjunnassa. Illman painottaa, että maalittamisen vastaisia toimia voitaisiin tehostaa jo olemassa olevien keinojen avulla, esimerkiksi käyttämättömäksi jääneitä rangaistussäännöksiä tulkitsemalla sekä esitutkinnan ja muun rikosprosessin kynnyistä laskemalla.³⁴⁹ Illman korostaa lisäksi palveluntarjoajien ja ylläpitäjien vastuun lisäämistä keinona torjua maalittamista.³⁵⁰ Illmanin

³⁴³ Tasa-arvovaltuutettu 2018, s. 91.

³⁴⁴ Tasa-arvovaltuutettu 2020, s. 47.

³⁴⁵ Ibid.

³⁴⁶ Asiassa annettiin 17.2.2022 hallituksen esitys 13/2022 eduskunnalle.

³⁴⁷ Tasa-arvovaltuutettu 2021, s. 18–19.

³⁴⁸ Koivukari 2021.

³⁴⁹ Illman 2020, s. 138.

³⁵⁰ Ibid., s. 139.

ajattelua tukee vahvasti rikosoikeudellinen ultima ratio -periaate. Akuutin inhimillisen haitan vähentämiseksi ja yhteiskunnallisten etujen turvaamiseksi olisi rikoslainsäädännöllisten hankkeiden ohella perusteltua edistää muitakin kuin rikosoikeudellisia keinoja maalittamiseen puuttumiseksi. Eduskuntatasollakin on pidetty tarpeellisena nykysäännösten ja torjuntakeinojen riittävyyden arviointia maalittamiseen liittyen.³⁵¹

Maalittamisen osalta elämme jonkinlaista lainsäädäntökehityksen välivaihetta, jossa ilmiö on laajalti tunnistettu, mutta keinosta siihen puuttumiseksi ei vallitse vielä riittävän suurta konsensusta. Eduskunnassa maalittamista pidetään tosin edelleenkin vähemmistön mielestä ”politisoituneena” terminä,³⁵² mikä osoittaa tahtotilan keskeneräisyyden. Maalittamisen rikosoikeudellisen sääntelyn kehitykseen satsattaneen resursseja vasta, kun ilmiötä pidetään niin vakavana uhkana demokraattiselle yhteiskunnalle, että kriminalisoinnin haasteista huolimatta jonkinlaiseen ratkaisuun on päädyttävä. Koivukari huomauttaakin, että vastaavanlainen kehityskulku nähtiin kymmenisen vuotta sitten, kun rikosoikeudellisten vastuoppien asettamista rajoituksista huolimatta vainoaminen kriminalistointiin.³⁵³ Sillä välin on valitettavaa ja tasa-arvoisen oikeusvaltion kannalta huolestuttavaa, mikäli erityisesti naiset jättäytyvät pois julkisesta keskustelusta ja poliittisista tehtävistä maalittamistyyppisen häirinnän pelossa.

7. Johtopäätökset

7.1 Naisvihan ja rasismin yhteydestä

Kansainvälisessä kontekstissa on viitteitä melko vakiintuneesta käytännöstä alkaa nähdä sukupuoli kiellettyjen syrjintäperusteiden luettelon luontevana jatkona. Suomen kannalta merkityksellistä on, että myös kehitys EU-tasolla vaikuttaa etenevän kohti naisvihan tunnustamista yhdeksi vihamotiivikategoriaksi – EU-parlamentti kehotti komissiota joulukuisessa päätöslauselmassaan ”sisällyttämään naisvihan vihapuheen muotoihin ja naisvihamieliset pahoinpitelyt viharikoksiin.”³⁵⁴

³⁵¹ LaVM 10/2021 vp, s. 12.

³⁵² Ibid., s. 19.

³⁵³ Koivukari 2021, s. 990.

³⁵⁴ Euroopan parlamentti 2021c.

Myös väkivaltatutkimuksessa on havaittu, kuinka verkkoympäristössä yhdistyvällä rasismilla ja naisvihalla on yhteneväisiä pyrkimyksiä – hiljentää naispuoliset keskustelijat ja samalla tasoittaa tietä rasismille vihamielistä ilmapiiriä luomalla.³⁵⁵ Tämä havainto kaipaisi tuekseen oikeustieteellistä, intersektionaaliset näkökulmat huomioivaa tutkimusta vihamotiivien päällekkäisyyksistä. Näin ilmiö voitaisiin paremmin liittää osaksi kotimaista oikeudellista keskustelua sukupuolen huomioimisesta jollain tavoin rikosoikeuden syrjintäkieltoajattelussa, esimerkiksi edellä käsitellyssä koventamisperusteessa.

Viitteitä sukupuolistuneen vihan ja rasismin yhteyden ymmärtämisestä kansallisesti lainvalmistelutasolla onkin jo. Hiljattain annetusta perustuslakivaliokunnan lausunnosta on havaittavissa varovaisia viitteitä siitä, että ei ole enää täysin poissuljettua nähdä sukupuolta ominaisuutena, joka voitaisiin rinnastaa muihin olemassa oleviin vihamotiiviluettelon ominaisuuksiin.³⁵⁶ Myös sukupuolen lisäämistä rikoksesta määrättävän rangaistuksen koventamisperusteeksi koskevassa hallituksen esityksessä HE 7/2021 todetaan, että ”sukupuoleen kohdistuvaa vihaa on muutoinkin perusteltua arvioida lainsäädännössä samoin kuin rasismia.”³⁵⁷ Samassa esityksessä todetaan, että kuten esimerkiksi ihonväriin liittyvän vaikuttimen perusteella tehdyissä rikoksissa, myös sukupuolisesta vaikuttimesta tehdyssä rikoksessa uhri ei ole valikoitunut sattumalta ja näin potentiaalisesti altistuu jatkossakin rikokselle.³⁵⁸

Vihavaikuttimen, tässä tapauksessa siis rasistisen vihavaikuttimen, tulkinnan laajentaminen ei myöskään ole uusi ajatus kotimaisessa oikeudellisessa keskustelussa. Hallituksen esityksessä HE 317/2010 on todettu, että rasistisesta vaikuttimesta tehty rikos voi kohdistua valtaväestöön kuuluvaan henkilöön, joka vastustaa rasismia, toimii rasistisen hyökkäyksen kohteeksi joutuneen asianajajana tai esimerkiksi työskentelee vastaanottokeskuksessa.³⁵⁹ Näin vaikutin on edelleen rasistinen, mutta rikos kohdistuu enemmistöryhmän edustajaan. Lisäksi hallituksen esityksessä rikosoikeuden yleisiä oppeja koskevan lainsäädännön uudistamiseksi vahvistetaan eksplisiittisesti, että koventamisperuste voi myös poikkeuksellisesti soveltua silloin, kun rikos kohdistuu enemmistöryhmän edustajaan.³⁶⁰ Tämä vaikuttaisi antavan mahdollisuuden poikkeustapauksissa puuttua kovemmin esimerkiksi rasisminvastaisia kannanottoja esittävään naispoliitikkoon kohdistettuun digitaaliseen väkivaltaan, sillä säännöksen tulkinnan laventamismahdollisuus vaikuttaa olevan olemassa. Kun otetaan vielä huomioon

³⁵⁵ Saresma – Karkulehto – Varis 2020, s. 238.

³⁵⁶ PeVL 1/2022.

³⁵⁷ HE 7/2021 vp, s. 12.

³⁵⁸ Ibid.

³⁵⁹ HE 317/2010 vp, s. 38.

³⁶⁰ HE 44/2002 vp, s. 192.

sukupuoleen perustuvan vaikuttimen oletetun harvat soveltamistilanteet sekä näin tutkimisesta aiheutuvan lisäyksen oletettu suhteellisen pieni määrä³⁶¹, ei itse sukupuolenkaan lisääminen koventamisperusteeksi olisi oikeustilaa kovin radikaalisti muuttava toimi. Sen arvo kriminaalipoliittisena askeleena oikeaan suuntaan olisi sen sijaan merkityksellisempi.

7.2 Naispoliitikkojen arvostelun ja digitaalisen väkivallan välisestä rajanvedosta

Edellä on tarkasteltu naispoliitikkoihin kohdistuvaa maalittamista ja vihapuhetta, jotka voidaan molemmat ryhmitellä digitaalisen väkivallan kattokäsitteen alle. Kuitenkin nämä politiikat käyttävät yhteiskunnallista päätösvaltaa ja oikeusvaltiossa on keskeistä, että valtaapitäviä tulee voida arvostella julkisesti. Yhteiskunnallinen keskustelu, jota nykyään käydään pitkälti sosiaalisen median kanavissa, on edellä mainitulla tavalla sananvapauden suojan ydinalue.³⁶² Demokratiassa on voitava keskustella myös hankalista asioista ja julkiseen keskusteluun kuuluu muukin kuin pelkkä poliittinen puhe.³⁶³ Perustuslakivaliokunta onkin hiltain muistuttanut paitsi poliittisen sananvapauden laajuudesta³⁶⁴, myös siitä, että syrjivä vihapuhe tulee voida erottaa kärkevästä kritiikistä.³⁶⁵

Eräs keskeinen ongelma on tämän ”yhteiskunnallisen” ja ”julkisen” keskustelun piirin määrittely, sillä politiikkaan ja poliitikkoihin kohdistuvaa arvostelua pidetään keskeisesti tähän kuuluvana. Kansalaisten on voitava ilmaista myös tyytymättömyyttään valtaapitäviä kohtaan ja arvostella heidän linjauksiaan painavinkin sanankääntein. Näin rajaa naispoliitikkoihin kohdistuvan sukupuolistuneen digitaalisen väkivallan muotojen ja yhteiskunnallisen keskustelun käymisen välillä voi räikeimpien tapausten ulkopuolella olla hankala määrittää.

Tutkielman digitaaliseen maailmaan keskittyvän rajauksen vuoksi haen johtoa viimeaikaisesta korkeimman oikeuden tapauksesta KKO 2022:1, jossa arvioitiin kunnianloukkauksen tunnusmerkistön täyttymistä, kun miespuolista poliitikkoa B oli nimitelty halventavasti A:n Facebook-kirjoituksessa. A oli käyttänyt B:stä muun muassa nimityksiä ”natsi” ja ”natsipelle.” KKO otti kiinnostavalla tavalla ratkaisussaan huomioon B:n julkisessa toiminnassa käyttämät, provosoivat ja tiettyjä ihmisryhmiä halventavat näkemykset ja totesi, että B:n tuli

³⁶¹ HE 7/2021 vp, s. 16 ja Karkkulainen 2022, s. 59.

³⁶² Neuvonen 2012, s. 600.

³⁶³ Nuotio 2015, s. 156.

³⁶⁴ PeVM 21/2020 vp, s. 6.

³⁶⁵ PeVL 46/2017 vp, s. 5.

näin myös itse sietää kovempaa kritiikkiä toimintaansa kohtaan.³⁶⁶ Todeten, että toista halventavakin arvostelu voidaan jättää rankaisematta, mikäli arvostelu kohdistuu poliitikon menettelyyn julkisen toiminnan alueella, KKO hylkäsi A:n syytteen kunnianloukkauksesta.³⁶⁷

KKO 2022:1 pohjalta voidaan siis päätellä, että poliitikon arvostelussa merkityksellistä on poliitikon oma toiminta julkisuudessa ja tämän käyttämät ilmaisut ja puhetyyli. Ala-arvoisia sanavalintoja julkisesti esittävä poliitikko joutuu näin sietämään tällaisen kielen käyttöä myös itsestään. Tutkielmassa käsiteltyjen naispoliitikkojen osalta heidän internetin alustoilla vastaanottamansa kritiikin hyväksyttävyyden ja kohtuullisuuden ratkaistaisiin siis viime kädessä arvioimalla, käyttäisikö loukkausten kohteena oleva naispoliitikko verrattavissa olevia ilmaisuja kritisoijistaan. Ottaen huomioon Naton raportistakin ilmenevät, tyypilliset naispoliitikoista käytetyt haukkumasanat, kyseisenlaista kielenkäyttöä tuskin pidettäisiin sananvapauden piiriin kuuluvana, naispoliitikon julkisen toiminnan oikeutettuna arvosteluna.³⁶⁸

KKO:n ratkaisu koski kunnianloukkausta, joka on yleisimpiä vihapuheeseen sovellettavia rikosnimikkeitä. Rikosoikeuden suhtautuessa ultima ratio -periaatteen mukaisesti lähtökohdallisen kielteisesti uusiin kriminalisointeihin, on yllä Ilmanin suosittelemalla tavalla perusteltua tarkastella olemassa olevien rikosnimikkeiden käytettävyyttä uusien ilmiöiden sääntelyssä. Tämä tarkastelu käytännössä tarkoittaa sen tutkimista, voidaanko voimassa olevaa rikosnimikettä tulkita kattamaan jokin sääntelyssä ilmenevä aukko. Tässä on muistettava legaliteettiperiaatteesta johdettavat kirjoitetun lain vaatimus ja analogiakielto, jotka suojaavat rikoksesta syytettyä. KKO on kuitenkin edellä selostetulla tavalla todennut, että käsitteitä voidaan tulkita, kun yksittäisestä tunnusmerkistöstä ilmenevän rangaistusuhkaisen suojan tarkoitus ja lopputuloksen kohtuullinen ennakoitavuus tekijän näkökulmasta huomioidaan.³⁶⁹ Lisäksi tästä tutkielmasta ilmenevällä tavalla kansallisesti on digitaalisen väkivallan, kuten vihapuheen, osalta omaksuttu tapa, jossa voimassa olevia rangaistussäännöksiä tulkitaan ja sovelletaan sellaisenaan digitaalisessa ympäristössä. Nämä näkökohdat huomioiden on mahdollista tarkastella erästä olemassa olevaa rikosnimikettä, joka voisi tulla sovellettavaksi naispoliitikkoihin kohdistuvissa digitaalisen väkivallan tapauksissa.

³⁶⁶ KKO 2022:1, 39.

³⁶⁷ Ibid., 38 ja 41.

³⁶⁸ Lisäksi KKO 2005:137 todetaan eksplisiittisesti, että ”huora”-sana naispuolisesta henkilöstä käytettynä täyttää kunnianloukkausrikoksen tunnusmerkistön.

³⁶⁹ KKO 2018:81, 29.

Poliittisten toimintavapauksien loukkaaminen (RL 14 luvun 5 § 1. mom.) kuuluu relevanteilta osin seuraavanlaisesti:

”[j]oka väkivallalla tai vakavan vaaran toisen hyvinvoinnille käsittävällä uhkauksella estää toista 1) ilmaisemasta mielipidettään yleisistä asioista niitä varten tarkoitettussa kokouksessa tai muussa tilaisuudessa taikka tiedotusvälineessä tai muuten julkisesti, - - , on tuomitettava poliittisten toimintavapauksien loukkaamisesta sakkoon tai vankeuteen enintään kahdeksi vuodeksi.”

Pykälän hyödyntämätön potentiaali piilee sen soveltuvuudessa juuri tukahduttamaan ja hiljentämään pyrkivistä teoista rankaisemiseen. Sen tulkinnassa olisi olennaista tulkita käsitteitä ”väkivalta” ja ”muuten julkisesti” kattamaan tilanteet, jossa poliitikon mahdollisuudet ilmaista poliittisia mielipiteitään esimerkiksi sosiaalisen median kanavissa vähenevät tai esytyvät digitaalisen väkivallan, kuten systemaattisen vihapuheen tai maalittamisen seurauksena. Tämä edellyttäisi kuitenkin digitaalisen väkivallan tunnustamista väkivallaksi. Internetin keskustelupalstoja ja sosiaalista mediaa on puolestaan jo vakiintuneesti pidetty esitöissä ja tuomioistuimissa ”julkisuuden” mittapuun täyttävinä alustoina.

Pykälän esitöistä on johdettavissa melko niukkasanaanaisesti tulkinta-apua. Niissä todetaan, että lievä uhkaaminen tai pakottaminen jää rankaisematta lainkohdan perusteella, ja että lievempiä tekoja tulisi rangaista RL 25 luvun vapautteen kohdistuvien rangaistussäännösten mukaan.³⁷⁰ Hyvinvointi-käsitteen sisältöä ei esitöiden mukaan rajoiteta, mutta uhkauksen vakaavuuteen vaikuttaisi uhkaajan asema ja vaikutusvalta.³⁷¹ Nykypäivän digitaalisessa ympäristössä vaikutusvaltaa voitaisiin mitata esimerkiksi sosiaalisen median seuraajamäärissä, jotka vaikuttavat keskeisesti henkilön julkaisemien viestien vastaanottajajoukon laajuuteen. Vastaanottajajoukon laajuus sosiaalisessa mediassa on tullut arvioitavaksi juuri tapaukseen KKO 2022:1 johtaneissa alioikeuksien tuomioissa. Täten digitaalisessa ympäristössä tapahtuneen maalittamis- ja vihapuheteon arvioinnissa RL 14 luvun 5 § 1 momentin mukaisesti vaikutusvaltaa voitaisiin arvioida seuraajamäärien kautta. Suuri seuraajamäärä ja sen mukanaan tuoma vaikutusvalta oikeuttaisivat arvioimaan tekoa lievää törkeämpänä. Kuitenkaan edellytys uhkauksesta, joka aiheuttaisi vastaanottajan hyvinvoinnille ”vakavan” vaaran ei todennäköisesti täytyisi kovinkaan helposti digitaalisen ympäristön vihapuheen osalta. Johtoa soveltamistilanteissa voitaisiin hakea laittoman uhkauksen (RL 25 luvun 7 §) soveltamiskäytännöstä, jota on myös käsitelty lyhyesti edellä.

³⁷⁰ HE 94/1993 vp, s. 81.

³⁷¹ Ibid., s. 81–82.

7.3 Ylikansallinen muutospaine ja kansallinen tahtotila

Meillä on yhä enenevässä määrin tietoa digitaalisen väkivallan yleisyydestä ja sen haitallisista, reaaliajamaan ulottuvista vaikutuksista niin yksilö- kuin yhteiskuntatasollakin. Useat lähteet Euroopan unionin instituutioiden teettämistä selvityksistä kotimaiseen sukupuolentutkimukseen toteavat, että digitaalinen väkivalta on fyysisen väkivallan jatkumoa. Keskeinen kysymys on kuitenkin, tunnistaako yhteiskuntamme vielä digitaalista väkivaltaa oikeaksi väkivallaksi ja kanavoituuko tämä ymmärrys konkreettisiksi toimiksi kuten lainsäädäntöhankkeiksi.

Kriminalisoinneilla on arvottava vaikutus, sillä ne kuvastavat rikoslainsäätäjän tahtoa suojella tiettyä oikeushyvää. Tekokokonaisuudet, jotka jäävät kriminalisointien katvealueeseen voivat silti toki olla yhteiskunnallisesti paheksuttavia, mutta niille ei anneta rikoslakiin kirjattun rangaistuksen mukanaan tuomaa äärimmäisen vääryyden leimaa. Olen sinänsä samaa mieltä kriminalisoinnin viimesijaisuudesta rikosoikeuden työkalupakissa, ja myönnän feministisen kritiikin ajoittaisen kriminalisointihakuisuuden³⁷² altistavan sen näkemykset arvostelulle alttiiksi. Kuitenkin rikosoikeustiede kriminalisoinneista vastaavana oikeudenalana ei edellä selostetulla tavalla voi olla täysin arvoista vapaata. Oikeustiede vaikuttaakin sisartieteidenaloihinsa kuten yhteiskuntatieteisiin verrattuna pitävän tuskastuttavan hanakasti kiinni objektiivisuuden imagostaan.³⁷³

Suomalaiseen rikosoikeudelliseen kenttään iskostunut vahingollinen ajatus rikosoikeuden sukupuolineutraaliuden pyhydestä ja koskemattomuudesta uhkaa jättää tasa-arvon mallimaan muodollisen tasa-arvon loukkuun. EU-tason kehitys nimittäin antaa viitteitä asenneilmapiirin muovautumisesta konkreettiseksi kehitykseksi, jossa naisviha tunnustettaisiin unionissa yhdeksi vihamotiivikategoriaksi – Euroopan parlamentin joulukuussa 2021 antamassa päätöslauselma suosituksista komissiolle sukupuolistuneen väkivallan torjumisestahan kehoitettiin ”komissiota ja jäsenvaltioita sisällyttämään naisvihan vihapuheen muotoihin ja naisvihamieliset pahoinpitelyt viharikoksiin.”³⁷⁴ Lisäksi muista EU-jäsenvaltioista muutammat ovat jo säätäneet sukupuolistuneesta digitaalisesta väkivallasta ja osa on erikseen kriminalisoinut verkkoympäristössä tapahtuvan väkivallan.³⁷⁵ Sen sijaan Suomessa on vain

³⁷² Melander 2008, s. 105. Melander tosin vaikuttaa myös näkevän feministisessä kritiikissä varteenotettavia ja positiivisia näkökulmia.

³⁷³ Holli 2012. Holli esittää, että yhteiskuntatieteissä tunnustetaan, että ilmiöt ja niihin liittyvät arvot ovat niin erottamattomalla tavalla yhteen kietoutuneita, ettei täysin arvoista vapaata tutkimusta ole mahdollista tehdä.

³⁷⁴ Euroopan parlamentti 2021c.

³⁷⁵ Lomba – Navarra – Fernandes 2021, s. 9.

tyydytty tulkitsemaan olemassa olevia sukupuolineutraaleja rikoslain säännöksiä digitaalisessa kontekstissa. Kansalliseen oikeustilaamme kohdistuva kansainvälinen muutospaine lienee kuitenkin vain kasvamaan päin.

Samaisessa Euroopan parlamentin joulukuisessa päätöslauselmassa suositellaan komission valmistavan direktiivin koskien sukupuolistuneen väkivallan torjumista, ja komissio onkin esitellyt direktiiviluonnoksensa 8.3.2022. Ottaen huomioon EU:n kunnianhimoisen sukupuolten tasa-arvostrategian vuosille 2020–2025 ja sisäiset vaikeudet Istanbulin sopimukseen liittymisessä on todennäköistä, että unioni pyrkii voittamaan haasteet takaamalla sopimuksen edellyttämät oikeudet omin lainsäädännöllisin keinoin. Näin useat merkit viittaavat siihen, että direktiivihanke koskien naisiin kohdistuvaa väkivaltaa saatetaan loppuun lähitulevaisuudessa. Tämä velvoittaa aikanaan jäsenvaltiot konkreettisiin lainsäädännöllisiin toimiin.

Tällä hetkellä direktiiviluonnos sisältää määritelmät digitaaliselle vainoamiselle, digitaaliselle häirinnälle sekä digitaaliselle sukupuoliperusteiselle vihaan tai väkivaltaan yllyttämiselle. Direktiivin sisällön osalta Istanbulin sopimuksen sananmuoto huomioden ei ole perusteita epäillä, etteikö kyseisen lainsäädäntöinstrumentin lopullisessa muodossa säilytettäisi mainintaa nimenomaan naisiin kohdistuvasta sukupuolistuneesta väkivallasta. Tämä istunee huonosti nykymuotoiseen sukupuolineutraaliin rikoslakiimme ja aiheuttanee tarpeen arvioida sukupuolikysymystä uudelleen. Viimeksi sukupuolen huomioiminen rikoslainsäädännössä nousi esille lausuntokierroksella hallituksen esitykseen sukupuolen lisäämisestä koventamisperusteeksi, jolloin muun muassa rikosoikeustieteilijöiden keskuudessa todettiin, että sukupuolen huomioivat lisäykset rikosnimikkeissä ovat aiheettomia ilman ”kansainvälisessä sääntelyssä tapahtuvaa sellaista kehitystä”³⁷⁶ joka antaisi aiheita arvioida asiaa uudelleen. Käsillä oleva direktiiviluonnos on mielestäni juuri tällainen kansainvälisessä sääntelyssä tapahtuva kehitys, jonka tulisi käynnistää keskustelu lainsäädännöllisistä toimista kansallisella tasolla.

Naisiin kohdistuva sukupuolistunut digitaalinen väkivalta on este tosiasiallisen tasa-arvon saavuttamiselle digitalisoituneessa nyky-yhteiskunnassa sekä ihmisoikeusloukkaus, joka rikkoo Suomen kansainvälisiä ihmisoikeusvelvoitteita. Nykypäivänä teknologian ollessa niin erottamaton ja kiinteä osa jokapäiväistä elämäämme perusteet kohdella offline-väkivaltaa ja digitaalista väkivaltaa eri tavoin ovat heikot – varsinkin kun huomioidaan digitaalisen

³⁷⁶ Nuotio 2020, s. 2.

väkivallan reaali maailmaan ulottuvat vaikutukset. Silti digitaaliseen väkivaltaan on helpompi suhtautua kevyemmin kuin muihin väkivallan muotoihin.

On kuitenkin kyseenalaista, onko muodollisen tasa-arvon mallimaan yhteiskunnallinen tahtotila vielä kypsytynyt naisiin kohdistuvan sukupuolistuneen digitaalisen väkivallan luoman ongelman rehelliselle ja syväluotaavalle tarkastelulle. Maalittamisen kriminalisointikeskustelu ei ainakaan toistaiseksi ole antanut viitteitä tahtotilan kypsymisestä konkreettiselle lainsäädännölle, eikä keskeinen kansallinen lainsäädäntöhanke sukupuolen lisäämisestä rikoksesta määrättävän rangaistuksen koventamisperusteeksi vielä tutkielman kirjoitushetkellä ole sekään edennyt lausuntokierroksia pidemmälle. Molempien rikosoikeudellisten hankkeiden eteneminen parantaisi nimenomaan naisvihamieliselle digitaaliselle väkivallalle altistuvien naisten asemaa ja osoittaisi yhteiskunnallista sitoutumista ilmiön kitkemiseen. Haluttomuus käyttää rikosoikeudellisia keinoja on sinänsä ymmärrettävää rikosoikeuden periaatteellista viimesijaisuutta ja rankaisemaan pyrkivää luonnetta ajatellen, mutta kuten Pirjatanniemi huomauttaa, makrotason ongelmiin voidaan puuttua pala palalta jokaisella lainsäädäntö- ja tulkintaratkaisulla.³⁷⁷ Näin yksittäiset toimet vaikuttavat yhteiskunnan rakenteisiin ajan saatossa.

Mikäli yhteiskuntana haluamme tehokkaasti torjua naisiin kohdistuvaa väkivaltaa sen kaikissa muodoissa, on tunnustettava oikeusjärjestykseen sisältyvä implisiittinen miesstandardi ja oikeudellisten käytäntöjen lähtökohtainen miestyypillisuus. Oikeudellisessa keskustelussa olisi lisäksi otettava näkyvämmiin kantaa sukupuolineutraalin oikeuden harhaan, joka ylläpitää tosiasiallisesti eriarvoistavia rakenteita ja vaikeuttaa edelleen naisiin kohdistuvan väkivallan käsittelyä rikosoikeudellisessa järjestelmässä. On lisäksi kohdistettava toimia nimenomaan niihin erityispiirteisiin, jotka hankaloittavat naisiin kohdistuvaan väkivaltaan puuttumista ja kehitettävä sukupuolistuneen väkivallan kontekstin huomioivia torjuntakeinoja, joihin lakien, kuten rikoslain, sukupuolen häivyttävä esitysasu ei tällä hetkellä vastaa. Naisiin kohdistuvan väkivallan historiallisten juurten ymmärtäminen sekä nykyaikaankin heijastuvan sukupuolten välisen vahingollisen valtasuhteen ja pölyttyneiden sukupuolirooleja koskevien käsitysten aktiivinen tiedostaminen ja esille tuominen ovat kaikki askeleita oikeaan suuntaan.

³⁷⁷ Pirjatanniemi 2011, s. 167.